

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КРАМАРЕНКО ВАЛЕНТИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 373.2.015.311:7](043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ
ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКО-ІГРОВОГО МАТЕРІАЛУ
В ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

012 – Дошкільна освіта

01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

В. О. Крамаренко

Науковий керівник:

Зімакова Лілія Василівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Полтава – 2023

АНОТАЦІЯ

Крамаренко В.О. Формування креативності у дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 012 – Дошкільна освіта. – Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Полтава, 2023.

Наукова робота присвячена проблемі формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в закладах дошкільної освіти.

Актуальність дослідження зумовлена соціально-політичними, економічними викликами та змінами в розвитку України, реформою вітчизняної освіти, зростаючими вимогами до особистості громадянина нашої держави, що актуалізує завдання дошкільної освіти у формуванні в дітей базових особистісних здібностей. Сучасне нормативно-правове забезпечення дошкільної освіти (Закон України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовий компонент дошкільної освіти та освітні програми розвитку дітей дошкільного віку) визначає одним із пріоритетних завдань формування креативності з дошкільного дитинства.

Національна освітня галузь переорієнтовується на те, щоб виростити компетентну особистість, яка здатна не пасувати перед життєвими викликами, а вирішувати їх оптимальним шляхом. З огляду на це постає необхідність удосконалення теоретичних та методичних положень щодо залучення сучасних засобів творчої діяльності дошкільників задля формування креативності як здібності, що відповідає інтересам дітей та сучасним соціокультурним тенденціям руху в майбутнє в умовах закладів дошкільної освіти.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та психолого-педагогічних підходів, зокрема: наукові

положення філософії, психології та педагогіки про феномен креативності, його компоненти, визначальний потенціал мистецьких практик, їхня роль у розвитку креативної особистості; закономірності психічного та особистісного розвитку дитини, формування креативної особистості дитини з дошкільного дитинства; основні науково-педагогічні підходи, а саме: компетентнісний, інтегрований (під час занять та ігрової діяльності), комунікативний (живе спілкування), синергетичний (виявлення фундаментальних елементів систем самоорганізації), особистісно орієнтований, діалогічний, діяльнісний та ігровий.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше виконано такі завдання:

розкрито поняття «сучасний мистецько-ігровий матеріал», «формування креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу», розроблено класифікацію «сучасного мистецько-ігрового матеріалу для формування креативності в дітей»;

уточнено суть понять «креативність дитини дошкільного віку», «формування креативності дітей дошкільного віку»;

схарактеризовано критерії, показники та рівні сформованості креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу;

визначено педагогічні умови формування креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах;

розроблено модель та програму формування креативності в дітей на базі закладів дошкільної освіти в групах середнього та старшого дошкільного віку;

розвинуто положення про інтегрований, ігровий, діяльнісний, особистісно орієнтований, синергетичний підходи в дошкільній освіті.

Практичне значення отриманих результатів. Виокремлено види сучасного мистецько-ігрового матеріалу, розроблено авторський магнітний мистецько-ігровий матеріал «Формаг», серію інтегрованих занять із СМІМ,

авторську програму формування креативності дітей дошкільного віку «Маг і Я», які можуть бути використані на заняттях з розвитку мовлення, зображувальної діяльності, ознайомлення з природою та під час організації ігрової, художньо-естетичної, комунікативної, дослідно-експериментальної діяльності в умовах ЗДО та гурткової роботи. Теоретичні положення дисертації, висновки та методичні рекомендації можуть використовуватися методистами, вихователями в плануванні та реалізації освітньої діяльності вікових груп та гурткової роботи ЗДО.

У вступі відображено опис актуальності проведеного дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими розвідками, теоріями та визначними практичними досягненнями, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, схарактеризовано мету, теоретико-методологічну основу й експериментальну базу дослідження, визначено наукову новизну одержаних результатів, висвітлено практичне значення отриманих результатів у рамках дослідження, представлено обґрунтування особистого внеску здобувача в публікаціях, підготовлених як одноосібно, так і в співавторстві, наведено інформацію щодо апробації основних висновків і результатів дослідження, кількості й видів публікацій автора та структури й обсягу дисертації.

У першому розділі «Теоретичні засади формування креативності дітей у закладах дошкільної освіти» розкрито суть базових понять дослідження, проаналізовано наукові теорії креативних здібностей особистості, проведено аналіз теоретичних і практичних доробок у галузі вивчення креативності особистості представників закордонних і вітчизняних наукових шкіл. Вивчено різноманітні підходи до суті поняття «креативність», «креативне мислення» та надано характеристику поняттям «креативність» і «творчість», де творчість – процес (або діяльність), що може не мати кінцевого результату, а креативність – персональна здібність, що завжди має результат, котрий проявляється в тому чи іншому результативному «матеріалі» особи. Нами визначено базові поняття дослідження «креативність дітей дошкільного віку» та «формування креативності дитини дошкільного віку»,

де креативність дітей дошкільного віку означено як загальну здібність дитини до персонально-творчих рішень у життєво-ігрових ситуаціях, у відсутності страху перед новими задачам завдяки набутим умінням приймати оригінальні рішення через розвинуту сміливість уяви та наявності якісних комунікативних умов.

Виходячи з доцільності різних наукових підходів до означеної проблеми, ми провели дослідження в ретроспективній площині процесу формування креативності дітей у закладах дошкільної освіти з появи перших інституцій такого типу до наших часів, де визначено значний науковий внесок Фрідріха-Вільгельма Августа Фребеля, педагогічні ідеї Еллен-Кароліни Кей, Овіда Декролі, виховної системи Марії Монтесорі. Закцентовано та вивчено досвід найбільш значущих постатей педагогів нової доби Софії Русової, Антона Макаренка та інших і сучасних науковців Тетяни Червонної, Нормана Дойджа, Джона Медіни, Валентини Моляко, Лідії Ткаченко та інших, які зробили вагомий внесок у наукову галузь дошкільної освіти. Досліджено перші відомі національні програми розвитку дошкільнят («Малютко», «Дитина») та сучасні державні й альтернативні програми розвитку дітей дошкільного віку («Я у Світі», «Дитина», «Українське дошкілля», «Безмежний світ гри з LEGO» тощо).

У другому розділі наукового дослідження «Сучасний стан формування креативності в дошкільному віці засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу» відзначено, що, опановуючи новий ігровий матеріал, сучасні діти готуються до майбутнього, навчаються тому, чим їхні батьки оволоділи в дорослому віці. Нами вивчено класифікації дитячих іграшок (Т. Лубенець, А. Макаренко, М. Бернштейн, Р. Павелків, О. Цигипало та ін.), проаналізовано сучасний ринок іграшкової продукції, закцентовано увагу на його значних змінах на прикладі деяких видів ігрового матеріалу (конструкторський, паперовий, пластичний). Надалі нами надано характеристику та структуровано види сучасного мистецько-ігрового матеріалу, що станом на сьогодні є доступним для залучення в дитячу гру,

повністю або частково застосований у мистецьких практиках за фізично-структурними, формоутворювальними та мистецько-творчими ознаками (пластичний матеріал, магнітний матеріал, паперовий матеріал, технологічні іграшки, конструкторський матеріал, мистецький матеріал, іграшки з magic effect), відзначено вплив сучасного мистецько-ігрового матеріалу на процес формування креативності дошкільників. Розкрито та обґрунтовано суть понять «формування креативності в дитини дошкільного віку» та «сучасний мистецько-ігровий матеріал», де «формування креативності дитини дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу» – це процес фахового впливу з метою створення педагогічних умов для реалізації природного прагнення дитини до збагачення уяви, фантазії, процес стимулювання імпровізаційних, комунікативних, мистецько-діяльнісних здібностей дошкільника. Під «сучасним мистецько-ігровим матеріалом» (СМІМ) ми розуміємо ігровий засіб, виготовлений за сучасними технологіями з безпечних для дитини дошкільного віку матеріалів, засіб художньо-естетичного освоєння світу, формування та самореалізації особистості в ігровій діяльності.

Доведено педагогічну обумовленість формування креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в закладах дошкільної освіти, що підтверджено науковими здобутками сучасних педагогів (Н. Гавриш, Ю. Котелянець, О. Половіна, О. Чепур, Л. Шульга). Сформульовано три педагогічні умови формування креативності в дітей засобами СМІМ, а саме: умова інтегрованого та діяльнісного підходів у формуванні креативності засобами СМІМ; умова встановлення партнерської взаємодії між вихователем та дітьми в процесі формування креативності засобами СМІМ; умова впровадження вітагенних методів розвитку дітей із залученням СМІМ.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка моделі формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в ЗДО» розкрито особливості проведення й результати констатувального етапу

дослідно-експериментальної роботи, представлено розроблену авторську програму формування креативності та результати формувального етапу дослідно-експериментальної роботи.

Дослідно-експериментальна перевірка ефективності моделі формування креативності в дошкільному віці засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в ЗДО здійснювалася впродовж 2019-2020 рр. на базі п'яти закладів дошкільної освіти міст Полтави й Кременчука, у якій узяло участь 196 дітей середнього та старшого дошкільного віку та 29 вихователів відповідних груп ЗДО.

Підготовчий етап експериментальної частини наукового дослідження дозволив виявити та схарактеризувати критерії креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку (5-7 років) (психоемоційний, особистісно-поведінковий, мистецько-діяльнісний); сформулювати показники сформованості креативності; надати характеристику показникам кожного критерію креативності із залученням СМІМ; розкрити алгоритм рівнів показників критеріїв креативності (від високого до низького) із залученням теоретико-практичної методики та задіяною в експериментальній складовій дослідження розробленої програми формування креативності в закладах дошкільної освіти «Маг і Я».

Практична обумовленість теоретико-практичної методики формування креативності в дошкільному віці полягає в реалізації важливих цілей: *збагачення* змістового й операційно-діяльнісного компонентів занять з дошкільниками з різних розділів програми засобів СМІМ; *уведення* в освітній процес ЗДО гуртка за авторською програмою «Маг і Я», що бере початок у середній віковій групі й завершується в кінці навчального року в старшій віковій групі закладу дошкільної освіти.

Висвітлено результати дослідження на констатувальному етапі дослідно-експериментальної роботи, завданням якого було вивчення можливостей, умов, організації ігрових завдань та рівнів креативного розвитку дітей від середнього до старшого дошкільного віку в ЗДО із

залученням розробленої нами магнітної гри «ФОРМАГ» та інших видів СМІМ.

Отримані результати констатувального етапу експериментальної частини наукового дослідження засвідчили переважно недостатній рівень сформованості креативності дошкільників: 40,32% – низький рівень, 41,58% – середній рівень, 18,10% – високий рівень. Отримані результати констатувального етапу експериментальної частини дослідження виявляють проблемну складову в педагогічному супроводі дітей середнього та старшого дошкільного віку в ракурсі формування креативності. Виявлений проблемний фактаж обумовлений розконцентрованістю педагогічних завдань, недостатньою поінформованістю, методологічно-програмовими проблемами педагогічного напрямку формування креативності дошкільників для вихователів ЗДО, відсутністю ігрового та методичного забезпечення закладів дошкільної освіти відповідно до вищезазначеної проблеми.

Для того, щоб перевірити коректність формування контрольних та експериментальних груп (установлення їхньої однорідності за всіма розглянутими в роботі рівнями креативності в дошкільників на констатувальному етапі експерименту), ми використали багатофункціональний статистичний критерій φ^* Фішера (кутове перетворення Фішера). Він дає змогу оцінити, чи статистично значима різниця між процентними частинами виявлення ознаки в досліджуваних групах.

У підсумку проведеної практично-експериментальної роботи встановлено, що впровадження розроблених педагогічних умов формування креативності разом із залученням запропонованої програми «Маг і Я» ефективним чином відобразилося на формуванні в дітей знань про взаємини в системах «Я» та «інші», на розвитку сприймання та інтерпретацій навколишнього середовища (предметів, подій), нестандартного мислення, уяви та фантазії. Дошкільники старшої вікової групи впевнено опановували вміння усвідомлювати та ставити мету гри, добирати мистецько-ігровий

матеріал, виявляти готовність до подолання перешкод засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Контрольний етап педагогічного експерименту виявив позитивно-динамічні зміни в експериментальних групах у математичній складовій. Динаміка рівнів сформованості креативності значно змінилась у порівнянні з контрольними групами: кількість дітей з високим рівнем сформованості креативності суттєво зросла до 30,62%, з середнім збільшилася до 51,03%, з низьким зменшилася на 18,35%. Отже, спостерігаємо тенденцію в тому, що експериментальна група за всіма трьома рівнями дала значно вищий результат сформованості креативності. Отримані результати підтверджують значущу складову створюваних умов цілеспрямованого комплексу формувальних впливів завдяки практичному втіленню програми формування креативності «Маг_і_Я». В експериментальних групах середнього та старшого дошкільного віку динаміка зростання рівнів сформованості креативності змінилась у позитивний бік на кінець формувального експерименту: кількість дітей з високим рівнем сформованості креативності зросла на 12,52%; з середнім – збільшилася на 9,45% й найефективніше методика формування креативності зреалізувалася в групах дітей з низьким рівнем креативності, а саме – 21,97%. Отже, яскраво простежується тенденція статистично значимого підвищення рівня креативності в експериментальній групі порівняно з контрольною групою.

Отже, проведена дослідно-експериментальна робота в рамках наукового дослідження підтвердила положення робочої гіпотези, її ефективність і доцільність щодо підвищення рівня креативності дошкільників засобами СМІМ.

Результати дослідно-експериментальної роботи з формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в закладах дошкільної освіти надали можливість сформулювати висновки щодо необхідності додаткової фахової підготовки педагогів у напрямку формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного

мистецько-ігрового матеріалу та запропонувати доповнення до освітніх програм дітей дошкільного віку; урахувати пропозицію започаткування процесів організації гурткової роботи з метою формування креативності дошкільників; надавати фахівцям необхідні методичні матеріали та рекомендації задля подальших перспектив розвитку педагогічної галузі щодо означеної проблеми в закладах дошкільної освіти України.

Ключові слова: креативність, креативний розвиток, формування креативності, творчість, творчі здібності, творчий розвиток, творча діяльність, компетентність, творчий потенціал, діти дошкільного віку, ігрова діяльність, гра, іграшка, сучасний мистецько-ігровий матеріал, дошкільний заклад, заклад дошкільної освіти, дошкільний вік, вихователь дітей дошкільного віку, мистецтво.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Наукові статті в наукометричних виданнях, включених до баз даних

Scopus, Web of Science

1. Zimakova L., **Kramarenko V.**, Kovalevska N., Turpysya O., Mokhirieva Y. Підготовка майбутнього вихователя комунікативними методиками до соціальної адаптації дітей 5–7 років засобами сучасного мистецтва. (Treinamento de futuro educador de fala comunicativa para a adaptação social de crianças de 5 a 7 anos por meio da arte moderna). *Revista on line de Política e Gestão Educacional*. 2021. Вип. 25. DOI: <https://doi.org/10.22633/rpge.v25iesp.3.15594>
URL <https://www.editoraiberoamericana.com>

Наукові статті у фахових виданнях України

1. Крамаренко В. Креативність дітей дошкільного віку: сутнісний аналіз поняття. *Педагогічні науки*. 2019. Вип. 74. С. 21–24. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13883/1/KRAMARENKO.pdf>
2. Зімакова Л., Крамаренко В. Сучасна дитяча книга як мистецько-ігровий матеріал формування креативності дітей дошкільного віку. *Витоки педагогічної майстерності*. 2020. №26. С. 78–83. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17640>
3. Крамаренко В. О. Характеристика мистецько-діяльнісного критерію сформованості креативності дитини дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу. *Педагогічні науки*. 2021. №78. С. 38–42. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/18503>

Наукові статті в зарубіжних виданнях

1. Зімакова Л. В., Крамаренко В. О. Класифікація сучасного мистецько-ігрового матеріалу у контексті формування креативності дитини

дошкільного віку. *Modern Technology and Innovative Technologies* (Німеччина). 2021. Is. 17, part 4. С. 6–14. URL: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/issue/view/meit17-04/meit17-04>

(дата звернення 28.11.2021)

Наукові праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

1. Крамаренко В. О. Формування креативності дітей дошкільного віку за допомогою сучасного мистецько-ігрового матеріалу. *Дитинство XXI століття: інноваційна освіта* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Кременчук, 2018. С. 33.

2. Крамаренко В. О. Використання пластичного матеріалу для формування креативності дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному* : зб. наук. пр. / [ред. О. А. Гнізділова]. Полтава : ФОП Цьома С. П., 2019. №3. С. 102–106. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15513/1/23.pdf>

3. Крамаренко В. О. Сучасна гра та її значення у процесі формування особистості дитини дошкільного віку. *Гуманізація – найкоротший шлях до особистості* : матеріали Всеукр. наук.-практ. майстерні. Кременчук, 2019. С. 63–66. URL: <http://surl.li/euruf>

4. Крамаренко В. О. Сучасний мистецько-ігровий матеріал «Слайм» та його роль у формуванні креативності дітей дошкільного віку. *Дитинство XXI століття: інноваційна освіта* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. / ред. Т. В. Кулікова. Кременчук, 2019. С. 22–25. URL: <http://surl.li/dvbxn>

5. Крамаренко В. О. Формування креативності дітей: порівняльний аналіз ЗДО України та Німеччини. *Модернізація змісту освіти в контексті полікультурного середовища та реалізації ідей нової української школи* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2019. С. 62.

6. Крамаренко В.О. Вплив сучасного ігрового матеріалу на комунікативне формування дітей дошкільного віку. Виклики та переваги. *Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект*. Збірник наукових і науково-методичних праць / редкол. І.М. Шимко, І.О. Талаш. Вип. 2. Кривий Ріг, 2019. С. 108–110.

7. Крамаренко В.О., Зімакова Л.В. Можливості сучасного ігрового матеріалу у формуванні креативності дітей дошкільного віку. *Освіта дітей дошкільного віку у соціокультурному просторі: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. Л.В. Зданевич, Н.М. Миськової, Л.С. Пісоцької, О.Д. Рейпольської*. ХГПА, 2019. У 2-х ч. Ч.1. 228 с. – С. 33–37.

8. Крамаренко В.О. Дослідження педагогічних засобів формування креативності дітей дошкільного віку. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 13 березня 2020 р. Кременчук, 2020, С. 409–413.

9. Крамаренко В.О., Зімакова Л.В. Інноваційні можливості сучасного мистецько-ігрового матеріалу, його вплив на формування креативності дітей дошкільного віку. *Дитинство XXI століття: інноваційна освіта* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кременчуцький педагогічний коледж імені А.С. Макаренка, 9 жовтня 2020 року) / [редактор-упорядник: Т.В. Яценко]. Кременчук: Методичний кабінет, 2020. С. 26–29.

10. Крамаренко В.О. Порівняльні характеристики сучасного мистецько-ігрового матеріалу та дитячої іграшки, їх ефективність у процесі формування креативності дітей дошкільного віку. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 19 березня 2021 р. Кременчук : Методичний кабінет, 2021. С. 616–620.

11. Крамаренко В.О. Потенціал сучасної літератури в розвитку креативності дітей дошкільного віку. Матеріали VI Всеукраїнської

конференції: Дитинство XXI століття: інноваційна освіта, м. Кременчук, 22 жовтня 2021 р. Кременчук : Методичний кабінет, 2021. С. 161–164.

ANNOTATION

Kramarenko V.O. Formation of creativity in children by means of modern art and game material in preschool institutions. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences (Doctor of Philosophy) in specialty 012 – Preschool Education. – Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, Poltava, 2023.

The scientific work is devoted to the problem of the formation of creativity in children by means of modern art and game material in preschool education institutions.

The relevance of the study is determined by socio-political, economic challenges and changes in the development of Ukraine, the reform of domestic education, and the growing requirements for the personality of a citizen of our state, which actualizes the task of preschool education on the formation of basic personal abilities in children. The modern regulatory and legal basis of preschool education (the Law of Ukraine "On Education", "On Preschool Education", "On Childhood Protection", Basic component of preschool education and educational programs for the development of preschool children) defines one of the priority tasks of creativity formation from preschool childhood.

The national education sector is reorienting to the development of a competent individual who is able not to succumb to life's challenges, but to solve them in an optimal way. In view of this, there is a need to improve theoretical and methodological provisions regarding the involvement of modern means of creative activity of preschoolers for the formation of creativity as an ability that corresponds to the interests of children and modern sociocultural trends of movement into the future in the conditions of preschool education institutions.

The methodological basis of the research is a set of general scientific and psychological-pedagogical approaches, in particular: scientific provisions of philosophy, psychology and pedagogy about the phenomenon of creativity, its

components, the determining potential of artistic practices, their role in the development of a creative personality; about the patterns of mental and personal development of the child, the formation of the child's creative personality from preschool childhood; main scientific-pedagogical approaches, namely: competence-based, integrated (during classes and play activities), communicative (live communication), synergistic (identification of fundamental elements of self-organization systems), person-oriented, dialogic, activity-based and game-based.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that *for the first time* in the work:

the concept of "modern art and game material", "formation of creativity of children of middle and senior preschool age by means of modern art and game material" *has been revealed*, the classification of "modern art and game material for the formation of creativity in children" was developed;

the essence of the concepts "creativity of a preschool child", and "formation of creativity of preschool children" *has been specified*;

the criteria, indicators and levels of formation of creativity of children of middle and senior preschool age by means of modern art and game material *have been characterized*;

the pedagogical conditions for the formation of creativity of children of middle and senior preschool age by means of modern art and game material in preschool institutions *have been determined*;

a model and a program for the formation of creativity in children *have been developed* on the basis of preschool education institutions in groups of middle and senior preschool age;

received further development of the provision of integrated, game-based, activity-based, personally oriented, synergistic approaches in preschool education.

The practical significance of the obtained results. The types of modern art and play material are singled out, the author's magnetic art and play material "Formag" was developed, a series of integrated classes with media, the author's program for the formation of creativity of preschool children "Mag_i_Ya", which

can be used in classes on the development of speech, visual activity, familiarization with nature and during the organization of game, artistic-aesthetic, communicative, research-experimental activities in the conditions of free time and group work. Theoretical provisions of the dissertation, conclusions and methodical recommendations can be used by methodologists, educators in planning and implementation of educational activities of age groups and group work of special education.

The introduction describes the relevance of the conducted research, reveals the connection of the work with scientific research, theories and significant practical achievements, formulates the goal, task, object and subject of the research, characterizes the goal, theoretical-methodological basis and experimental basis of the research, defines the scientific novelty of the obtained results, the practical significance of the obtained results within the framework of the research is highlighted, the justification of the recipient's personal contribution in publications prepared both individually and in co-authorship is presented, information is provided regarding the approval of the main conclusions and results of the research, the number and types of the author's publications and the structure and scope of the dissertation.

In the first chapter, "Theoretical principles of the formation of children's creativity in preschool education institutions", the essence of the basic concepts of the study has been revealed, the scientific theories of the creative abilities of the individual have been analyzed, and the analysis of theoretical and practical developments in the field of studying the creativity of the personality of representatives of foreign and domestic scientific schools has been carried out. Various approaches to the essence of the concept of "creativity", "creative thinking" are studied and the concepts of "creativity" and "art" are characterized, where creativity is a process (or activity) that may not have a final result, and art is a personal ability that always has a result that manifests itself in one or another productive "material" of the person. We defined the basic concepts of the research "creativity of preschool children" and "formation of creativity of preschool

children", where creativity of preschool children is defined as the child's general ability to make personal creative decisions in life and game situations, in the absence of fear of new tasks due to the acquired skills to make original decisions due to the developed courage of imagination and the presence of high-quality communicative conditions.

Based on the expediency of various scientific approaches to the given problem, we conducted research in the retrospective plane of the process of forming children's creativity in preschool education institutions, from the appearance of the first institutions of this type to nowadays, with the significant scientific contribution of Friedrich-Wilhelm August Froebel, the pedagogical ideas of Ellen Caroline Kaye, Ovid Decroly, the educational system of Maria Montessori. The experience of the most significant figures of teachers of the new era – Sofia Rusova, Anton Makarenko and others - has been emphasized and studied, and modern scientists – Tetyana Chervonna, Norman Doidge, John Medina, Valentina Molyako, Lidia Tkachenko, etc., who made a significant contribution to the scientific field of preschool education. The first well-known national programs for the development of preschoolers ("Malyatko", "Dytyna") and modern state and alternative programs for the development of preschool children ("I am in the World", "Dytyna", "Ukrainian preschool", "Limitless world of play with LEGO" have been studied).

In the second chapter of the scientific study - "The current state of the formation of creativity in preschool age by means of modern art and game material" it is noted that, by mastering new game material, modern children are preparing for the future, learning what their parents mastered in adulthood. We studied the classification of children's toys (T. Lubenets, A. Makarenko, M. Bernshtein, R. Pavelkiv, O. Tsygypalo, etc.), analyzed the modern market of toy products, focused on its significant changes using the example of some types of play material (construction, paper, plastic). In the future, we characterized and structured the types of modern art and game material that is currently available for children's play, fully or partially used in artistic practices according to physical-

structural, creativity-forming and artistic-creative features (plastic material, magnetic material, paper material, technological toys, construction material, art material, toys with magic effect), the impact of modern art and game material on the process of creativity formation of preschoolers has been noted. The essence of the concepts "formation of creativity in a preschool child" and "modern art and play material" are revealed and substantiated, where "formation of creativity of a preschool age child by means of modern art and play material" is a process of professional influence with the aim of creating pedagogical conditions for the realization of natural aspirations of a child to enrich imagination, fantasy, the process of stimulating the preschooler's improvisational, communicative, artistic abilities. By "modern art and play material" (SMIM) we mean a play tool made using modern technologies from materials safe for preschool children, a means of artistic and aesthetic exploration of the world, and the formation and self-fulfillment of personality in-game activities.

The pedagogical conditioning of the formation of creativity of children of middle and senior preschool age by means of modern art and game material in preschool institutions has been proven, which is confirmed by the scientific achievements of modern teachers (N. Havrish, O. Chepur, Y. Kotelyanets, L. Shulga). Three pedagogical conditions for the formation of creativity in children by means of media have been formulated, namely: the condition of integrated and active approaches in the formation of creativity by means of media; the condition of establishing a partnership between the teacher and the children in the process of forming creativity by means of mass media; a condition for the introduction of vitamin-enriched methods of child development with the involvement of SMI.

In the third chapter, "Experimental verification of the model of creativity formation in children by means of modern art and game material in the educational system", the features and results of the ascertainment stage of the experimental work have been disclosed, the author's developed creativity formation program and the results of the formative stage of the experimental work have been presented.

Research-experimental verification of the effectiveness of the model of formation of creativity in preschool age by means of modern art and game material in preschool education was carried out during 2019-2020 on the basis of five preschool education institutions in the cities of Poltava and Kremenchuk, in which 196 children of middle and senior preschool age and 29 educators of the relevant groups of SEN took part.

The preparatory stage of the experimental part of the scientific research made it possible to identify and characterize the criteria of creativity of children of middle and senior preschool age (5-7 years old) (psycho-emotional, personal-behavioral, artistic-activity); to formulate indicators of the formation of creativity; to characterize the indicators of each criterion of creativity with the involvement of mass media; to reveal the algorithm of levels of indicators of creativity criteria (from high to low) with the involvement of theoretical and practical methods and involved in the experimental component of the study of the developed program of creativity formation in preschool institutions "Mag_and_I".

The practical conditioning of the theoretical-practical method of creativity formation in preschool age consists in the realization of important goals: enrichment of the content and operational-activity components of classes with preschoolers from various sections of the program of media tools; introduction into the educational process of the pre-school circle according to the author's program "Mag_and_I", which begins in the middle age group and ends at the end of the school year in the senior age group of the preschool institution.

The results of the research at the ascertainment stage of research and experimental work, the task of which was to study the possibilities, conditions, organization of game tasks and levels of creative development of children from middle to senior preschool age with the involvement of the magnetic game "FORMAG" developed by us and other types of media, are highlighted.

The obtained results of the ascertaining stage of the experimental part of the scientific research showed mainly insufficient level of creativity formation of 40.32% - low level, 41.58% - medium level, 18.10% - high level of preschoolers.

The obtained results of the ascertainment stage of the experimental part of the study reveal a problematic component in the pedagogical support of children of middle and senior preschool age in the perspective of creativity formation. The identified problem factor is due to the deconcentration of pedagogical tasks, lack of awareness, methodological and programmatic problems of the pedagogical direction of the formation of creativity of preschoolers for teachers of special education, the lack of game and methodical provision of preschool institutions, in accordance with the above-mentioned problem.

In order to check the correctness of the formation of control and experimental groups (establishing their homogeneity in terms of all levels of creativity in preschoolers considered in the work at the ascertainment stage of the experiment), we used Fisher's multifunctional statistical test ϕ^2 (Fisher's angular transformation). It makes it possible to assess whether the difference between the percentages of detection of the characteristic in the studied groups is statistically significant.

As a result of the conducted practical and experimental work, it was established that the implementation of the developed pedagogical conditions for the formation of creativity together with the involvement of the proposed program "Mag_and_I" effectively had a favorable effect on the formation of children's knowledge about the relationship in the systems "I" and "others", on the development of perception and interpretations environment (objects, events), non-standard thinking, imagination and fantasy. Preschoolers of the senior age group confidently mastered the ability to understand and set the goal of the game, to select art and game material; show willingness to overcome obstacles by means of modern art and game material.

The control stage of the pedagogical experiment revealed positive dynamic changes in the experimental groups in the mathematical component. The dynamics of the levels of creativity has changed significantly compared to the control groups: the number of children with a high level of creativity has significantly increased to 30.62%, with average it has increased to 51.03%, and with low it has

decreased by 18.35%. So, we observe a tendency that the experimental group gave a significantly higher result of the formation of creativity at all three levels. The obtained results confirm a significant component of the created conditions of a purposeful complex of formative influences thanks to the practical implementation of the "Mag_and_I" creativity formation program. In the experimental groups of middle and senior preschool age, the dynamics of growth in the levels of formed creativity changed in a positive direction at the end of the formative experiment: the number of children with a high level of formed creativity increased by 12.52%; with the average - increased by 9.45% and the most effective method of creativity formation was implemented in groups of children with a low level of creativity, namely -21.97%. That is, the trend of a statistically significant increase in the level of creativity in the experimental group compared to the control group is clearly visible.

So, the research and experimental work carried out within the framework of the scientific study confirmed the position of the working hypothesis, its effectiveness and expediency in increasing the level of creativity of preschoolers by means of media.

The results of research and experimental work on the formation of creativity in children by means of modern art and game material in preschool institutions provided an opportunity to formulate conclusions about the need for additional professional training of teachers in the direction of the formation of creativity of preschool children by means of modern art and game material and to propose additions to the educational programs of preschool children age; to take into account the proposal of starting the processes of organizing group work with the aim of forming the creativity of preschoolers; to provide specialists with the necessary methodical materials and recommendations for further prospects for the development of the pedagogical field regarding the specified problem in the institutions of the preschool education system of Ukraine.

Keywords: creativity, creative development, formation of creativity, art, creative abilities, creative development, creative activity, competence, creative

potential, children of preschool age, game activity, game, toy, modern art and game material, preschool institution, preschool education institution, preschool age, preschool teacher.

LIST OF PUBLISHED WORKS ON THE THEME OF THE DISSERTATION

Scientific works in which the main scientific results of the dissertation are published

Scientific articles in scientometric publications included in the Scopus, Web of Science databases:

1. Zimakova L., Kramarenko V., Kovalevska N., Turpysya O., Mokhirieva Y. Підготовка майбутнього вихователя комунікативними методиками до соціальної адаптації дітей 5–7 років засобами сучасного мистецтва. (Treinamento de futuro educador de fala comunicativa para a adaptação social de crianças de 5 a 7 anos por meio da arte moderna). Revista on line de Política e Gestão Educacional. 2021. Вип. 25. DOI: <https://doi.org/10.22633/rpge.v25iesp.3.15594>. URL <https://www.editoraiberoamericana.com>.

Scientific articles in professional publications of Ukraine:

1. Kramarenko V. Creativity of preschool children: essential analysis of the concept. Pedagogical sciences. 2019. Issue 74. P. 21–24. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13883/1/KRAMARENKO.pdf>
2. Zimakova L., Kramarenko V. Modern children's book as an art and game material for the formation of creativity of preschool children. Origins of pedagogical skills. 2020. No. 26. P. 78–83. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17640>
3. Kramarenko V. O. Characterization of the art and activity criterion of the formation of creativity of a preschool-age child by means of modern art and game

material. Pedagogical sciences. 2021. No. 78. P. 38–42. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/18503>

Scientific articles in foreign publications:

1. Zimakova L. V., Kramarenko V.O. Classification of modern art and game material in the context of the formation of creativity of preschool children. Modern Technology and Innovative Technologies (Germany). 2021. Is. 17, part 4. P. 6–14. URL: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/issue/view/meit17-04/meit17-04> (access date 11/28/2021)

Scientific works that additionally reflect the scientific results of the dissertation

1. Kramarenko V. O. Formation of creativity of preschool children with the help of modern art and game material. Childhood of the 21st century: innovative education: materials of All-Ukr. science and practice conf. Kremenichuk, 2018. P. 33.

2. Kramarenko V. O. The use of plastic material for the formation of creativity of preschool children. Preschool education in modern socio-cultural: coll. of science pr. / [ed. O. A. Hnizdilova]. Poltava: FOP Tsyoma S.P., 2019. No. 3. P. 102–106. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15513/1/23.pdf>

3. Kramarenko V. O. Modern game and its significance in the process of personality formation of a preschool child. Humanization is the shortest path to personality: materials of All-Ukr. Scientific and Practical workshops Kremenichuk, 2019. P. 63–66. URL: <http://surl.li/euruf>

4. Kramarenko V. O. Modern art and game material "Slime" and its role in the formation of creativity of preschool children. Childhood of the 21st century: innovative education: materials of II All-Ukr. Scientific and Practical conf. / ed. T. V. Kulikova. Kremenichuk, 2019. P. 22–25. URL: <http://surl.li/dvbxn>

5. Kramarenko V. O. Formation of children's creativity: a comparative analysis of educational institutions of Ukraine and Germany. Modernization of the content of education in the context of a multicultural environment and implementation of

the ideas of the new Ukrainian school: materials of the II International Scientific and Practical conf. Kremenchuk: PP Shcherbatykh O. V., 2019. P. 62.

6. Kramarenko V. O. The influence of modern game material on the communicative formation of preschool children. Challenges and benefits. Modern education in realities and perspectives: socio-pedagogical aspect. Collection of scientific and scientific-methodological works/editor. I.M. Shimko, I.O. Talash Issue 2. Kryvyi Rih, 2019. P.108-110.

7. Kramarenko V. O., Zimakova L. V. Possibilities of modern game material in the formation of creativity of preschool children. Education of preschool children in the socio-cultural space: a collection of scientific and methodological works / by general. ed. L.V. Zdanevich, N.M. Myskova, L.S. Pisotska, O.D. Reipolska. KhHPA, 2019. In 2 parts, Part 1, 228 p. - P.33-37.

8. Kramarenko V. O. Research of pedagogical means of creativity formation of preschool children. Current issues of modern pedagogy: creativity, skill, professionalism: materials of the International Scientific and Practical Conference, Kremenchuk, March 13, 2020. Kremenchuk, 2020, pp. 409-413.

9. Kramarenko V. O., Zimakova L. V. Innovative possibilities of modern art and game material, its influence on the formation of creativity of preschool children. Childhood of the 21st century: innovative education: materials of the 3rd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Kremenchuk Pedagogical College named after A.S. Makarenko, October 9, 2020) / [editor-compiler: T.V. Yatsenko]. Kremenchuk: Methodical Office, 2020. P. 26-29.

10. Kramarenko V.O. Comparative characteristics of modern art and game material and children's toys, their effectiveness in the process of creativity formation of preschool children. Current issues of modern pedagogy: creativity, skill, professionalism: materials of the 2nd International Scientific and Practical Conference, Kremenchuk, March 19, 2021. Kremenchuk: Methodical Office, 2021. P.616-620.

11. Kramarenko V. O. The potential of modern literature in the development of creativity of preschool children. Materials of the VI All-Ukrainian

Conference: Childhood of the 21st century: innovative education, p. 161-164,
22.10.21, Kremenchuk

ЗМІСТ

ВСТУП.....	29
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	37
1.1. Сутність базових понять дослідження.....	37
1.2. Ретроспективний огляд проблем формування креативності дітей дошкільного віку в закладах дошкільній освіті.....	55
Висновки до першого розділу.....	76
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКО-ІГРОВОГО МАТЕРІАЛУ.....	78
2.1. Характеристика сучасного мистецько-ігрового матеріалу для формування креативності в дошкільників.....	78
2.2. Педагогічна обумовленість формування креативності в дошкільників середнього та старшого віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах.....	106
Висновки до другого розділу.....	121
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ В ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКО-ІГРОВОГО МАТЕРІАЛУ В ЗДО.....	124
3.1. Критеріальна характеристика сформованості креативності в дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу.....	124
3.2. Хід експериментального дослідження ефективності моделі формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах.....	153
3.3 Результати дослідження процесу формування креативності в дітей середнього та старшого дошкільного віку в ЗДО.....	177

Висновки до третього розділу.....	186
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	196
ДОДАТКИ.....	219

ВСТУП

Актуальність теми. Політичні, соціально-економічні, культурні зміни в українській державі вимагають переосмислення цілей та завдань практично всіх галузей життя людини, й освітня галузь не є винятком, а як важлива частина сфери буття мусить вчасно реагувати на новітні виклики. Одним із протиріч сучасної освіти є той факт, що обсяг освітніх знань, умінь та навичок не гарантує людині успішної самореалізації як творчої особистості, а реальність щодня вимагає креативних підходів до вирішення різноманітних проблем. Саме тому дошкільна освіта є своєрідним фундаментом, який вказує на протиріччя, що виникають в парадигмі сучасності.

Проблема формування креативності молодого покоління набуває державного значення, про що свідчить Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Оновлений Базовий компонент дошкільної освіти визначає напрям розвитку в дітей творчих здібностей, самостійності, ініціативності, організованості в ігровій діяльності, формування стійкого інтересу до пізнання довкілля та соціуму й реалізації себе в ньому. Орієнтована на гуманістичні цінності українська сучасна система дошкільної освіти акцентує увагу на унікальності та неповторності дитячої особистості. Вітчизняні освітні програми для дітей від двох до семи років «Дитина», «Я у Світі», «Українське дошкілля», «Соняшник (ранній вік)», «Соняшник (дошкільний вік)», «Радість творчості» та інші базово пріоритезують інтереси, бажання та потреби дитини дошкільного віку. З огляду на це, постає необхідність удосконалення теоретичних та методичних положень щодо залучення сучасних засобів творчої діяльності дошкільників задля розвитку креативності як здібності, що відповідає інтересам дітей та сучасним соціокультурним тенденціям руху в майбутнє в умовах закладів дошкільної освіти.

Мотивація креативної поведінки закладається з раннього дитинства й пов'язана з переживанням почуттів («Я можу», «У мене не виходить»), з прийняттям (не відторгненням) власних бажань, передбаченням і адекватною

реакцією на обставини та життєві події. Саме в дошкільному віці виникає перший схематичний обрис цілісного та ціннісного світогляду. Дитина намагається впорядкувати, пояснити, наповнити змістом навколишнє середовище, перевірити на власному досвіді здобуту інформацію та знайти своє місце в соціумі. Цей процес у дитини дошкільного віку відбувається щосекунди та має індивідуальний темп і траєкторію руху.

Процесам розвитку креативних потенцій дітей дошкільного віку присвятили наукові пошуки психологи І. Аверіна, Г. Альтшуллер, В. Барко, С. Белова, Д. Богоявленська, А. Брушлінський, К. Валуєва, Л. Виготський, С. Коновець, Л. Ларионова, В. Моляко, В. Мухіна, Т. Червонна; педагоги Н. Гавриш, В. Дихта-Кірф, В. Левін, О. Тунік, Л. Шульга, Н. Сулаєва, О. Гнізділова, Л. Зімакова, А. Пасінченко та інші, які акцентують увагу на невичерпності можливостей особистості завдяки формуванню креативних здібностей з раннього віку.

Проблеми психологічних та педагогічних характеристик креативності стають предметом досліджень американських та європейських науковців: N. Dodge, S. Kaufman, C. Martindale & L. Kingery, J. Medina, T. Lubart, A. Maslow, H. Rajaei, R. Sternberg, E. Torrance, X. Tryk, O. Vartanian, J. Guilford, A. Fuller, P. Gielen та ін.

Згідно з теорією науковця-новатора в галузі дослідження креативності Абрахама Маслоу, творча спрямованість особистості є вродженою, але вона втрачається більшістю людей під впливом середовища, що не надало можливостей для формування креативності.

У дошкільному віці особистості креативність як здібність формується завдяки грі – потужному провіднику у світ майбутніх відкриттів та безмежних можливостей. Дитяча гра забезпечує розвиток світогляду кожної дитини, сприяє виникненню неординарних, дружніх, партнерських взаємин та ігрових об'єднань за інтересами, спонукає до обміну думками, оцінювання себе та інших, заохочує до імпровізації, висловлювання власних оціночних суджень, виникненню нових ідей та засобів їх реалізації. Це є ознаки

формування креативності. Чим цікавіший та неординарніший візуальний, сенсорний ігровий образ, чим більше дошкільник може уявляти та фантазувати з ними, тим ширше розкриваються ігрові можливості, тим багатший спосіб самовираження та самореалізації дитини, що доведено науковими висновками педагогів Н. Гавриш, О. Гнізділовою, Л. Зімаковою, Л. Єрмолаєвою-Томіною, Ю. Котелянець, О. Половіною, Н. Сулаєвою, О. Чепур тощо.

Тривалість та інтенсивність дитячих ігор, у яких реалізується пошукова активність, залежить не тільки від умінь, але більшою мірою визначається різноманіттям пропонованих дошкільнятку творчих, креативних матеріалів, їх можливостей та умов гри і сучасний мистецько-ігровий матеріал у своїй сутності містить потенціал розвитку креативного мислення.

Розвиток креативного мислення в процесі гри – особливо складне явище, якому притаманні власні «закони» функціонування. Вони ефективно реалізуються завдяки залученню до формування гри сучасного мистецько-ігрового матеріалу, що забезпечує розвиток ціннісно-змістового сприйняття та розуміння світу природи, формування естетичного ставлення до навколишнього, сприйняття цілісності та мінливості світу, його форм та проявів, реалізацію самостійної діяльності не тільки в соціальній, конструктивній, мистецькій, а й в інших сферах життєдіяльності.

Специфіка пізнавальних здібностей особистості в дошкільному віці складна та цікава з науково-педагогічного погляду. Можливості креативного розвитку дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу повинні бути ретельно вивчені, обґрунтовані та набути можливостей практичної реалізації в закладах дошкільної освіти.

Аналіз теоретичних узагальнень та практичне вивчення стану формування креативності в дошкільних закладах виявили *суперечності* між:

- загальним запитом суспільства на громадян з креативними здібностями і повільним темпом вирішення відповідних завдань в освітньому середовищі ЗДО;

- необхідністю формування креативності в дітей середнього й старшого дошкільного віку й недосконалістю теоретико-методичних засад її формування як інтегрованої особистісної якості в умовах ЗДО;

- високим потенціалом сучасного мистецько-ігрового матеріалу у формуванні креативності в дітей та відсутністю відповідного науково-методичного супроводу його використання в ЗДО.

Актуальність даної проблеми та необхідність усунення виявлених суперечностей зумовили вибір теми науково-педагогічного дослідження – *«Формування креативності у дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах».*

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація є складником науково-дослідної теми кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти» (державний реєстраційний номер 0117U003222).

Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 2 від 01.10.2018 р.).

Об'єкт дослідження – процес формування креативної особистості дитини дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови, зміст, форми та методи формування креативності в дошкільників середнього та старшого віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в умовах дошкільного закладу.

Мета дослідження – на основі теоретичного обґрунтування феномену формування креативності в дітей середнього та старшого дошкільного віку й педагогічних умов формування креативності у ЗДО розробити та експериментально перевірити модель формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- 1) на основі аналізу стану розробленості проблеми розкрити сутність понять «формування креативності у дитини дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу» та «сучасний мистецько-ігровий матеріал»;
- 2) схарактеризувати сучасний мистецько-ігровий матеріал для формування креативності в дітей дошкільного віку;
- 3) визначити критерії, показники та рівні сформованості креативності в дошкільників середнього та старшого віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу;
- 4) виявити педагогічні умови формування креативності у дошкільників середнього та старшого віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в закладах дошкільної освіти;
- 5) розробити та експериментально перевірити модель формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах;

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять *теоретичні*: аналіз філософської, психологічної, педагогічної наукової та методичної літератури з проблеми дослідження; класифікація, порівняння, узагальнення теоретичних даних з метою формулювання теоретичних засад дослідження (класифікація сучасного мистецько-ігрового матеріалу, характеристика критеріїв, показників, рівнів сформованості креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу) та обґрунтування педагогічних умов формування креативності в дітей в умовах закладу дошкільної освіти; *емпіричні*: спостереження, бесіди – з метою визначення стану проблеми в закладах дошкільної освіти, прогностичні (анкетування, моделювання); педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) – для перевірки ефективності педагогічних умов та моделі формування креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку; *статистичні*: методи математичної статистики

для обробки отриманих експериментальних даних, інтерпретації та визначення достовірності результатів дослідження.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та психолого-педагогічних підходів, зокрема: наукові положення філософії, психології та педагогіки *про* феномен креативності, його компоненти, визначальний потенціал мистецьких практик, їх роль у розвитку креативної особистості; *про* закономірності психічного та особистісного розвитку дитини, формування креативної особистості дитини з дошкільного дитинства; основні науково-педагогічні підходи, а саме: компетентнісний, інтегрований (під час занять та ігрової діяльності), комунікативний (живе спілкування), синергетичний (виявлення фундаментальних елементів систем самоорганізації), особистісно орієнтований, діалогічний, діяльнісний та ігровий.

Теоретичні засади представлено сукупністю концептуально-теоретичних узагальнень щодо сутності креативності (Дж. Гілфорд, П. Торренс, Ф. Баррон, М. Уаллах, В. Моляко, Я. Пономарьов, Т. Червонна, О. Попович, А. Маслоу, Г. Альтшуллер та інші), психолого-педагогічної характеристики креативності дітей дошкільного віку (Т. Червонна, В. Дихта-Кірф, Н. Сулаєва та інші), теоретико-практичних основ формування креативності дітей дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності (Н. Гавриш, Л. Зімакова), образотворчій діяльності (Л. Шульга, В. Дихта-Кірфф, О. Половіна), інтеграції різних видів творчої діяльності (О. Гнізділова, Ю. Котелянець, О. Половіна) та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі *вперше*:

розкрито поняття «сучасний мистецько-ігровий матеріал», «формування креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу», розроблено класифікацію «сучасного мистецько-ігрового матеріалу для формування креативності в дітей»;

уточнено сутність понять «креативність дитини дошкільного віку», «формування креативності дітей дошкільного віку»;

схарактеризовано критерії, показники та рівні сформованості креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу;

визначено педагогічні умови формування креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах;

розроблено модель та програму формування креативності в дітей на базі закладів дошкільної освіти в групах середнього та старшого дошкільного віку;

набули подальшого розвитку положення про інтегрований, ігровий, діяльнісний, особистісно орієнтований, синергетичний підходи в дошкільній освіті.

Практичне значення отриманих результатів. Виокремлено види сучасного мистецько-ігрового матеріалу, розроблено авторський магнітний мистецько-ігровий матеріал «Формаг», серію інтегрованих занять із СМІМ, авторську програму формування креативності дітей дошкільного віку «Маг і Я», які можуть бути використані на заняттях з розвитку мовлення, зображувальної діяльності, ознайомлення з природою та під час організації ігрової, художньо-естетичної, комунікативної, дослідно-експериментальної діяльностей в умовах ЗДО та гурткової роботи. Теоретичні положення дисертації, висновки та методичні рекомендації можуть використовуватися методистами, вихователями у плануванні та реалізації освітньої діяльності вікових груп та гурткової роботи ЗДО.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 68 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка №01-05/175 від 01.12.2021 року), Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 61 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області

(довідка №01-38/199 від 08.11.2021 року), Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 63 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка №105 від 17.09.2021 року), Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 82 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка №02-17/142 від 08.11.2021 року), Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 65 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка №128 від 16.09.2021 року) та Полтавського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 56 «Вербичка» Полтавської міської ради Полтавської області (довідка №19-01/94 від 13.12.2021 року). (Додаток А)

Публікації. Опубліковано 16 наукових праць, із них: 3 статті у фахових виданнях України категорії Б, 2 статті – у закордонних періодичних виданнях (одна з них – індексована Web of Science).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (209 джерел, у тому числі – 10 іноземною мовою), 11 додатків на 52 сторінках. Загальний обсяг дисертації 272 сторінок. Основний зміст викладено на 172 сторінках. Дисертація містить 10 таблиць, 32 фото на 10 сторінках, схем складання zine на 1 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Сутність базових понять дослідження

Сучасний світ характеризується якісно новими викликами й постає неочікуваними завданнями перед кожною особистістю в різноманітних сферах суспільного, професійного, особистого життя, примушуючи відмовлятися від звичних схем мислення, де аналітичної раціональності не достатньо, світ, де не можливо зреалізуватися успішною, упевненою в собі, соціально адаптованою людиною без наявних креативних здібностей. У реаліях сьогодення креативність використовують в одному семантичному полі з поняттям «сучасний», що активно підтверджується фактажем середньостатистичного сприймання.

Загальна актуальність проблем розвитку креативності не викликає сумнівів, і дошкільний вік як етап формування особистості є сенситивним періодом, коли психофізіологічні особливості розвитку дитини позначаються саме на креативному потенціалі – інтелектуальних здібностях до творчої діяльності, імпровізації, нестандартного мислення, готовності до прийняття рішень. Саме такий погляд актуалізує комплексне вивчення сутності поняття «креативність дітей дошкільного віку» як базової компетенції сучасної людини.

Соціолог культури бельгійського походження Паскаль Гілен у книзі «Культура та інші фундаменталізми» писав: «Спочатку було створено плаский світ, шостого дня – креативну людину, а сьомого – скасовано заборону на працю» (Гілен, 2019).

Загальносвітовий економічний форум у Давосі (Швейцарія) *The World Economic Forum* у 2016 році опублікував доповідь «*The Future of Jobs*», де визначив головні компетенції людини, які потрібно розвивати до 2020 року, щоб мати особистісну професійну перспективу в майбутньому.

Серед необхідних компетенцій саме креативність як особистісна здібність, посідає одне з важливих місць (WEF. *Future of Jobs*, 2016).

Тому, на нашу думку, розвиток інтелектуально та креативно обдарованих дошкільнят, їх психолого-педагогічний супровід є першочерговим завданням сучасної вітчизняної системи педагогічної освіти (Крамаренко, 2019 b).

Аналіз наукової літератури свідчить про існування понад трьох сотень визначень креативності людини, сформульованих фахівцями різних наукових течій, але, за нашими спостереженнями, виникають протиріччя у формулюваннях «творчість» та «креативність». На думку австралійського науковця Джона Медіни, творчість має кілька основних компонентів. До них належать «здатність бачити нові зв'язки між старими речами, щоб викликати в уяві ідеї, предмети або будь-що, чого цієї миті не існує. Творчість також повинна викликати в інших емоції, позитивні чи негативні. Щось – продукт, результат – повинно з'явитися внаслідок цього процесу. І в цьому значна частка ризику. Творчість людини включає в себе безліч груп когнітивних дрібничок, зокрема системи епізодичної та автобіографічної пам'яті. Інші дослідження пов'язують креативність зі здатністю ризикувати» (Медіна, 2016, с. 118). Наведений абзац монографії науковця містить два різних терміни. Саме тому вважаємо необхідним завданням у рамках наукового дослідження охарактеризувати понятійні категорії «творчість» і «креативність» та сублімувати їх різнорівневу суть.

У той же час аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що творчість – людська діяльність, у процесі якої особистість, задовольняючи потреби в реалізації своїх здібностей, створює нові знання, об'єкти, схеми поведінки та робить відкриття. Слід зауважити, що «відкриття» можуть бути такими тільки для конкретної людини, захопленої творчим процесом, оскільки не все нове для певної людини є новим для людської культури, накопиченої в результаті суспільно-історичного розвитку людства. Отже, ідеться про відносну новизну, оскільки нове може мати

елементи вже відомого, проте ці елементи можуть бути незвично поєднаними або незвичним чином застосовані (Чепур, 2016). Розвиваючи теорію творчості дорослої особистості й порівнюючи її з творчістю дитини, відомий дитячий психолог Володимир Левін наголошує, що творчість – це діяльність людини, що створює нові матеріальні й духовні цінності. Рішення життєвих проблем, розважальних або навчальних завдань, конструювання машини та наукове відкриття вимагають від людини схожих зусиль. При цьому, якщо пошуковцю невідома розгадка завдання, що постало перед ним, тоді він вимушений здійснювати творчий акт незалежно від того, чи була до нього ця розгадка знайдена кимось іншим. В. Левін доходить висновку: дитяча творчість відрізняється від зрілої творчості тим, що перше є творчістю винятково в психологічному значенні (дитина створює нове тільки для себе), у другому випадку – і в психологічному, і в соціальному (створюється нове для себе й для всіх) (Коломоєць). Філософська думка, на яку спирається автор, визначає творчість як діяльність, що породжує «щось нове, ніколи раніше не створене» й саме з вищенаведеними визначеннями творчості як діяльності ми повністю погоджуємось.

Свою концепцію творчих здібностей особистості запропонував науковець С. Медник, який вважає, що у творчому процесі наявні як дивергентний, так і конвергентний складники. На думку вченого, чим з більш віддалених сфер узято елементи проблеми, тим більш креативним буде процес її вирішення. Творче рішення відхиляється від стереотипного, а сутність творчості, за Медником, полягає в здатності долати стереотипи на етапі мисленневого синтезу і в широті поля асоціацій (Архипкіна, 2003, с. 15).

Науковці В. Павленко, Л. Ткаченко, Л. Мороз, М. Джон, Х. Раджей, Р. Флорида та ін., звертаючись до теми розвитку дитячої креативності, дійшли висновку, що чим раніше особистість ідентифікує себе як творчу, тим більш продуктивними й повноцінними будуть її розвиток та життя. Британський письменник та журналіст ХХ сторіччя Артур Кйостлер називав

творчість перемогою оригінального над ординарним. Зміст творчого процесу полягає в пошуку ідей та відсіюванні непотрібних думок. Генерувати нові ідеї – захопливе заняття, але вміння відбракувати даремні думки та відокремлювати гарні ідеї від посередніх може виявитись більш важливим (Фуллер, 2013), з чим ми повністю згодні тому, що «вміння відбракувати даремні думки та відокремлювати гарні ідеї», за Кйостлером, вважаємо, і є навичками або здібностями, яких набувають завдяки сприятливим факторам навколишнього середовища, починаючи з дошкільного віку індивіда, і формують креативну особистість.

Звернемося до сутності поняття «креативність» (від. лат. *creatio* – творення). Великий тлумачний словник сучасної української мови характеризує креативність як творчу, новаторську діяльність (*Великий тлумачний словник ...*, 2014, с. 462), а Енциклопедія освіти – як творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях і спілкуванні з іншими людьми (*Енциклопедія освіти*, 2008, с. 270).

Вітчизняні психологи В. Барко, В. Дружинін, В. Моляко, А. Тютюников, Т. Червонна доходять висновків про те, що креативність – особистісна якість, що базується на розвитку вищих психічних функцій. Причому «первинна» загальна креативність – загальна здібність до творчості розвивається у віці до 6-7 років під впливом сприятливих факторів середовища.

Вітчизняні науковці дошкільної освітньої галузі на чолі з Н. Гавриш відносять креативність до базових особистісних якостей дошкільника й характеризують її як «інтелектуальну якість особистості, що виявляється в схильності до творчості, прагненні відходити від шаблону, зразка, здатності знаходити оригінальні рішення, радіти створенню нового» (*Виховуємо базові якості...*, 2015, с. 88).

Теоретичні та практичні доробки в галузі вивчення креативності американських психологів-гуманістів Ф. Баррона, В. Квін, А. Маслоу,

Дж. Рензулі, К. Роджерса, Р. Стернберга, П. Торренса концептуально підживлюють та актуалізують ідею розвитку креативності, починаючи з раннього віку індивіда.

Потреба в розвитку креативності, на думку психолога К. Роджерса, обумовлена ситуацією в сучасному світі, що пов'язана зі збільшенням наукових відкриттів та винаходів. Пасивна та культурно обмежена людина не в змозі впоратися з потоком питань і проблем, що постають дедалі більше в навколишній реальності. Платою за відсутність творчого зерна може бути дезадаптація особистості. Отже, за логікою міркувань науковця, сучасний рівень розвитку науки й техніки висуває вимогу неодмінної адаптації до нового сучасного світу, а сама творчість є невід'ємною частиною самоактуалізації людини (Роджерс).

Наукову теорію креативних здібностей особистості висував американський психолог, засновник гуманістичної психології Абрахам Маслоу: «...я вважаю, що можна виділити первинну креативність, що впливає із несвідомого; я виявив її в особливо творчих людей, відібраних для ретельного вивчення. Досить імовірно, що така первинна креативність – це спадщина, яка є в кожній людині, загальне й універсальне надбання. Вона виразно виявляється у всіх здорових дітей, хоча більшість людей, виростаючи, втрачають її» (Maslow, 1971, с. 85). Маслоу наголошує, що згідно зі спостереженнями, креативність – це діяльність, яка не викликає занепокоєння дітей. Вона має спонтанні вияви, без будь-яких зусиль, безхитрісно, легко, без стереотипів та кліше. Практично кожна дитина сприймає навколишню дійсність більш вільно, не обмежуючи себе стереотипами й очікуваннями чогось конкретного. І майже кожна дитина здатна скласти пісеньку або вірш, придумати танок або намалювати картину, взяти участь у незапланованій, непідготовленій грі (Maslow).

Американський психолог Х. Е. Трік (*Tryk*) сублімував попередні дослідження з розвитку креативності, запропонувавши скласифікувати креативність як продукт, як процес, як здатність та як якість. Покликаючись

на дослідження М. Ферсона, К. Тейлора, Д. Тейлора, науковець називає три основні характеристики творчого продукту (креативність як продукт): кількість, якість та значимість. Покликаючись на праці Грахама Уоллеса, який розмежовує чотири стадії творчого мислення: підготовка, визрівання, натхнення, перевірка істинності – наголошує на креативності як процесі, і в подальших дослідженнях Тріка було доведено, що навряд чи доцільно взагалі говорити про наявність чітко відокремлених один від одного етапів творчості. Творчість, на думку вченого, слід уважати паралельним компонентом, саме таким, що супроводжує креативний процес, з чим ми повністю погоджуємось.

Перший науковець, що запропонував фаховий вираз «креативність» як науковий термін, – Д. Сімпсон, котрий визначив креативність як здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення.

Відслідковуючи різноманітні підходи до визначення суті поняття «креативність», спостерігаємо дедалі більшу різноманітність наукових версій та формулювань з вищезначеної теми. Наприклад, існує версія про те, що креативності як такої не існує. Автори, які дійшли подібних висновків (А. Танненбаум, А. Олох, А. Маслоу), трактують творчу поведінку через мотиваційний складник, цінності індивіда, особистісні риси. До фундаментальних рис творчої особи вони відносять когнітивну обдарованість, емпатійність, незалежність у проблемних ситуаціях. Друга група дослідників стверджує, що креативність є самостійним чинником, незалежним від інтелекту (Д. Гілфорд, К. Тейлор, Г. Грубер, Я. Пономарьов та ін.) і в той же час версія третьої групи науковців, що вивчають феномен креативності про те, що високий рівень розвитку інтелекту передбачає достатньо високий рівень творчих здібностей і навпаки (за висновками Д. Векслера, Г. Айзенка та Р. Стернберга).

Д. Гілфорд указав на принципову відмінність між двома типами розумових операцій: конвергенцією й дивергенцією – та виділив чотири головні параметри креативності: 1) оригінальність – здатність продукувати

віддалені асоціації, незвичайні відповіді; 2) семантична гнучкість – здатність виявити центральну властивість об’єкта та запропонувати новий спосіб його використання; 3) образна адаптивна гнучкість – здатність змінити форму стимулу таким чином, щоб побачити в ньому нові ознаки й можливості для використання; 4) семантична спонтанна гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації (*Персоналогічні концепції ...*).

На нашу думку, Гілфорд розуміє під креативністю систему здібностей, що відображають різні варіанти дивергентної продуктивності, у той час як провідна риса творчого процесу – можливість породження багатьох різних ідей з єдиного джерела інформації (дивергентне мислення). Саме з креативності, за Гілфордом, виникають такі вияви творчості, як здатність розглядати проблему під різними кутами, вводити її у різні контексти, при чому загальний інтелект, на думку Дж. Гілфорда, не входить до структури креативності, науковець акцентує увагу на тому, що креативність як творчий потенціал людини має генетичну природу походження, з чим ми частково погоджуємось.

Е. Торенс, розвиваючи концепцію Д. Гілфорда, визначає креативність як здатність до сприйняття дефіциту чи дисгармонії елементів середовища, формування, перевірки гіпотез щодо відсутніх елементів, модифікацій чи перестановок. При цьому виникає відчуття напруженості, яке примушує людину шукати можливостей її позбавлення.

Відомий американський науковець Дж. Рензуллі запропонував концепцію обдарованості людини, яка складається з трьох характеристик: інтелектуальних здібностей, що перевищують середній рівень загального інтелекту, креативності та наполегливості або мотивації, орієнтованої на завдання. На думку науковця, важливим є знання на основі досвіду, що він позначає як ерудицію та навколишнє середовище, яке сприяє розвитку обдарованості. Визначена тріада Рензуллі в модифікованому варіанті наявна в більшості закордонних концепцій обдарованості (Е. Торренс, Д. Фельдхьюсен та ін.).

Яскравим представником теорії креативності як здатності особистості до самоактуалізації є Абрахам Маслоу (теорія самоактуалізації особистості). Він описує вісім шляхів самоактуалізації, що можуть слугувати для визначення специфіки креативності (Стасевський, 2018, с. 38). А італійський філософ Паоло Вірно описує креативність як «...форми вербального мислення, які дають змогу змінювати поведінку в надзвичайних ситуаціях» (Гілен, 2019, с. 80).

Існує інший підхід до суті поняття «креативність», коли відбувається заміна змісту поняття декількома синонімічними виразами. На це вказує Ю. Стасевський, який зауважує, що часто в науковій і навчальній літературі поруч з поняттям *креативність* трапляються терміни *творче*, *евристичне*, *продуктивне мислення*. Стасевський доходить висновку, що поняття – «творче», «продуктивне», «евристичне», «дивергентне» частіше означають просто різні аспекти одного й того ж процесу. «Якщо ми акцентуємо увагу на перебігові психологічного процесу створення чогось нового на різних етапах (формулювання нової проблеми, нових способів її вирішення, одержання нового результату), ми говоримо про творче мислення. Якщо ми хочемо підкреслити аспект результативності процесу мислення, ми говоримо про його продуктивність. Причому, продуктом може бути й по-новому поставлена проблема, і новий спосіб вирішення, і новий результат. Говорячи про *творче мислення*, ми підкреслюємо, що йде процес створення чогось нового. Говорячи про *продуктивне мислення*, ми підкреслюємо ту ефективність процесу мислення, яку маємо або передбачаємо одержати (якість, кількість результату, економічність способу). Говорячи про *евристичне мислення*, ми підкреслюємо, що йдеться про специфіку мисленнєвого пошуку, його прийоми. Говорячи про *дивергентне мислення*, ми підкреслюємо можливість породжувати багато різних ідей з одного джерела інформації». За висновками автора, на розуміння й використання терміну «креативність» у вітчизняній літературі вплинула специфіка його трактування зарубіжними авторами (Хомуленко, 1998).

Проте, група радянських психологів (В. Чудновський, В. Юркевич), наголошувала, що креативність – це системна якість інтелекту, головними характеристиками якої є висока міра чутливості до дисгармонії елементів в структурі проблеми, що може мати вияв у недостатності елементів, у порушенні їх порядку, у надмірності інформації, що викликає прагнення до корекції дисгармонії (Чудновський, Юркевич, 2004). Уважаємо за потрібне зацентувати: «у випадку високої чутливості до дисгармонії елементів» задіюється когнітивна сфера психологічної структури особистості, і мозок вимушений діяти, приймаючи нетипові для нього рішення.

Зосередимось на понятійній основі виразу «креативне мислення». Наразі, доведено, що креативне мислення – комбінація особистих властивостей характеру людини, що містить нові підходи до вирішення різноманітних проблем і проявляється як у створенні геніальних винаходів, так і в умінні вирішувати проблеми в повсякденному житті. Для формування креативного мислення обов'язковим елементом є мотивація, а саме прагнення особистості до самоспонування з метою реалізації креативних здібностей. Результати креативної діяльності людей можуть бути дуже різноманітні за своєю природою: винахід у математиці, експеримент у хімії, шедевр у мистецтві, нові філософські чи духовні системи, розв'язання соціальних проблем тощо.

Важливо підкреслити: креативність відрізняється від творчості тим, що творчість – це процес (або діяльність), який може не мати фінального результату, проте креативність як персональна здібність завжди має результат, що проявляється в тому чи іншому результативному «матеріалі» особи. Зауважимо, що в бажанні особистості до самоспонування з метою породження креативних ідей, починаючи з дошкільного періоду її життя, задіюються когнітивна сфера та сфера контролю психоемоційного складника нервової системи, що визначається зовнішніми факторами впливу на особу.

Отже, креативність – творчі інтелектуальні здібності, тобто здатність додавати щось нове в набутий досвід (Ф. Баррон), породжувати оригінальні

ідеї в умовах вирішення або постановки нових проблем (М. Уаллах), усвідомлювати проблеми й протиріччя, формулювати гіпотези щодо відсутніх елементів ситуації (Е. Торренс), відмовлятися від стереотипних способів мислення (Д. Гілфорд).

Таким чином, у рамках нашого дослідження, спираючись на напрацювання психологічної науки, її теоретичного й практичного складників, постала потреба виявлення інтеграції креативності як загальної психологічної здібності у розвиток особистості, починаючи з дошкільного віку як найбільш сприятливого сенситивного періоду життя людини з подальшою метою визначення критеріальної характеристики креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Важливо підкреслити: завдяки *критеріям креативності* ми вивчаємо зміни в якостях та властивостях даного феномену в цілому, а під *показниками* – властиві креативності якісні зміни інтелектуальних здібностей, що відповідають психофізичним та психоемоційним процесам дошкільного періоду формування особистості.

Розглянемо напрацювання вітчизняних і зарубіжних педагогів в теретично-методологічних підходах формування креативності, починаючи з дошкільного віку. Зокрема, відзначимо великий внесок у царину дитячої педагогіки творчості науковця, педагога-гуманіста Лева Семеновича Виготського (1896-1934). Він стверджував, що «...дитина дошкільного віку сама будує теорії, цілі космогонії про виникнення речей та світу. Дитина сама намагається пояснити цілий ряд залежностей та відносин. Дитина цього віку знаходиться на такій сходинці, на якій мислення відрізняється образністю, конкретністю» (Виготський). Ми згодні з педагогом-гуманістом щодо того, що саме дошкільний вік визначає основний шлях розвитку особистості у майбутньому дорослому житті.

Становлення структури особистості Л. С. Виготський тісно пов'язує із законами розвитку вищих психічних функцій людини, які розглядаються ним як ядро особистості. За першим законом, розвиток вищих психічних функцій

здійснюється переходом від природних форм поведінки до опосередкованих, що виникають в умовах культурного розвитку. Цей перехід полягає в складному сполученні елементарних функцій, в удосконаленні форм і способів мислення, що спираються головним чином на мову. Згідно з другим законом, соціальні форми поведінки в процесі розвитку особистості стають способом індивідуального пристосування, соціалізації й мислення. Третій закон, за Виготським, – закон переходу функцій із зовні всередину. Висновки науковця підтверджують актуальність залучення до розвитку дітей дошкільного віку сучасного мистецько-ігрового матеріалу, тобто ретельно дібрані зовнішні чинники сприятимуть формуванню креативності дошкільників. Головним у цьому законі є те, що вищі психічні функції забезпечують людині оволодіння власною поведінкою (*Підвищення пізнавальної та мовленнєвої...*, 2009, с. 76-77).

У той же час, уважаючи уяву основою творчого розвитку дитини, науковець указує на її зв'язок із дійсністю, називаючи увесь світ культури «продуктом людської уяви та творчості». Важливим, на нашу думку, є розуміння поняття «уява», описане в наукових працях Лева Виготського: «Дитина може уявити собі набагато менше, ніж доросла людина, але вона більше довіряє продуктам своєї уяви й менше їх контролює, а тому уяви в життєвому, вульгарному сенсі цього слова, тобто чогось такого, що є несправжнім, вигаданим, у дитини, звичайно більше, ніж у дорослої людини. Однак не тільки матеріал, завдяки якому формується уява, у дитини бідніший, ніж у дорослої людини, також характер комбінацій, якими оперується гра з цим матеріалом, їх якість і різноманітність значно поступаються комбінаторним рішенням дорослого. З усіх форм зв'язку з реальністю «...уява дитини має однакову вагу з уявою дорослого саме реальністю елементів, з яких вона формується» (Виготський). Ми впевнені, що уява є одним із визначних критеріїв креативності дитини, починаючи з дошкільного віку. Зауважимо, що Л. Виготський у своїх наукових рекомендаціях націлює педагогів на культивування різноманітних видів

творчості дітей: «Усе майбутнє людина опановує за допомогою творчої уяви», з чим ми повністю згодні, оскільки саме за умови розвитку дитячої уяви, відбувається активний розвиток креативності.

Дитині дошкільного віку від природи властиве креативне мислення внаслідок інстинктивного використання обох півкуль мозку. У перші роки життя вона переробляє великий обсяг інформації, засвоює безліч навичок. Надалі цей розвиток сповільнюється, оскільки в типовому навчальному процесі переважно працює ліва півкуля мозку, що відповідає за мову, мислення та логіку. Таким чином, у дорослих людей, як правило, домінує ліва півкуля як наслідок того, що права півкуля була позбавлена активної функції (Михида, 2013).

На початку 60-х рр. ХХ ст. американський психолог Роджер Сперрі (*Roger Sperry*) провів серію експериментів, які підтвердили та розширили уявлення про функції, розділені між двома півкулями людського мозку. За свої дослідження вчений 1981 року отримав Нобелівську премію в галузі медицини. Він довів, що важлива зона взаємодії – саме м'язисте тіло між правою та лівою півкулями мозку. Кожна півкуля приймає відповідні вхідні дані, там відбувається їх попередня обробка з подальшим обміном інформацією між собою через м'язисте тіло. Творчі функції знаходяться під контролем правої півкулі, вона в більшості дорослих людей працює менш активно, ніж ліва півкуля, яка відповідає за розумові процеси – упорядковані, послідовні та логічні. Важливо те, що саме в період раннього дитинства м'язисте тіло між обома півкулями мозку працює найбільш інтенсивно, ніж потім, упродовж усього подальшого життя (Крамаренко, 2018а).

Норман Дойдж – доктор медицини, психіатр, психоаналітик, науковий співробітник Центру психоаналітичного навчання та досліджень Колумбійського університету в Нью-Йорку й факультету психіатрії Університету Торонто, лауреат премії «National Magazine Gold Award» стверджує, що варто було б розробити індивідуальну програму з посилення відповідних навичок саме в дитячі роки, коли пластичність мозку найбільш

висока. Набагато краще вирішувати проблеми мозку в зародку, ніж дозволити дитині перейнятися думкою, що вона не зовсім розумна. Н. Дойдж стверджує, що сенситивний період для розвитку різноманітних навичок, починаючи з мовних, розпочинається з раннього дитинства та закінчується в проміжку між сьомим і восьмим роками та настанням статевої зрілості, тому сенситивний період дошкільного дитинства найбільш сприятливий для формування креативності (Дойдж, 2022).

Українська науковиця Т. Червонна структурувала креативність за її видами через особливості віку та досвіду людини. На її думку, креативність – загальна здібність до творчості, що характеризує особистість загалом та виявляється в різних сферах активності й розглядається нею як відносно незалежний фактор обдарованості, з чим ми частково згодні, бо вважаємо, що термін «обдарованість» не релевантний (в межах нашого дослідження). Ми підтримуємо погляд Т. Червонної, яка виділяє «первинну» загальну креативність як загальну здібність до творчості, що розвивається в дітей у віці до 6-7 років під впливом сприятливих факторів середовища. Потенційна креативність – термін, що за міркуваннями Т. Червонної, характеризує вроджені передумови креативності. Крім того, науковиця виокремила спеціалізовану (актуальну) креативність – здібність до творчості в певній сфері діяльності (літературній, музичній, науковій тощо), що розвивається на основі загальної креативності під впливом досвіду діяльності (Червонна, 2008).

Психологічне дослідження творчого потенціалу людини, проведене вітчизняним авторським колективом під керівництвом В. Моляко, відокремило головні складові структури творчого потенціалу особистості. До них належать завдатки, схильності, що мають прояви в підвищеній чутливості, певній вибірковості, а також – у динамічності психічних процесів і виявляються інтересами, їх спрямованістю, частотою та систематичністю. Відомо, що провідним у дошкільному віці є пізнавальний інтерес. Прояви

допитливості, прагнення до створення нового, схильності до розв'язання та пошуку проблем, швидкості засвоєння нової інформації, утворення асоціацій, схильності до постійних порівнянь – сприятливий ґрунт розвитку креативності з раннього віку дитини. Виявами загального інтелекту особи, за В. Моляко, є розуміння нею ситуації, швидкість оцінок і вибору шляху розв'язання проблеми, адекватність оцінки, емоційне забарвлення процесів пізнання, емоційне ставлення, вплив почуттів на процес суб'єктивного оцінювання, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працьовитість, систематичність у роботі, сміливість прийняття рішень. Окрім того, креативність – це вміння або бажання комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати; схильність до зміни варіантів, економічність розв'язків, раціональність використання засобів тощо (Моляко, 2008, с. 7). У той же час зазначений науковий колектив провів знак рівності між інтуїтивізмом, допитливістю, швидкістю засвоєння інформації, утворенням асоціативних масивів, схильністю до порівнянь. Також між формуваннями еталону для наступного добору інформації, динамічними психічними процесами; здібністю до побудови особистісних стратегій і тактик під час вирішення загальних і спеціальних нових проблем, задач, пошуку виходу зі складних нестандартних ситуацій тощо (Моляко, 2008, с. 7).

Досліджуючи процес формування креативності дошкільників засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу, розуміємо, що його першоосновою є гра як провідний вид діяльності раннього вікового періоду становлення особистості. Успішність гри великою мірою визначається емоційною сприятливістю, зацікавленістю грою, умотивованістю, бажанням, що належить, на нашу думку, до психоемоційної характеристики креативності; володіння необхідними вміннями й навичками становлять мистецько-діяльнісні характеристики креативності. Важливо підкреслити: у дитячій грі важлива присутність цілісного світобачення, здатності дошкільника диференціювати справжнє та уявне, реальне й казкове, відтворене й самостійно створене (Крамаренко, 2019е).

Дослідники дитячої психології доводять, що набуття дитиною нової навички діяльності відбувається паралельно двома потоками, які згодом зливаються в один рух. Перший потік зосереджений на підготовці необхідного інструментарію виконання дії та пошуку того, як її реалізувати. Цей потік охоплює різноманітні види активності дитини, включаючи орієнтування (пошук, дослідження), наслідування тощо. Коли дитина виконує орієнтувальні чи наслідувальні дії, то оволодіває загальною формою майбутньої діяльності. Спочатку дитину більше хвилює процес застосування ігрового засобу, а не результат, якого треба досягти.

Те, що дитина спочатку набуває основної форми творчої діяльності, пропонує великий потенціал для майбутніх інновацій і відкриттів за допомогою цього інструменту. Вважається, що значення ранніх етапів життя дитини, від народження до вступу до школи, полягає в розвитку основних навичок і знань, психологічних особливостей особистості, необхідних для соціалізації. До них належать: оволодіння мовою, поводження з предметами в побуті, просторове та часове орієнтування, чуттєве сприйняття, когнітивний розвиток, уява, налагодження стосунків з людьми та первісне ознайомлення з літературою та мистецтвом» .

Фахівці з вікової психології наголошують, що творчість дошкільнят під час гри не потребує досконалих технічних навичок. Діти на цьому етапі не керуються естетичними спонуканнями, а тому не мають вродженого бажання вдосконалювати свої творчі прийоми. Частково це пояснюється тим, що дорослі, як правило, отримують задоволення від невибагливості дитячих малюнків, таночків у виконанні малечі та дефектів вимови під час декламації ними казок та віршиків. Прагнення дитини догодити глядачам не змінює характеру її творчості, задоволення глядачів залишається ігровою творчістю, ігровим визнанням власних зусиль.

Структуруючи змістову сутність розвитку креативності особи, українська науковиця Л. Ткаченко вважає, що спонукальною причиною до творення нового є мотивація, яка задається як внутрішніми здібностями

(потребами самореалізації) людини, так і зовнішніми обставинами (умовами) – соціальною та матеріальною сферами. На думку Л. Ткаченко, феномен креативності визначається як здатність особистості до варіативності, гнучкості, інноваційності мисленнєвої діяльності, що передує процесу творчої дії. Креативність не є вродженою характеристикою індивіда. Вона вважається такою якістю особистості, що може бути сформованою завдяки особливим умовам виховання та навчання. Основними з таких умов є розвиток особистості, мотивація до творчої діяльності та свобода індивідуальності. Ці умови мають забезпечуватися креативним керівництвом, яке є заключним ланцюгом у системі індивідуальних і суспільних факторів, що обумовлюють розвиток творчої діяльності (Ткаченко, 2014). Нам близька думка науковиці, і ми впевнені, що мотиваційний складник формування креативності повинен враховувати загальносвітові тенденції доступу дитини до сучасних ігрових та мистецьких матеріалів, що сприяють розвитку творчого потенціалу й у підсумку це надає ідеєтворчу основу нашого наукового дослідження «Формування креативності у дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах».

Молекулярний біолог-еволюціоніст, який займається проблематикою розвитку мозку, Джон Медіна в монографії, що стала національним бестселером США, «Правила розвитку мозку дитини. Як виховати розумну та щасливу дитину від народження до п'яти» характеризує креативність як «ДНК інноватора». Науковець наводить структурні ознаки креативно розвинутої особистості: здатність творчо шукати зв'язки, коли дитина бачить зв'язки між, здавалося б, не пов'язаними між собою концепціями, проблемами чи питаннями; надокучлива звичка весь час запитувати «А що як?» і «Чому б ні?» та «Чому Ви робите це саме так?». На думку автора, «...саме такі мрійники випробовують межі статус-кво, штурхаючи його, підкидаючи на дванадцять кілометрів вгору, щоб звідти подивитись, чи це має сенс, а потім різко повертатися назад на землю з пропозиціями». Також ненаситне бажання покращувати та експериментувати, коли навіть спонтанну

новонароджену ідею «...креативні люди, насамперед, розкладають на частини, невпинно тестують речі в пошуку їх верхньої та нижньої межі, поверхні, стійкості, периметрів ідей. Їх місія – дослідити» (Медіна, 2016, с. 114-115). Не можна не погодитися з баченням змісту поняття «креативність» біолога-еволюціоніста Д. Медіни, бо місія дослідження навколишнього Світу активно реалізується саме дитиною дошкільного віку за її психофізичними та педагогічними показниками.

Оригінальне визначення креативності висловив науковець Хамід Раджей Різі. Він визначив креативність як розумову здібність продукувати нову ідею в будь-якій сфері. Тоді, на думку автора, креативність – це, по суті, не отримані знання чи наукова діяльність, а навичка, що може бути покращена за допомогою різноманітних методологічних підходів. Отже, креативність – це майже те ж, що стійка здатність до продукування новацій безвідносно до часу, віку, засобу, манери, шляху, технологій, переваг, обставин або обмежень (Hamid Rajaei), з чим ми, безумовно, погоджуємось.

Психологи-гуманісти кінця ХХ століття Ф. Баррон і Д. Харрінгтон, підбиваючи підсумки досліджень у сфері креативності, зробили такі узагальнення: креативність – це здатність адаптивно реагувати на необхідність у нових підходах до нових продуктів, з чим ми повністю згодні. У нашому дослідженні *креативність* – це здібності до адаптивного психоемоційного, поведінкового та мистецько-діяльнісного розвитку гри дитини з сучасним мистецько-ігровим матеріалом. Ці здібності дають змогу маленькій особистості усвідомлювати нове в бутті, хоча сам процес може мати як свідомий, так і несвідомий характер. Створення нового творчого продукту багато в чому залежить від особи творця та сили його внутрішньої мотивації. Виділяють специфічні властивості креативного процесу: оригінальність, валідність, адекватність завданню (Торшина, 1998). На нашу думку, саме «специфічні можливості креативного процесу» формують педагогічну доцільність вивчення феномену креативності через виявлення

показників креативності дітей дошкільного віку та можливості фахового впливу на процес формування креативності.

Підсумовуючи наведене вище, констатуємо: сутність тлумачення «креативність» у наукових дослідженнях педагогічної галузі доволі розлога й, на нашу думку, потребує більш чітких дефініцій. У одних концепціях вона розглядається як вроджена розумова здібність, в інших як творча діяльність, а в деяких розглядається через вміння особи робити несподівані відкриття через вроджену або набуту сміливість. У межах нашого дослідження, вважаємо за потрібне вивчати формування креативності, починаючи з дошкільного віку, а саме з п'ятого року життя дитини. Саме цей період розвитку особистості є найбільш сприятливим етапом згідно з педагогічними факторами, які в майбутньому впливають на якість життя, саме через призму креативного потенціалу дитини дошкільного віку.

Отже, базовими поняттями дослідження визначено *креативність*, *креативність дітей дошкільного віку*, *формування креативності дітей дошкільного віку*. Аналіз наукових доробок у рамках нашого дослідження надає можливість сформулювати поняття *креативність дітей дошкільного віку* як загальну здібність дитини до персонально-творчих рішень у життєво-ігрових ситуаціях, у відсутності страху перед новими задачами завдяки набутим умінням дошкільника приймати оригінальні рішення через розвинуту сміливість уяви та наявності якісних комунікативних дій. У той же час поняття *формування креативності дитини дошкільного віку* – це процес фахового впливу з метою створення педагогічних умов для реалізації природного прагнення дитини до збагачення уяви, фантазії, процес стимулювання імпровізаційних, комунікативних, мистецько-діяльнісних здібностей дошкільника.

Ми вважаємо, що ці тлумачення не остаточні і в подальшому можуть зазнавати трансформацій.

Наступні пошуки ми спрямовуємо на окресленні педагогічного шляху світової та вітчизняної практики в розробці технологій та методик формування креативності з дошкільного віку дитини.

1.2. Ретроспективний огляд формування креативності дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти

Нові реалії та виклики життя в Україні, її демократизація та особочентричність зумовлюють зміни у філософії освіти, визначенні її цілей, завдань, методів та засобів. Позитивні результати вирішення проблеми формування креативності в дітей дошкільного віку можна досягнути, якщо державою буде поставлено в пріоритет освітні завдання з розвитку нестандартного мислення, уяви, фантазії, ініціативності, сміливості, комунікативності, вміння самостійно вирішувати персональні життєві задачі тощо.

Ідея сучасної креативної освіти дошкільника закладена в нормативно-правових документах, що регламентують освітню галузь, а саме: Загальна декларація прав людини, Декларація прав дитини, Національна доктрина розвитку освіти України, Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», освітні програми, рекомендовані Міністерством освіти та науки України.

У системі дошкільної освіти креативність як природна здібність має бути розвинена та педагогічно скорегована. З цією метою важливо дослідити онтогенез педагогічної думки, спрямованої на формування креативності в дітей в зарубіжній та вітчизняній освітніх теоріях та практиках.

Попередній аналіз наукової літератури дав можливість з'ясувати, що креативність – найважливіша здібність особистості. Уся матеріальна та духовна культура людства є продуктом креативності й творчості. Відомо: позбавте людину уяви, фантазії – і отримаєте зупинку прогресу.

У даному дослідженні ми констатували існування великої кількості трактувань сутності поняття «креативність» та акцентували увагу на тому,

що сам термін «креативність» дещо девальвований. Важливо підкреслити, що креативність – плинна категорія, це не вага й не швидкість, її не можна візуально ідентифікувати як, наприклад, малюнок чи скульптуру або будь-що виготовлене особою, але філософська наука розкриває місце, статус та можливості креативності як здібності в потенціалі особистості, починаючи з раннього вікового періоду життя людини.

Десятками років розвитку світових філософських концепцій, психолого-педагогічною наукою триває пошук найсприятливішого (сенситивного) періоду життя людини задля розвитку креативності як загальної здібності, і наразі доведено, що пік її розвитку припадає саме на дошкільний вік (з трьох до шести років) та зростає в перші три роки навчання в школі. Зауважимо, що у фаховому педагогічному словнику двадцять років тому поняття «креативність» не існувало, його замінювали поняття «творчість» або «творчий розвиток».

Важливо зазначити, що якщо в період дошкільного дитинства уява людини буде позбавлена інтенсивного розвитку, то в подальшому відбуватиметься швидке зниження діяльної творчості, що доведено першопрохідцями в галузі дослідження креативності – західними психологами Ф. Барроном, Д. Гілфордом, Д. Рензуллі, Р. Стернбергом, П. Торренсом й підтверджено науковцями та педагогами сучасності. До обмеження креативності як людської здібності призводять шаблонність та схожість завдань, однакові вимоги до дітей з різноманітним темпом і глибиною засвоєння інформації та індивідуальними комунікативними навичками (Крамаренко, 2019с, с. 62).

Вивчаючи історію становлення закладів дошкільної освіти, ми розуміємо, що появі перших соціальних інституцій цього типу передують велика кількість політичних протиріч, унікальних приватних ініціатив та розвиток світових феміністичних рухів, коли жінка стає повноправним членом суспільства, працюючи на рівні з чоловіком, і проблеми її тимчасового звільнення від домашніх клопотів, пов'язаних з доглядом за

дітьми дошкільного віку, вирішуються завдяки суспільному договору з упорядкування закладів такого типу. По суті таку суспільну ініціативу також можна оцінити як знахідку креативного рішення загальної проблеми. Сімейне виховання переорієнтовується на суспільне, напрями, завдання та цілі якого вже повністю визначає держава, а значить – політичний устрій. Але зауважимо, що з самого початку свого виникнення заклади дошкільного виховання були орієнтовані на особистість дитини.

У рамках дослідження наша увага зосереджена на наукових підходах, державних установках та практично реалізованих психолого-педагогічних методиках та технологіях, де змістова суть стратегії дошкільного виховання містить процеси ефективного формування креативності в закладах дошкільної освіти. Тому ми зробимо ретроспективний огляд формування креативності (в дефініціях понять «творчість», «творчий потенціал», «творчий розвиток») дітей у закладах дошкільної освіти. Також зосередимось на понятійній категорії «ігрова діяльність (гра)» й зафіксуємо, що «гра» – різновид активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, взаєминами та рідною мовою як засобом спілкування між людьми. Ігрова діяльність є дитячим моделюванням соціальних взаємин. При вмілому й правильному керівництві з боку дорослих ігрова діяльність формує емоційну, моральну та інтелектуальну сфери дитини, розвиває її уяву, сприяє фізичному вдосконаленню, виховує волю до дії та здатність до гальмування – якості, необхідної людині в трудовій і суспільній діяльності (Гончаренко, 1997, с. 139). У ретроспективному педагогічному огляді креативної освіти дошкільників нашу увагу привернула вільна гра як форма організації самостійної діяльності, під час якої вони вчаться робити вибір, досліджують, випробовують, створюють нове, спілкуються, взаємодіють тощо.

Відзначимо значний науковий внесок в царину розвитку дошкільної освіти німецького педагога Фрідріха-Вільгельма Августа Фребеля (1782-1852). На думку науковця, з якою ми, беззаперечно, погоджуємося, усі діти

талановиті та унікальні, але здібності кожного виявляються по-різному та спрямовані на різні види діяльності і, якщо малечі надати широкі можливості вільної творчості, то саме за таких умов відбудеться якісний поштовх розвитку особистості. Фребелівська система виховання викладена у фундаментальному творі «Педагогіка дитячого садка», більш відомому як «Дитячий садок». Педагогічні напрацювання Фребеля є теоретичними та практичними узагальненнями суспільного громадського дошкільного виховання на теренах Німеччини. Ігровий набір Фребеля – «Дарунки для ігор» (Spielgaben), розпочав новий етап дошкільної педагогіки, де можливості ігор-маніпуляцій дітей з певними предметами підсилюють розвиток усіх сенсорних систем, що якісно сприяє загальному розвитку та ґрунтовному творчому самовираженню особистості, починаючи з раннього віку.

Зупинимось детальніше на «Дарунках для ігор» Ф. Фребеля: перший дарунок – м'яч, другий дарунок – куля й кубик, третій дарунок – кубик, поділений через центр на частини з усіх сторін, четвертий дарунок – кубик, поділений на 8 кубиків-брусків, п'ятий дарунок – кубик, двічі рівномірно поділений у всіх трьох напрямках на маленькі кубики, три з яких поділяються по діагоналі навпіл, а інші три – по двох діагоналях на четвертини, шостий дарунок – кубик, поділений на 27 цеглинок, з яких 3 поділені навпіл уздовж, а 12 – навпіл упоперек. За переконаннями науковця, що доведено практично, завдяки маніпуляціям або грі з «фребелівськими дарунками для ігор» дитина практично від народження пізнає світ через сенсорні маніпуляції що, на нашу думку, стимулює процес формування креативності в конструкторській діяльності. Фребель стверджував, що завдяки грі з «Дарунками для ігор»: «...дитина дістає ключ до розуміння зовнішнього світу, а також знаходить у ній стимул до власного внутрішнього світу»... (Фребель Фрідріх). Отже, фребелівська система розвитку дошкільників у рамках нашого педагогічного дослідження, завдяки залученню спеціально підготовлених матеріалів для ігор та занять дітей, доводить правдивість факту, що педагогічно обґрунтовані, сплановані

розвивальні методики із застосуванням ігрових матеріалів є вагомим підґрунтям для формування креативності починаючи з дошкільного віку.

Діяльність сучасних закладів дошкільної освіти Німеччини базується на принципах вільної гри за методикою Ф. Фребеля. Діти займаються тим, що їх цікавить, самостійно ініціюючи свої розваги або гру. Це не означає, що в німецьких дитячих садочках відсутній порядок. Вихователі стежать за поведінкою дошкільнят, підштовхують їх до участі в різноманітних забавах, стимулюють до розширення світогляду, але пріоритетне значення надається особистим здібностям дитини, її персональним бажанням та вподобанням.

Фребелівська методика дошкільного виховання посідає визначне місце в педагогіці не тільки Німеччини, але й інших країн світу, включно з Україною, та до сьогодні сприяє розвитку дитини як творчої особистості, що доведено багатьма десятиріччями ефективного практичного застосування (Крамаренко, 2019, с. 62).

Кінець XIX століття – період відродження реформаторства в багатьох сферах суспільного життя Європи, що ґрунтується на філософських ідеях Руссо, Дістервега про природовідповідність виховання, де своєрідним девізом було гасло «Усе для дитини, що навколо дитини». Головною науковою передумовою реформаторської педагогіки стали поява й розширення нових розумінь про людську особистість завдяки бурхливому розвитку філософських, психологічних, біологічних, антропологічних та інших наукових течій. З-поміж історичних причин появи реформаторської педагогіки можна назвати такі: нове переокроювання мапи Європи, початок об'єднання Німеччини та Італії, розпад колоніальної системи, а також війни, включно з Першою світовою, і революції.

Педагогічні ідеї Еллен-Кароліни Кей (1849-1926) формувалися під впливом гуманістичних філософських традицій у педагогічній думці тих часів, а саме – філософії позитивізму та народної педагогіки Швеції, де в центрі педагогічного процесу – постать дитини. Педагогічні нововведення спрямовані на розвиток індивідуальності через виховання гармонійно

розвиненої, соціально-активної, творчої особи, яка прагне постійного самовдосконалення. Запропоновані Еллен Кей педагогічні ідеї вільного та природного виховання заклали основи базових положень реформаторської педагогіки ХХ століття: виховання «рухаючись від дитини», повага до її індивідуальності, ненасильство та дотримання фундаментальних прав дитини, розвиток малечі в сприятливому середовищі (естетика повсякденного життя, книги, мистецтво, природа). Особливу актуальність на сьогодні має ідея науковиці про предковічну роль матері, родини та батьківського будинку для формування гармонійної особистості.

Процес виховання, згідно з педагогічною концепцією Еллен Кей, не повинен ламати характеру дитини, натомість має слідувати йому, підтримуючи закладені природою якості. Виступаючи проти спроб дорослих «ліпити» особистість дитини відповідно до своїх уявлень, науковиця закликає враховувати природні нахили та індивідуальні особистісні якості, залучати до розвитку сенсорні ігри з природнім матеріалом що, на нашу думку, суголосно з процесом формування креативності дитини із залученням до індивідуального розвитку сучасного мистецько-ігрового матеріалу (*Кей Еллен*).

Цікавим у ракурсі нашого дослідження є науковий внесок фундатора теоретичних напрацювань та розробок новітніх програм розвитку дітей дошкільного віку, бельгійського лікаря, педагога й психолога Жана-Овіда Декролі (1871-1932). Основою педагогічної технології Декролі є принцип антропоцентризму, що на межі ХІХ -ХХ століть сприяло новому осмисленню поняття «виховання» через запровадження принципу концентрації освітньої програми навколо центру інтересів дитини. Запропонована науковцем на початку ХХ століття технологія «Школа для життя через життя» пропонувала педагогам у своїй роботі сприяти розвитку логічного мислення дитини, формуванню досвіду прийняття рішень, набуттю дитиною вмінь висловлювати свою думку; індивідуалізованому ставленню до навколишніх явищ та процесів через створення сприятливих умов

формування особистісного потенціалу. В основі розвивального процесу, згідно з навчальною технологією науковця, покладено принцип самонавчання, за яким кожна дитина має можливість опанування нових завдань в індивідуальному темпі, привчаючись самостійно мислити й діяти. (*Школа для життя...*). Розроблена Декролі серія сенсорних ігор для дошкільників з поступовим ускладненням сприяє стимулюванню творчої діяльності дитини, умінню класифікувати, отримувати унікальний життєвий досвід, що, на нашу думку, надає теорії формування креативності важливе наукове підґрунтя.

У процесі дослідження ми проаналізували кілька методик раннього індивідуального інтелектуального-творчого розвитку особистості. Ми пересвідчилися, що педагогічна система Марії Монтессорі (1870-1952) є цінним спадком світової педагогічної науки в цьому напрямі. Народившись в Італії, медик за фахом, Марія Монтессорі пройшла насичений життєвий шлях пошуків, помилок та наукових знахідок перед тим, як посісти належне місце в когорті видатних педагогів-новаторів.

Ключ до відкриття дитині шляху до свободи думок, розуміння навколишнього світу М. Монтессорі виявила в розвитку інтелекту, який розуміла як «сукупність активностей рефлексивного, асоціативного й репродуктивного характеру, що дають можливість мозку формуватись через контакт із навколишнім середовищем», а допомогти розвитку інтелекту – означає допомогти впорядкувати образи свідомості (Дичківська, Поніманська, 2009, с. 193). Учена вважала, що в основі творчих здібностей лежать навички спостереження й аналізу, тому звертала увагу педагогів на обов'язковість надання допомоги дитині в угрупованні й систематизації вражень від сприйняття навколишнього світу: «Нам слід учить дітей упорядковувати в думці систематичні спостереження, учить їх над ними роздумувати й прислухатися до себе» (Дичківська, Поніманська, 2009, с. 196), що, за нашим переконанням, є важливим складником формування

креативності дитини й постає тим самим «умінням відбракувати даремні думки та відокремлювати гарні ідеї» (за Кйостлером).

М. Монтессорі приділяла багато уваги створенню такого педагогічного підготовленого середовища, у якому б дошкільник міг виявити можливості власного розвитку через самостійну діяльність. Важливим чинником підготовленого середовища, на переконання ученої, є розроблений нею дидактичний матеріал, який сприяє вправлянню (та удосконаленню – *авт.*) фізичних і психічних функцій дитини, містить у собі контроль помилок, обумовлює максимальну самостійність з її боку, служить унікальним засобом розвитку творчості, уваги, волі, навчання письма, елементарної математики, що й становить інтелект дошкільника (Дичківська, Поніманська, 2009, с. 198).

Мета виховання дошкільника за методикою Монтессорі – упорядкувати особистість, тобто розвинути усі зовнішні чуття та психічні функції, вищі інтелектуальні емоції, мовлення та навички самостійної праці й самообслуговування в організованому дошкільному вихованні. Дидактичний матеріал, розроблений Монтессорі, надає дитині можливості пізнання навколишнього світу в розмірах, формах, кольорах та тонах, спонукає до вільної творчої гри змалечку й, на нашу думку, є значним внеском у педагогічну науку, що ефективно стимулює розкриття унікального потенціалу особистості в руслі розвитку творчості як діяльності та формуванні креативності як загальної здібності, що доводить свої педагогічні переваги багато десятиріч поспіль.

Особливо цінним у системі М. Монтессорі є застосування дидактичних засобів у вільній ігровій діяльності. Педагогічною інновацією ХХ століття є виокремлення Марією Монтессорі предметів дидактичного матеріалу від іграшок, вважаючи останні – необхідними для дітей задля «гри», не надаючи їм значення в розвитку дитячого інтелекту (Дичківська, Поніманська, 2009, с. 83), з чим ми частково згодні, тому що впевнені: зміст поняття «сучасний мистецько-ігровий матеріал» містить сутність дидактичного матеріалу *a-la*

Монтессорі, але саме того, що є квінтесенцією найновіших сучасних наукових розробок для розвитку дітей задля «виховання інтелекту» (за М. Монтессорі). Ми притому переконані, що іграшка в дитячій грі ефективно задіюється не виключно для «ігрової втіхи», а як допоміжний засіб в ігрових та імпровізаційних пошуках дитини з сучасним мистецько-ігровим матеріалом, у пошуках нових ідей і відіграє роль символічного та стимуляційного факторів формування креативності дитини.

Величезний внесок у розвиток української національної освіти та світової педагогічної науки, суспільної дошкільної освіти зробила видатна особистість, громадський діяч та педагог шведсько-французького походження Софія Русова (1856–1940). Увійшовши до Фребелівського наукового товариства, Софія Русова працювала над питаннями налагодження системи дошкільного виховання та брала участь у реформуванні освітньої галузі України загалом.

С. Русова визначила головні принципи дошкільного виховання, що залишаються актуальними й на сьогодні. За її переконанням, дошкільне виховання повинно бути, по-перше, індивідуальним, пристосованим до природи дитини; по-друге, національним; по-третє, має відповідати соціально-культурним вимогам часу. Саме ці принципи були покладені в основу створеної нею концепції національного українського дитячого садка (Улюкаєва, 2016, с. 240). Але, якщо ми звернемося до першоджерела, а саме до праці «Дошкільне виховання» С. Ф. Русової (1918), бачимо четвертий пункт принципів виховання Русової, де вчена наголосила, що «виховання повинно бути вільним, незалежним від тих або інших урядових вимог» (*Хрестоматія з історії дошкільної...*, 2004, с. 266). Нам близька думка науковиці, що спонтанна, вільна, не підпорядкована часовому розкладу занять дошкільних закладів, дитяча гра – це воля та бажання малечі втілити щось за індивідуальною задумкою. Ми переконані, що без спонтанної гри воля не буде мати розвитку і, як наслідок, не відбуватиметься процес формування креативності. Погоджуємося з авторкою «Дошкільного

виховання», що особливу увагу треба приділяти саме дитячій грі, де «вихователі-садівниці» тримають себе не як контролери, а як друзі, яким гра цікава так само, як і дітям, і з тим, що найцінніший напрям дитячої гри – вільний творчий прояв особистості. Тому в прогресивних сучасних закладах дошкільної освіти все частіше запроваджується гнучке планування часу ігор, заходів життєдіяльності та тематичних занять.

Багатий досвід наукових розробок у галузі дошкільного виховання рухався різною траєкторією: від активного поступу вперед до зупинки науково-педагогічних процесів, що пов'язано з громадянським устроєм України, її політичними та соціальними проблемами. Доволі тривалий час, а саме в радянську добу, система української дошкільної освіти була підпорядкована та уніфікована документами, що розроблялись у Москві та були обов'язковими для союзних республік, до складу яких входила й Україна. Аналізуючи зміст такого документа, як «Керівництво для вихователя дитячого садка», що тричі перевидавалось у часи СРСР (1938, 1945, 1953 р.р.), розуміємо, що саме тоді остаточно поховані ідеї вільного розвитку особистості, їх замінено новими концепціями виховання, а саме: «Виховання слухняності та дисциплінованості у дітей дошкільного віку» (Т. Губенко, 1958 р.), «Трудове виховання в дитячому садку» (Т. Введенська, 1959 р.) тощо. Таким чином, ми спостерігаємо політичний та пропагандистський вплив на особистість дитини, що виключає вільний розвиток через спонтанну вільну гру і, як наслідок, має місце подальше придушення волі та можливостей креативного розвитку, хоча необхідно зауважити, що заняття з ліплення, конструювання, малювання не були відкинуті з виховного процесу дітей дошкільного віку в епоху радянської доби, але заняттям з трудового навчання та фізичного виховання надавався пріоритет.

З набуттям Україною 1991 року незалежності перед педагогічною наукою країни постають нові виклики та завдання. З одного боку, збільшилась можливість філософсько-соціального переосмислення ролі,

місця та місії дошкільного виховання, а з іншого – наслідки десятиріч сталої, авторитарної системи дошкільної освіти залишили відбиток на загальнопрактичному компоненті підходів до виховання дітей у дошкільних закладах країни. Поняття «педагогічна фаховість», що передбачає залучення сучасних методичних матеріалів та нових ідей до виховних процесів, губить свій зміст у деякій дуальності методологічних підходів у закладах дошкільної освіти. Наразі в демократичній Україні відбуваються поступальні рухи в бік формування креативності з дитинства, оскільки її розглядають як soft skills майбутньої професійної діяльності.

З перших років незалежності України чимало науково-педагогічних колективів займалися розробленням національних програм виховання й навчання дітей у дошкільному закладі, де більшою чи меншою мірою була мета формування креативності.

У першій національній програмі «Малятко» (1991 р.), підготовленій науково-творчим колективом під керівництвом З. Плохій, при позитивній зміні освітньої парадигми з авторитарної на гуманістичну зрідка прослідковується спрямування вихователів на творчий розвиток дошкільників. Автори пропонують залучати дітей до ігор творчого характеру (ігор-драматизацій імпровізованого характеру), використовувати в навчанні та вихованні дітей «досить багате предметно-іграшкове середовище» (*Методичні рекомендації до програми...*, 1993, с. 35), але, зважаючи на важкі пострадянські роки та економічні негаразди, у яких опинилась наша країна, розраховувати вихователі могли лише на іграшковий фонд, що дістався в спадок від радянських часів, та на власні творчі рішення.

Оцінюючи рівень розвитку гри дітей середньої та старшої груп, автори програми «Малятко» пропонують вихователям зважати на такі показники ігрової діяльності, у яких ми вбачаємо прояви формування креативності: «вибирає варіанти будови, творчо їх змінює відповідно до потреб гри», «здійснює ігровий задум за допомогою уявних ситуацій», «поєднує інтереси з партнерами», «творчо поєднує різні відомості, епізоди» (*Методичні*

рекомендації до програми..., 1993, с. 46), «емоційно сприймає й виражає комічні ситуації, гумор», «допомагає дітям знаходити вихід із скрутної ситуації», «самостійно розвиває ігровий задум», «творчо змінює ігрове середовище» (*Методичні рекомендації до програми..., 1993, с. 47*). Це вже перші показники креативності, які почали включати автори до змісту дошкільної освіти.

Варто зауважити, що в програмі «Малятко» (1991 р.) творчий потенціал здебільшого мали заняття з аплікації, ліплення та конструювання. Аналіз методичних рекомендацій до проведення занять із аплікації показав нам жорстку регламентацію діяльності із чіткою тематикою та пропозицією матеріалів. Для занять із ліплення автори програми визначають матеріал, тематику та послідовність дій у виконанні тієї чи іншої дитячої роботи для кожної вікової групи. На таких заняттях іде мова лише про розвиток творчого потенціалу дітей під час ознайомлення їх зі зразками народного декоративно-прикладного мистецтва. Позитивним, на нашу думку, є рекомендація зі створення куточків творчості з дитячими роботами. Але, в 1991-1993 роках рух на розвиток творчої діяльності обмежувався тільки таким побажанням: «На заняттях слід створювати умови для розвитку дитячої творчості. Дитина повинна мати право самовизначення, вільного вибору завдання, спілкування (що, як і з ким робити). Творча діяльність сприяє розвитку індивідуальних особливостей, поведінки й психіки дітей. Вони стають сміливішими, розкутішими, вільно себе почувають, не бояться помилитися» (*Методичні рекомендації до програми..., 1993, с. 170*). Така хоч і стисла рекомендація давала змогу вихователям відмовлятися від авторитарної педагогіки й спонукала представників дошкільної освіти до науково-педагогічних пошуків у напрямі змістовно-процесуальних складників цього освітнього напрямку.

На заняттях із конструювання автори програми «Малятко» пропонують залучати дітей до виконання завдань не тільки за зразком, за умовою, на запропоновану тему, але й за власним задумом. Важливо відзначити й залучення до такого виду діяльності, окрім конструкторів, паперу, картону,

природного матеріалу, ще й викидного (різні коробки, котушки, яєчна шкарлупа тощо) й штучного (пінопласт, поролон, фольга, целофан) матеріалів. Це вже був прорив і в педагогічній творчості, і в розвитку дитячої творчості. Але, на нашу думку, підхід до дитячої творчості на ті часи ще був досить регламентований («правильно – не правильно») та оцінювався за критеріями фахового мистецтва, що значно знижувало прояв креативності дошкільників.

На музичних заняттях та в роботі музичного гуртка завданням був «розвиток музичних здібностей та творчої обдарованості», зокрема до змісту роботи в гуртках рекомендувалося додавати слухання музики й розвиток творчої уяви (*Малятко: Програма виховання...*, 1991, с. 179), ігри з рухами під музику, на звуконаслідування, складання простих мелодій на дитячих інструментах, імпровізаційних танцях. Проривом у розробці методичного інструментарію є формулювання авторами програми «Малятко» головних факторів активізації творчих виявів дітей у танці (*Методичні рекомендації до програми...*, 1993, с. 181), де звучать такі поняття «творче застосування набутих навичок», «творча атмосфера», «творчі завдання», «активізація творчості», «співтворчість».

В опублікованій у 1993 році програмі «Дитина» (науковий керівник О. Проскура) до основних принципів, що визначали зміст програми, були внесені такі: «орієнтація вихователя на особистість дитини», «опертя на здобутки психологічної науки про роль таких напрямів діяльності, як спілкування з дорослими, діяльність з предметами, гра, організовані та самостійні заняття», «забезпечення умов для формування творчої особистості». Метою програми було «створення в сім'ї та в дошкільному закладі умов для зростання активної, життєрадісної, творчої особистості...» (*Методичні рекомендації та матеріали...*, 1994, с. 9). Автори цієї програми зробили значний прорив у розвитку творчих здібностей дітей, а отже, і такої якості особистості, як креативність. Слід наголосити, що інтегрований характер багатьох занять вже дозволяв вихователям багатоаспектно

формувати креативність – у різних сферах життєдіяльності дитини: мистецькій, ігровій, дослідницькій тощо. Хоча термін «креативність» нам ще не трапляється ні в програмі, ні в методичних рекомендаціях. Отже, про розвиток дитячої творчості, яка не можлива без формування креативності, в перших програмах незалежної України переважно згадується у мистецьких та ігрових освітніх напрямках.

У 1993 р. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) вперше ставить за мету реформованої освіти сформувати творчу особистість. Державні програмні документи визначили дошкільня початковою, вихідною ланкою освіти в країні, тому розроблений стандарт «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» (1999 р.) уже чітко задекларував розвиток креативності. У Змістовий блок Базового компоненту дошкільної освіти (БК, БКДО України) внесено «креативну активність» як показник якості та динаміки особистісного зростання дошкільника (*Книга Керівника дошкільного...*, 2006, с. 102). А креативність визначають як схильність до творчості, винахідництва, раціоналізаторства; прагнення відійти від шаблону, зразка, зробити по-своєму, надання переваги діяльності, яка дає можливість робити відкриття, виявляти неповторність, досліджувати, експериментувати, покладатися на свій життєвий досвід, ставити незвичні запитання й давати самостійні відповіді; смак до подолання труднощів, використання нових можливостей; здатність знаходити оригінальні рішення, радіти створенню нового (*Книга Керівника дошкільного...*, 2006, с. 159). Крім того, у розділі «Сфера культури» наголошено на розвитку важливих компетенцій дитини дошкільного віку – уміння працювати з різними матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість (*Базовий компонент дошкільної...*, 1998, с. 11), що, на нашу думку, є складниками актуалізованої в сучасності компетенції – креативності.

До основних засад Базового компонента дошкільної освіти України 2012 року віднесено «створення умов для формування особистісної зрілості

дитини, її базових якостей» (*Базовий компонент дошкільної освіти...*, 2012, с. 4), серед яких є креативність (там само, с. 6).

У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (2021 р.) наголошено на формуванні в дошкільника сукупності особистісних якостей, серед яких є креативність, яка закладається в дошкільному дитинстві й забезпечує прояв її активності в природному та соціальному оточенні; це базова якість, що повинна бути надбана дитиною в системі дошкільної освіти до набуття шкільного віку (старший дошкільний вік). В освітньому напрямі БКДО «Особистість дитини» зазначено: «Освітній потенціал компетентності реалізується у творчій активності дитини у всіх специфічно дитячих видах діяльності (ігровій, пізнавальній, образотворчій) та особистісні якості дитини повинні мати напрям руху – від елементарних уявлень та позитивного ставлення дитини до свого внутрішнього світу (думок, почуттів, мрій, бажань, мотивів, планів, ідеалів, цілей, прагнень) до становлення основ її світогляду й розвиненості її свідомості (пізнавальної активності, емоційної сприйнятливості, позитивної налаштованості дій, думок, оптимістичних переживань, реалістичних намірів)» (*Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція...*, 2021).

Оновлений БКДО базується на гуманістичних засадах виховання вільного громадянина українського суспільства, де демократичність як один із базових принципів означає: дитина має право на самовираження та активну участь в освітньому процесі. Вихователі та педагоги дошкільних закладів визначені як фасилітатори розвитку дитячої особистості. Тобто головне завдання дорослих – створення сприятливих умов для формування дитини, її світогляду та світосприйняття, інтелектуальної та емоційної безпеки.

Отже, у перших національних програмах дошкільної освіти закладається фундамент формування креативності в дітей, а згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти України різних років редакції (1999, 2012, 2021) креативність є однією з головних особистісних базових якостей,

формуванню яких необхідно надавати перевагу в роботі ЗДО. Але формування цієї базової якості потребує реалізації в освітній системі низки демократичних підходів: особистісно-орієнтованого, індивідуального, комунікативного, діяльнісного, ігрового, синергетичного, мистецького, соціалізуючого тощо. Розглянемо сучасні державні програми щодо змісту формування креативності у дошкільників.

Сучасні національні освітні програми для дітей від двох до семи років «Дитина», «Я у Світі», «Українське дошкілля», «Впевнений старт» пріоритезують інтереси, бажання та потреби дитини, що сприяє саморозвитку особистості, значною мірою підвищує ефективність освітньої діяльності в бік креативного розвитку дитини в дошкільному закладі.

Програма «Я у Світі» (2014) ставить за мету гармонійний та різнобічний розвиток особистості з урахуванням індивідуальних особливостей і сприяє розвитку креативності, починаючи з дошкільного віку. У підрозділі «Освітня лінія «Особистість дитини» серед базових якостей дошкільника виділяється креативність як показник можливостей дитини висувати цікаві ідеї, робити припущення щодо оптимізації різноманітних умінь у різних видах життєдіяльності – від загартувально-оздоровчих заходів до проявів власних елементів творчості, фантазії, експериментування в закладах дошкільної освіти (*Я у Світі. Програма розвитку дитини...*, 2014).

Фундаментом концепції програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» є індивідуальний підхід. Базове поняття програми «індивідуальність» характеризує особистість з боку її неповторності, винятковості, несхожості на інших, оригінальності. Це стосується манери поведінки, стилю її діяльності, припущень, які вона висуває, прийняття рішень, висловлення міркувань, сфери інтересів, здібностей. Індивідуальність виявляється в особливостях конституції дитини, у її емоційно-цілісному, пізнавальному, вольовому, соціально-моральному, мовленнєвому, креативному розвитку. Згідно з програмою «Я у Світі», упровадження в освітню практику ЗДО індивідуального підходу – це урахування історії

життя кожної дитини, орієнтація на її типологічні особливості, риси характеру, статеві відмінності, життєвий досвід, право- чи ліворукість (*Я у Світі. Програма розвитку дитини...*, 2014, с. 452).

Оновлена освітня програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі», що рекомендована Міністерством освіти та науки України для впровадження в закладах дошкільної освіти, враховує вимоги та виклики сучасної системи дошкільної освіти, сприяє створенню простору для використання різних педагогічних технологій, прояву гнучкості в підході до кожної дитини й ставить за мету плекання креативності, творчих здібностей, уміння варіювати, діяти в уявному плані, уникати шаблонів, самостійно висувати елементарні гіпотези, генерувати елементарні ідеї, неординарно розв'язувати проблеми, виявляти самотність та раціоналізаторство (Крамаренко, 2021, с. 38).

У рамках нашого дослідження звернемо увагу на оновлену освітню програму для дітей від 2 до 7 років програми «Дитина», що розроблена відповідно до Базового компонента дошкільної освіти України, і є комплексною варіативною програмою, у якій відображено вимоги до змісту дошкільної освіти. Інваріантна складова програми містить освітні завдання, які за своєю суттю доповнюють процес навчання та виховання дітей дошкільного віку етапом формування базової компетенції – креативності. Зокрема, у розділі «Гра дитини» містяться освітні завдання сприяння формуванню стійких ігрових інтересів, розвитку фантазії, збагачення та перетворення ігрового середовища з метою заохочення дітей до вирішення ігрових завдань, стимулювання виявлення творчості та ініціативності в процесі гри, сприяння створенню власного задуму, способів побудови ігрового образу, тематики сюжетів індивідуальної та спільної гри через мотивування дітей до експериментальної та винахідницької діяльності (*Дитина: Освітня програма...*, 2020).

Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» містить освітні завдання формування вмінь дітей, починаючи з середнього

дошкільного віку в Освітній лінії «Дитина у світі культури» з орієнтування в багатогранному предметному світі, вміння класифікувати та співвідносити предмети за їх ознаками (матеріалом), функціональним призначенням і використанням. Також спонукання дитини до запитань, роздумів, спонтанних образних асоціацій; формування уявлень про процес діяльності: постановка мети – виконання дії – результат; ініціювати бажання вносити в кінцевий продукт своєрідність та неповторність (*Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»*, 2017. с. 132), що, на нашу думку, повністю співвідноситься з методологією формування креативності дітей дошкільного віку в дошкільних закладах.

Станом на сьогодні Міністерство освіти та науки України пропонує близько сорока програм розвитку, програмно-методичних комплексів та комплексних програм для закладів дошкільної освіти за різноманітними напрямками, що надає можливість формування креативності дітей дошкільного віку в різноманітних сферах життєдіяльності згідно з індивідуальним розвитком та особистими зацікавленнями.

Доведено, що різні види діяльності включають у себе як стереотипний (те, що вже засвоєно, вивчено), так й імпровізаційний (новий) тип мислення. Саме в поєднанні стереотипного та імпровізаційного розвивається креативна й творча здібності дитини. Відображаючи життя, дитина не піклується про копіювання побаченого, вона зі щирістю передає свої думки та почуття, мрії та прагнення. Вважаємо, що креативність формується і в задуманому, і в знаходженні способів здійснення задуманого. Творчість через імпровізацію є безумовним фактором формування креативності дитини. Особливість імпровізації в тому, що вона здійснюється без підготовки та допускає появу креативної ідеї одночасно в завершеному вигляді (Крамаренко, 2018).

Переконані: креативність як важливу складову цілісної особистості сучасного світу можливо результативно розвивати шляхом удосконалення методик виховання, де в процесі дитячої гри відбувається опанування

різноманітних мистецьких практик із залученням художніх та інших сучасних матеріалів, призначення яких вистудійовано дорослими митцями.

Серед відомих освітніх технологій деякі, на нашу думку, доцільно ще раз проголосити як технології креативного розвитку (з огляду на їх творчу спрямованість, цілі, методики й розвивально-виховний характер та безпосереднє використання в навчально-виховному процесі сучасних іграшок у поєднанні з мистецькими практиками та художніми матеріалами). До таких технологій належать особистісно орієнтована; «вальфдорська педагогіка»; технологія саморозвитку (за М. Монтесорі); технологія розвивального навчання; технологія формування творчої особистості; проєктно-моделюючі технології; нові інформаційні технології; технологія колективної творчої діяльності та виховання (за І. Івановим); технологія створення ситуації успіху (за А. Белкіним); інтеграція різних видів мистецтва (за Б. Юсовим і Г. Шевченко) (Коновець, 2001, с. 44-45).

Наведемо приклад відомого міжнародного проєкту Lego, що упроваджується Lego foundation (Королівство Данія) (*Створюйте світ разом з нами*) під егідою Міністерства освіти і науки України. Метою проєкту є сприяння розвитку якості освіти через всебічний розвиток дитини, зокрема компетентностей, необхідних для навчання упродовж життя та становлення педагога-фасилітатора, який прагне відійти від педагогіки копіювання, шаблонування, практики однієї правильної відповіді та нав'язування свого бачення дитині. В основу взаємодії дорослого й дитини покладено підхід «навчання через гру» (МОН України). У 2015 році створено програму розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з LEGO», що схвалені Міністерством освіти та науки України до використання в закладах дошкільної освіти. Програма поєднує український досвід та передові світові дослідження й практики у сфері дошкілля. Авторами програми стали фахівці закладів-учасників проєкту «Сприяння освіті» та представники фонду Lego foundation в Україні – тренери Каспер Аарліт Йенсен, асистент департаменту досліджень

Марі Бйер Одгаард та інші, а з української сторони, згідно з наказом МОН України, Департамент загальної середньої та дошкільної освіти, Інститут модернізації змісту освіти, Інститут освітньої аналітики, департаменти (управління) освіти і науки Київської міської, Дніпропетровської, Київської, Львівської, Одеської та Харківської обласних державних адміністрацій спільно з керівником проєктів LEGO Foundation в Україні (Рома О. Ю.) *(Щодо забезпечення реалізації проєкту...)*.

На сьогодні конструктори Lego є незамінним матеріалом для занять з дітьми в закладах дошкільної освіти і в початковій школі. Lego-технологія цікава тим, що об'єднує в собі елементи гри та експерименту. Кожен педагог знайшов у ній щось корисне для себе: музичні керівники вивчають ноти за допомогою конструктора, керівники напрямку фізичного розвитку дошкільників використовують цеглинки як нестандартне обладнання для проведення занять, практичний психолог тестує та проводить релаксаційні вправи. За допомогою Lego діти знайомляться з основами математики, опановують українську та іноземну мови, спостерігають за довкіллям і навіть малюють цеглинками Lego.

Lego-технологія формує вміння розв'язувати проблемні завдання, ставити мету, міркувати про подальшу роботу, розробляти план дій, розвиває творче мислення та мовлення. Діти вчаться детально пояснювати свої дії, пояснювати міркування, надавати чіткі та зрозумілі інструкції, розповідати історії, висловлювати власні думки, що формує вміння співпрацювати, зокрема, вміння працювати в парах чи групах, ділитися матеріалами, вміння вчитися у своїх однолітків, дослухатися до їхніх ідей та пропонувати власні, вміння аналізувати ідеї та обирати раціональніші, вміння розподіляти ролі та обов'язки; технологія розвиває сенсорне сприйняття, допомагає формувати уявлення про зовнішні властивості предметів: форму, величину, колір, положення в просторі; розвиває дрібну моторику; формує цілісну систему уявлень дитини про навколишній світ, збагачує життєвий досвід дитини *(LEGO-технологія...)*.

Вважаємо, що в період дошкільного дитинства важлива наявність цікавих, сучасних, нестандартних матеріалів для породження креативних ідей у творчо-ігровому процесі дошкільника, також вагома наявна загальна креативність та емоційність педагога, що зумів зберегти у своїй душі дитячі риси: безпосередність, доброзичливість, чистоту думок, мрію, довірливість, захоплення від відкриття світу, доброту. Відзначимо, що одна з найважливіших комунікаційних функцій фахового педагога – співпраця з родиною через інформування батьків про унікальні спроби імпровізаційних знахідок дітей задля цілісного та гармонійного підходу до розвитку дитячої креативності (Крамаренко, 2018). Ми впевнені: створення сприятливих умов для реалізації природного прагнення дитини до розвитку уяви, фантазії, імпровізаційних здібностей через розвивальні задачі, правильну зовнішню оцінку досягнень у творчій діяльності з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу сприяє формуванню креативності. Уникнення негативних оцінок дорослими в ситуаціях гри, вільного спілкування, відповідей на численні запитання та надання можливостей дитині самостійного пошуку рішення питань, що постають у грі, накопичення вражень про навколишній світ підпорядковуються розвитку вмінь дитини впевнено реагувати на комунікативні, ігрові, соціальні виклики. На нашу думку, свобода для реалізації творчих задумів виникає завдяки обережному, ненав'язливому спонуканню дитини до імпровізації, загальній підтримці та наявності якісного методичного забезпечення процесу формування креативності дошкільників із залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Отже, у рамках завдань науково-педагогічного дослідження нами ретроспективно проаналізовано на предмет формування креативності в дітей дошкільного віку педагогічну спадщину вітчизняних та зарубіжних учених та педагогів, положення та зміст вітчизняних державних стратегій формування в дошкільників креативності як базової компетенції сучасної особистості, що мають практичну реалізацію в закладах дошкільної освіти різних країн загалом і України, зокрема.

Висновки до першого розділу

У першому розділі здійснено теоретичний аналіз сучасних вітчизняних та зарубіжних досліджень з проблем формування креативності як базової здібності особистості дітей дошкільного віку.

На основі аналізу наукових джерел розкрито сутність базових понять дослідження. У науково-педагогічному дослідженні *креативність дитини дошкільного віку* ми розглядаємо як загальну здібність дитини до персонально-творчих рішень у життєво-ігрових ситуаціях, відсутності страху перед новими задачами завдяки набутим умінням приймати оригінальні рішення, через розвинуту сміливість уяви та при наявності якісних комунікативних дій. *Формування креативності дитини дошкільного віку* – процес фахового впливу з метою створення сприятливих умов для реалізації природного прагнення дитини до збагачення уяви, фантазії; процес стимулювання імпровізаційних, комунікативних, мистецько-діяльнісних здібностей дошкільника в різноманітних видах діяльності із залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах.

Нами визначено, що саме дошкільний вік є сенситивним періодом розвитку креативності як особистісної якості та формування загальних здібностей дитини дошкільного віку у світоглядній парадигмі різноманітних життєвих ситуацій. Формування в дитини готовності до нестандартних, оригінальних рішень, допитливості, розвитку уяви, сміливості, гнучкості та динамічності найбільш ефективно відбувається саме завдяки розкриттю індивідуальних особливостей у підготовленому освітньому середовищі.

Ретроспективний огляд формування креативності дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти довів той факт, що історичні психолого-педагогічні наукові пошуки дійшли єдиного висновку про те, що розвиток дітей дошкільного віку – це, насамперед, зміна логіки виховання та навчання, яка рухається до більш індивідуалізованого напрямку, коли процес дитячої імпровізації у вільній грі є цінним сам по собі та веде до формування новаторського мислення, аналітичних здібностей, уміння працювати в

команді, що якісно впливає на готовність до майбутніх життєвих та навіть цивілізаційних викликів. Визначено, що зміна вітчизняної освітньої парадигми від авторитарної до демократичної в закладах дошкільної освіти поклала підґрунтя розвитку особистісних здібностей, зокрема креативності, активізації структури власного «Я» дитини.

Таким чином доведено, що перед дошкільником треба відкривати якомога більше шляхів до світу творчості, гри й фантазій через гру. Гра та фантазія – складники креативності, необхідні здібності, що потребують особливої уваги в процесі інтелектуального розвитку. Доведено, що саме психологічна свобода й психологічна безпека – необхідні компоненти творчої самореалізації: подолання нерозуміння оточення, відстоювання оригінальних поглядів, що стимулюють розвиток мотивацій досягнень та ціннісних орієнтирів дитини. Саме тому формування креативності дітей дошкільного віку ефективно відбувається завдяки широкому залученню сучасних методик та сучасних засобів. Таким засобом у руслі дослідження визначено сучасний мистецько-ігровий матеріал (СМІМ). Відтак, актуалізується необхідність обґрунтування потенціалу СМІМ у формуванні креативності дітей дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІСІ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКО- ІГРОВОГО МАТЕРІАЛУ

2.1. Характеристика сучасного мистецько-ігрового матеріалу для формування креативності в дошкільників

Усі передові моделі сучасної цивілізації, як-от: інклюзивність, взаємодія за принципом win-win (знаходження максимально корисних рішень для всіх учасників проблеми), партнерство – з легкістю переносяться на дитячу гру, що навчає з перших кроків свідомого життя втілювати ці моделі, реагуючи на виклики повсякденних реалій (Крамаренко, 2019d) тому, що сучасний світ вимагає від кожного швидких змін у різноманітних соціокультурних напрямках. Один із головних показників реакцій на вимоги часу – напрям педагогічного руху, що змінюється з консервативно-авторитарного на відкритий та демократичний.

Основними засадами оновленого Базового компонента дошкільної освіти України проголошено такі: визнання самоцінності дошкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку особистості, збереження дитячої субкультури, створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей, пріоритет повноцінного проживання дитиною сьогодення в порівнянні з підготовкою до майбутнього етапу життя, повага до дитячого «Я», урахування індивідуального особистого досвіду дошкільника, компетентнісний підхід до розвитку дитини, збалансованість між «можу» (знань, умінь, навичок) і «хочу» (бажань, інтересів, намірів). Отже, набуття різних видів компетенцій дитиною дошкільного віку відбувається в різних видах дитячої діяльності, насамперед – ігровій та навчально-ігровій (Крамаренко, 2019a). Мета, завдання й засади Концепції розвитку дошкільної освіти України містять пропозицію щодо створення й запровадження інноваційних технологій розвитку, навчання та виховання.

Базовим поняттям, покладеним в основу концепції програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», є поняття «індивідуальність», що характеризує особистість з боку її неповторності, винятковості, несхожості на інших, оригінальності. Це стосується манери поведінки індивіда, стилю його діяльності, гіпотез, які він висуває, прийняття рішень, висловлення міркувань, сфери інтересів, здібностей (*Я у Світі. Програма розвитку дитини...*, 2014, с. 8).

Набуття різних видів компетенцій дитиною дошкільного віку відбувається в різноманітних видах дитячої діяльності. Сучасні освітні програми для дітей дошкільного віку: «Дитина» (*Дитина: Освітня програма...*, 2020, с. 13), «Впевнений старт» (*Освітня програма «Впевнений старт»*, 2018), «Я у Світі» (*Я у Світі. Програма розвитку дитини...*, 2014), «Українське дошкілля» (*Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»*, 2017) пріоритезують інтереси, бажання та потреби дитини, сприяють саморозвитку особистості та значною мірою впливають на ефективний складник набуття загальних компетенцій дошкільником.

На сучасному етапі розвитку людства гра залишається важливим засобом, що дає змогу людині від народження пізнавати світ через опанування та навчання необхідних умінь і навичок, оволодівати цілісним світобаченням, здібностями диференціювати й формувати унікальну індивідуальність (Крамаренко, 2019b).

Історик, культурознавець, філософ Йоган Гейзинга (нід. *Johan Huizinga*) у книзі «Людина, що грає», наголошував: «Ми можемо назвати гру – вільною діяльністю, яка усвідомлюється як «ненасправді», і заняття, поза повсякденним життям, яке, однак, може цілком заволодіти гравцем, не ставлячи при цьому ніякої прямої матеріальної цілі, не приносячи користі, вільною діяльністю, що відбувається всередині навмисно обмеженого простору й часу, протікає упорядковано, за певними правилами й оживлюючи суспільні угруповання, які прагнуть оточувати себе таємницею

або підкреслюють свою відмінність від іншого світу всіляким маскуванням» (*Система поглядів на гру ...*), з чим ми повністю погоджуємось.

Філософ, психолог, педагог та автор вікової періодизації Лев Виготський наголошував на тому, що уява й творча діяльність залежать від набутого людиною досвіду та емоційного зв'язку між діяльністю уяви та реальністю (Рибалка, 2002), і саме досвід дитячої гри є унікальним *experience* (досвідом) у досягненні мети формування креативності.

За висловом науковиці М. Бітянової, гра – це цілісний стан душі, це єдність думок, почуттів і руху. Це гармонійне життя в образі, ролі, ситуації, світі. Гра – це унікальний простір «начебто» (Бітянова, 2007, с. 33). Завдяки цій властивості дитячої гри простір гри має величезний творчий потенціал. Дитина дошкільного віку в грі може творити себе, свої взаємини з іншими, своє майбутнє й майбутнє світу в зовсім безпечній атмосфері й ситуації. Вона може сказати собі: «Я граю роль», і дозволити собі бути самою собою. Дозволимо стверджувати, що в грі людина більше схожа на себе, ніж у житті.

На думку М. Бітянової, дитяча гра може бути використана, як мінімум, для вирішення трьох послідовних завдань:

- навчити дітей жити в ігровому просторі, повністю поринаючи в його світ і взаємини;
- навчити бути вільними в ігровому просторі, усвідомлювати свої особливості і вибудовувати стосунки з іншими людьми;
- навчити усвідомлювати ігровий досвід, використовувати гру як інструмент самопізнання й життєвих експериментів (Бітянова, 2007, с. 32-34), що в цілому відповідає набуттю необхідних психоемоційних, особистісно-поведінкових здатностей у розвитку креативності за допомогою сучасної іграшки та ігрових матеріалів.

Відомо, що в роки дошкільного дитинства формуються початкові знання про навколишнє життя, з'являється певне ставлення до людей, до праці, набуваються навички й звички правильної поведінки, закладається характер, розвиваються духовні та фізичні сили дитини, її увага, пам'ять,

уява, дисциплінованість, спритність – і все це відбувається в процесі гри. Психолого-педагогічною наукою доведено, що гра – головна рушійна сила розвитку дошкільника (Л. Виготський., С. Рубінштейн, Д. Ельконін). Д. Ельконін зазначав: «Гра – провідна діяльність дошкільного віку, тобто вона не тільки займає значну частину часу, але й всередині неї виникають особистісна, інтелектуальна та соціальна сфери, формуються процеси та якості, що знадобляться в подальшому дорослому житті» (Ельконін).

Досліджуючи генезис особистості дитини дошкільного віку й спираючись на висновки Д. Ельконіна про роль гри в розвитку особистості (Ельконін), доведено, що гра – це своєрідний, властивий дошкільному віку засіб засвоєння суспільного досвіду. Саме в дошкільному дитинстві – короткому, але важливому періоді формування особистості – відбувається сприйняття величезного обсягу інформації, а ігровий світ навколо надає можливість висувати нестандартні ідеї та реалізовувати їх повсякчас. На нашу думку, першочергове завдання педагогічної науки – допомогти дітям більш упевнено входити в життя, підготуватися до прогресивного та цікавого майбутнього, що має свої виклики та переваги, навчити бачити ці переваги та навчити дітей вмінню знаходити можливості для самовдосконалення в цивілізаційному русі за допомогою сучасного ігрового матеріалу. Ми впевнені, що на сучасному етапі розвитку людства успіх та перспективи має особистість із творчим, креативним потенціалом, який розвивається з дошкільного віку (Крамаренко, 2019с, с. 21-24).

Формування середовища сучасної дитини характеризується безмежним вибором ігрового матеріалу, який має великий креативний потенціал завдяки залученню новітніх технологій та зацікавлює доволі потужним маркетинговим впливом реклами та соціальних мереж: іграшки-трансформери, комп'ютерні стратегії, іграшки з можливістю вибору та керування сюжетом тощо. Іграшки трансформуються разом із людством, а їх виробництво завжди відображало його соціокультурні та науково-технічні зміни. У цьому аспекті іграшкова продукція сягнула за межі простої уяви та

дії, її полікомпонентність дає можливість вживати термін «ігровий матеріал», оскільки виготовлена із суміші речовин, має різну будову, форму, властивості, архітектуру, дизайн, способи виготовлення, застосування, вона багатофункціональна та має великий креативний потенціал.

Опановуючи новий ігровий матеріал, сучасні діти готуються до майбутнього, навчаються тому, чим їхні батьки оволоділи вже в дорослому віці. Завдяки новітнім ігровим можливостям діти більш упевнено входять у життя, досягають нову реальність, розвивають творчий потенціал, що забезпечує не тільки успішність молодого покоління, але й цивілізаційний рух. І ці процеси набувають прискорення через стрімке виробництво та поширення сучасного ігрового матеріалу для дітей дошкільного віку, що вважається найбільш сприятливим для розвитку креативності (Зімакова, Крамаренко, 2020). У результаті маємо забезпечення дитині повного занурення в ігровий процес.

Вважаємо, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної дошкільної освіти постала потреба у виділенні, характеристиці та структуруванні сучасних ігрових розробок, у наданні оцінки їх впливу на психоемоційний, особистісно-поведінковий та мистецько-діяльнісний потенціали дитини дошкільного віку, через фіксування можливостей сучасного ігрового матеріалу в дитячій грі та його вплив на формування креативності.

Серед наукових підходів вивчення можливостей сучасної дитячої іграшки через її класифікацію, наша класифікація за ознаками матеріалу виготовлення є одним з головних завдань запропонованого наукового дослідження. А саме – виокремлення та систематизація сучасного мистецько-ігрового матеріалу, його залучення в навчально-виховний процес закладів дошкільної освіти, також його ефективність в оволодінні дитиною всіх необхідних для сучасної людини компетенцій, серед яких креативність як особистісна здібність посідає одне з важливих місць. Ми впевнені: історико-технологічні зміни, що зазнає дитяча іграшка та ігровий матеріал, приводять

до появи нових науково-педагогічних підходів використання його як засобу особистісного розвитку дитини згідно з вимогами часу.

На сьогодні у світі існує достатня кількість класифікацій дитячих іграшок. Їх класифікують за матеріалом, з якого виготовлена іграшка (природні матеріали, промислові матеріали, комбіновані матеріали), за педагогічним, віковим та виховним призначеннями. Розглянемо найбільш поширені класифікації (Зімакова, Крамаренко, 2020).

Одна з перших спроб систематизації дитячих ігор належить німецькому педагогу та науковцю Фрідріху Фребелю (1782-1852). На початку минулого сторіччя з'являється класифікація дитячої іграшки українського науковця, послідовника К. Ушинського – Тимофія Лубенця (1909 р.), що мала чотири категорії. 1. Така, що спонукає до наслідування. 2. Побутова іграшка. 3. Іграшка, спрямована на фізичний розвиток. 4. Наукова іграшка. З часом класифікаційні підходи до дитячої іграшки змінювались у бік розширення та більш глибокого переосмислення її розвиткового функціоналу науковцями та педагогами: Н. Бартрамом (1912 р.), М. Бернштейном (1929 р.), А. Макаренком (1972 р.), О. Косаковською (1980 р.), С. Новосоловою (1987 р.), М. Бениаминою (1991 р.), Т. Поніманською (2006 р.) та багатьма іншими.

У розробленій класифікації іграшок всесвітньо відомий представник педагогічної спадщини Антон Макаренко (1888-1939) послуговувався критерієм взаємозв'язку технологічної готовності іграшки з її виховними, розвивальними можливостями, що виникають при їх використанні. Це надає підстави виокремити серед них такі групи: готові іграшки (ляльки, машини та ін.), що ознайомлюють дитину з предметами навколишнього світу, розвивають уяву; напівготові іграшки (розрізні картинки, кубики, конструктори, розбірні моделі), що сприяють розвитку логічного мислення; іграшки-матеріал (пісок, глина, дерево, картон, папір), використання яких забезпечує творчу діяльність дитини.

З огляду на специфіку впливу різних типів іграшок на розвиток дитини Макаренко вважав необхідним комбінувати їх, використовуючи готові іграшки разом із саморобками, різними матеріалами, з чим ми повністю погоджуємось. Зауважимо, що в 30-ті роки минулого сторіччя науковець виокремив поняття іграшки-матеріалу, що в концепції нашого дослідження суголосно з поняттям мистецько-ігровий матеріал, але акцентовано на сучасні технології їх виготовлення.

В середині минулого сторіччя було запропоновано класифікацію іграшок за психічними та фізичними напрямками розвитку дитини й структуровано згідно з їх розвивальними компонентами: моторно-спортивні та тренувальні іграшки, іграшка сюжетна та іграшка-образ, творчо-трудова іграшки (складені з часткових елементів, що допомагають дитині створити образ і залучати до гри), технічні іграшки (сюжетні та ті, що демонструють дію фізичних законів та процесів; передбачають дитяче конструювання й технічне винахідництво); настільні ігри. Зауважимо: особливість технічних іграшок полягає в тому, що перед початком гри дитині треба звести споруду, а потім навколо неї вигадати сюжет. Також у класифікації науковиці присутні нові категорії іграшок: музичні, театральні (набори персонажів, прикрас тощо) та веселі іграшки (народні іграшки, рухомі іграшки та ті, що видають звуки) (Поліщук, 2012). Класифікація, запропонована науковицею, доволі ґрунтовна й містить перелік іграшок, що сприяють формуванню креативності дитини, а саме: іграшки-образи, технічні іграшки, творчо-трудова іграшки тощо.

Своєрідне бачення класифікації дитячої іграшки запропонував Микола Бернштейн (1896-1966). Науковець вивчав детермінацію людської поведінки та механізми формування рухових навичок. Він скласифікував іграшки з урахуванням рухової активності особистості та впливу рухової активності на закономірності розвитку мозку дитини. Класифікація іграшок, за Бернштейном, містить такі категорії: іграшки, що розвивають тіло; іграшки, що розвивають органи; іграшки, що розвивають розум та кмітливість;

іграшки, що розвивають характер і волю; іграшки, спрямовані на емоційний розвиток; іграшки, що стимулюють розвиток творчості та винахідливості; іграшки, що сприяють самоусвідомленню. На нашу думку, кожна категорія іграшок, запропонована науковцем, може бути доповнена. Наприклад, іграшки, що розвивають волю й характер, поліфункціонально можуть стати іграшками, що розвивають розум і кмітливість, або іграшки, що розвивають тіло, можуть стати іграшками, що стимулюють розвиток творчості й винахідливості, чи навпаки. (Поліщук, 2012). Ми впевнені, що сучасний мистецько-ігровий матеріал у його доступності та різноманітності є тим універсальним ігровим засобом, що якісно сприяє розвитку всіх психофізичних здібностей сучасної дитини дошкільного віку, серед яких актуалізована креативність.

У той же час, на думку американського психолога Г. Лендрета (*Lahdreth G*), іграшки для дітей виконують психотерапевтичну функцію, зокрема великої популярності в роботі з дітьми набула лялькотерапія. Іграшки та матеріали для ігрової терапії Г. Лендрет пропонує поділити на три групи: іграшки з реального життя (лялькове сімейство, будиночки, маріонетки та неіснуючі персонажі, такі як «Гамбі» – лялька з не розмальованим обличчям); іграшки та матеріали, що допомагають вивільненню агресії (пістолети, рушниці; глина); іграшки й матеріали для творчого самовираження та емоційного розвитку (пісок і вода; палітра і фарби; кубики тощо) (*Lahdreth, 1978*).

Відомо, що упродовж дошкільного періоду життя дитині необхідні образні іграшки, але в різні вікові періоди вони виконують різні функції: у немовляти викликають приємні відчуття й позитивні емоції; у ранньому та дошкільному віці іграшка – стимул для різноманітних видів ігор: сюжетно-рольових, будівельних, дидактичних ігор, режисерських та ігор-драматизацій. На формування самостійних ігор дітей продуктивно впливають сюжетно-образні іграшки, з-поміж яких відокремлюють *реалістичні* – ляльки з яскраво вираженими характерами, *умовні* – ляльки з узагальненими рисами

(неваляйка), *символічні* (предмети – замітники) (Поніманська, 2004, с. 313). Саме під час самостійних ігор із залученням іграшок-образів (за Фльоріною) в усій їх різноманітності (образ будь-якого відомого дитині об'єкта) стимулюється імпровізаційна, режисерська, театралізована діяльність дитини, завдяки чому відбувається процес формування креативності дошкільника.

Зазначимо: сучасні науковці Р. Павелків, О. Цигипало класифікували ігрове приладдя для дітей за наступними видами: образні іграшки, іграшки-знаряддя, технічні іграшки, театралізовані, спортивно-моторні, іграшки-саморобки, іграшки-забави (Павелків, Цигипало, 2008, с. 171-172), що загалом збігається з попередніми науковими класифікаціями іграшок, але, на нашу думку, перераховані групи дитячої іграшки в наданій класифікації за своєю суттю мають обмежену скерованість, що в контексті сучасних пропозицій ігрового ринку вимагає ґрунтовного перегляду та корегування.

Також нам важлива думка Дж. Локка про винахідницький характер іграшок, призначення яких полягає у виявленні й розвитку творчих здібностей дітей. Динамічна, максимально дійова іграшка повинна спонукати до відтворення всіх відомих дошкільнику дій та взаємин, що дає можливість усвідомити свій образ «Я» задля вирішення інтерперсональних ситуацій. (*Локк Джон*).

Сучасні класифікації іграшок та ігрового матеріалу обумовлені педагогічними або функціональними напрямками та мають поділ на декілька груп. В Україні діє Примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для ЗДО (Наказ МОН України, 2017, № 1633). Перелік укомплектовано відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти України. У ньому зреалізовано діяльнісний підхід, враховано зміни в соціальному замовленні до якості дошкільної освіти та уміщено інноваційні розробки для повноцінного розвитку дітей раннього та передшкільного віку.

Для ігрової діяльності в ЗДО передбачено орієнтовні види та кількість іграшок, атрибутів та ігрового обладнання відповідно до віку, а саме: ляльки,

предмети лялькового вжитку, побутова техніка та засоби зв'язку, фігурки, транспорт, техніка, інструменти, ігрові споруди; настільні ігри; іграшки для ігор з піском, водою, снігом, вітром; м'яконабивні іграшки; народні іграшки, механічні/інерційні іграшки, цифрові, з елементами живлення; сенсорні іграшки та ігрове обладнання; музичні, оптичні, конструкторсько-будівельні іграшки. Для інших видів дитячої діяльності в ЗДО також передбачено іграшки, ігри, ігрове обладнання, зокрема: для рухової діяльності – спортивно-моторні (городки, різні види м'ячів, шайби, велосипеди, лижі, ракетки тощо), для розвитку рухів, рухової активності (більбоке, кільцекид, серсо, кеглі, настільні спортивно-моторні ігри «Хокей», «Футбол» тощо), для занять у басейні (м'ячик, рибка, пташка, кораблик тощо); для художньої діяльності перелік пропонує мати матеріали – різновиди паперу та картону, наліпки, олівці, фломастери, маркери, крейду, вугільні олівці, пастель, парафінові свічки, пластилін, глину, кінетичний пісок тощо; для музичної діяльності передбачено дидактичні ігри на розвиток музичних здібностей (слуху, ритму тощо); для театральної та літературної діяльності – різні види театрів та настільні ігри за сюжетами літературних творів; для мовленнєво-пізнавальної діяльності – традиційні та інноваційні іграшки та палички; для трудової діяльності – народні іграшки, природний, текстильний та викидний матеріали (Наказ МОН України, 2017 № 1633).

Дослідження проблеми класифікації дитячої іграшки виявило існування радикально іншого підходу від всесвітнього енциклопедичного інтернет-ресурсу Wikipedia (CC-BY-SA), (GFDL), де систематизація ігрового приладдя не містить прив'язки до педагогічних, вікових та дидактично-виховних місій, хоча сам енциклопедичний ресурс динамічно реагує на найновіші промислові розробки цього напрямку й повною мірою охоплює сучасні тренди, типи та види іграшок для дітей.

Ринок іграшкової продукції сьогодення доповнює класифікацію Wiki (скор.) нові категорії, розширює їх такими видами, як: «динамічні іграшки» (Spiner, Pin art, чарівна куля, мобілліє та ін.), «наукові іграшки» (набори для

хімічних, магнітних та фізичних дослідів тощо), «звукові іграшки» (генератори шуму (зауважимо, що це не категорія «музичні іграшки», як загально прийнято в країнах сталої пострадянської педагогіки)). Категорія іграшок за образами сучасних героїв дитячої літератури, мультфільмів, кіно має назву «фігуративна іграшка», а саме авторські (запатентовані) іграшкові образи – Смурфікі, Черепашки-ніндзя, Людина-павук та інші супергерої. Їх зовнішні принади формують у дітей готовність до прийняття та занурення в незвичайні образи-характери, які ефективно стимулюють до імпровізації, перевтілення та пошуку нових сюжетних ліній, театралізованих ігор.

До креативних іграшок у Wikipedia віднесено конструктор LEGO, хоча конструктори мають окрему категорію. Конструктор LEGO згадується у двох категоріях «креативна іграшка» та «конструктор» що, на нашу думку, є цілком логічним. Зауважимо, що до появи конструктора LEGO існувало багато інших модульних конструкторів для дітей, але саме розробка данського винахідника Оле Кірка Крістіансена (*Ole Kirk Christiansen*) дала змогу актуалізувати функціонал у новій розвивальній площині – від звичайного конструктора з дещо більш різноманітним набором елементів, до навчального матеріалу в багатьох напрямках розвитку дитини (музичному, логіко-математичному, комунікативно-мовленнєвому та ін.) та для стимулювання розвитку креативності.

Важливий нюанс – в інтернет-енциклопедії виокремлено нову категорію інтерактивних іграшок, до яких віднесено забавки у вигляді рухомих, звукових тваринок, USB-іграшки, ігровий матеріал, що містить QR-код (Зімакова, Крамаренко, 2021).

Закцентуємо увагу на тому, що в наведеній класифікації відсутні матеріали для дитячої художньої творчості. Упевнені, що автори Wikipedia не задіяли їх у класифікацію з міркувань відсутності вираженого ігрового складника й сприймають радше як мистецько-ігровий матеріал, але не як образні або тематичні іграшки, з чим ми повністю згодні (*Список игрушек*).

Усесвітній інтернет-ресурс Wikipedia доводить той факт, що на сьогодні класифікація дитячих іграшок зазнає змін у віковій належності та їх практичному функціоналі. Прикладом є рухова звукова іграшка «мобілліе», що потрапляє в поле зору дитини, практично одразу після її народження. Зауважимо, що в попередніх класифікаціях цей тип іграшки був рекомендований для середнього та старшого дошкільного віку (*Разом до гармонії ...*, 2004).

Класифікація іграшок у Wikipedia містить загальновідомі категорії й доповнюється найбільш сучасними іграшковими матеріалами та предметами для дитячої гри, бо за своєю суттю це «живий» мережевий ресурс, який піддається активному редагуванню.

Проводячи дослідження сучасної іграшки, зацентруємо увагу на декількох останніх розробках, що ефективно сприяють розвитку креативності як загальної здібності дитини. Насамперед це доволі успішний ігровий проєкт конструктора Lego, який запатентований у першій половині минулого сторіччя, але має й досі неабияку актуальність, мотивує до творчих пошуків та навчання, починаючи з раннього віку дитини. Lego-технологію називають технологією успіху. Сучасні конструктори Lego є незамінним матеріалом для занять у закладах дошкільної освіти з розвитку мовлення, формування елементарних математичних уявлень, музичного виховання, зображувальної діяльності тощо. За допомогою цеглинок діти складають діалоги, співають, рахують, вимірюють, досліджують, будують, конструюють – вирішують задачі з різних сфер життєдіяльності. Конструювання за моделями, схемами, кресленнями, планами, зразками, по пам'яті сприяють формуванню досвіду конструкторської діяльності, а завдання за задумом, за темою, у зв'язку з побаченим і почутим спонукають дитину створювати нові моделі, конструкції, самостійно робити розрахунки, досліджувати, аналізувати, синтезувати, вибирати, приймати рішення, презентувати та відстоювати свою думку. Lego-персонажі широко використовуються дітьми в мистецько-ігровій діяльності – режисерських та театралізованих іграх, діти засвоюють

нові способи самовираження, освоєння мистецького простору. За допомогою героїв мультфільмів, казок, виготовлених власноруч із Lego-цеглинок, дитині легше відкрити індивідуальні особливості, створити нове, запропонувати ідею виходу із ситуації, вступити у взаємодію, що є проявами креативності.

Цікавими, на нашу думку, є новітні види дитячої книги, наприклад, книги з ефектом доповненої реальності, що надають можливість дитині не тільки читати, але й бачити героїв літературного твору в русі й навіть керувати ними. Також ринок сучасного книгодрукування пропонує чисельні стікер-буки. Серед них стікер-бук «Minecraft», що містить сотні елементів, за допомогою яких можна самостійно навчитися розробляти тактику та стратегію гри. Одна із сучасних ігрових розробок, будинок-розмальовка «Monumi», має формат 4D іграшки та пропонує різноманітний сюжетний вибір – від будиночка для тваринки до фантазійних міжгалактичних ракет, що сприяє стимулюванню творчої уяви, креативності, витримки, уваги в дітей дошкільного віку (Крамаренко b, 2019).

Педагогічна наука продовжує пошук засобів креативного розвитку дітей дошкільного віку й, на нашу думку, необхідно зосередити особливу увагу на дитячій книзі, що, зважаючи на сьогочасні можливості книговидання набуває нового нарративу, архітектури, дизайну та підходів до розвитку дітей. Сучасна дитяча книга є синтетичним мистецьким твором, оскільки поєднує літературу, образотворче мистецтво та мистецтво книгодрукування; вона інтерактивна (ігрова), трансформенна, поліфункціональна й позитивно впливає на розвиток креативності дошкільника. У зв'язку з цим ми сміливо можемо використовувати її як сучасний мистецько-ігровий матеріал (Крамаренко, Зімакова, 2020).

Фахове дослідження дитячої книги розпочалося в Україні в останні десятиліття й репрезентоване працями У. Гнідець, Е. Огар, О. Папуші та інших науковців. Е. Огар насамперед цікавить книга як ринкова медіапродукція, що якісним чином відображає ревалоризацію сучасності (Огар, 2012). Інші науковці розглядають дитячу книгу як домінанту

педагогічного процесу й водночас визнають її високу художню літературно-мовленнєву цінність та значущість у формуванні естетичної та світоглядної парадигм, починаючи з дошкільного віку (А. Белова, Є. Бондаренко, Н. Озерна та ін.). Основним підходом до роботи із книгою у вітчизняних закладах дошкільної освіти є художньо-мовленнєвий (Богуш, Гавриш, Котик, 2006), оскільки педагогів традиційно цікавить книга як видання літературного тексту, що ефективно стимулює мовленнєвий розвиток дитини.

Фундаментальними працями для методики сучасної художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку за допомогою друкованої літератури вважаються педагогічні напрацювання К. Ушинського, С. Русової, І. Огієнка та ін., які значну увагу приділяли розвитку мовлення, читанню, переказу художніх творів та вивченню віршів напам'ять. Безцінною є лінгводидактична спадщина вітчизняного педагога В. Сухомлинського, який надавав великого значення дитячій книзі та художньому слову в становленні особистості дитини, справедливо зазначаючи, що шлях до серця дитини йде з двох начебто протилежних сторін – від книжки, від прочитаного слова до усного мовлення, і від живого слова до книги, читання й письма. Необхідно також відзначити зміни в традиційних підходах використання книги як літературного твору, а саме: мовленнєвотворчий (О. Ушакова), навчально-пізнавальний (Н. Яришева), проблемно-пізнавальний, соціально-психологічний (Н. Гавриш, М. Ліпман, Т. Тоцька), психотерапевтичний (Т. Зінкевич-Євстигнєєва, Я. Хухлаєва), соціалізуючий та комунікативно-мовленнєвий (Л. Зімакова) (Зайцева, Казанцева, Гавриш, та ін., 2015; Зімакова, 2016; Зімакова, Ковалевська, 2018).

Поява друкованої дитячої літератури значно розширила можливості та вплив на формування світогляду дитини дошкільного віку, стала домінуючою силою в освітньому процесі. Неможливо переоцінити значення книжок у розвитку базових навичок та компетенцій дошкільнят. Усім відомо, що книги розширюють уявлення дітей про світ, розвивають емоційний

інтелект та уяву, формують її цінності, особисті переконання та творчий потенціал. За багато десятиліть існування дитяча література постійно активно розвивалася, пристосовуючись до мінливих потреб суспільства, одночасно зазнаючи істотних удосконалень як у змісті, так і у візуальному представленні.

Критерії для дитячих книжок та вимоги до них у радянську добу були дуже обмеженими: прості, навіть примітивні, гіперреалістичні образи персонажів, невелика кольорова палітра, сюжети, які носили суто повчальний та маніпуляційний характер. Роль дитини у взаємодії з книгою зводилася до пасивного розглядання малюнків, запам'ятовування сюжету та вміння робити висновки, що заздалегідь були заготовлені авторами та містили політичну пропаганду. У той час, як дітям було цікаво слухати, самим читати, гортати сторінки книг. Вагома роль в ідейно-тематичному змісті літератури радянської доби для дітей належала зображенню суспільно-політичного ладу, нав'язуванню культу особи вождя, що відповідно мало вплив на емоційний, психічний та особистісно-поведінковий розвиток дошкільнят. Свій вклад у розвиток дитячої літератури ХХ століття зробили такі видатні письменники, як М. Горький, Б. Грінченко, Н. Забіла, А. Барто, С. Маршак, С. Михалков, О. Толстой, К. Чуковський та ін. Більшість творів літератури для дітей цього періоду були політично заангажованими, що мало вплив на розвиток дітей, зокрема психоемоційний та мистецько-діяльнісний його критерій. Наприклад, усім відомий сатиричний памфлет «Містер Твістер» Самуїла Маршака висміював західний спосіб життя і переконував дітей, що жадібність, зверхність і прагнення до наживи існують лише за межами СРСР, обмежуючи дитяче мислення, пригнічуючи їхню уяву, фантазію та творчі здібності. Письменник Аркадій Гайдар у своїх оповіданнях для дітей часто зображував політичні події, демонструючи дитячих персонажів героями, мілітаризуючи їх, вселяючи страх і перешкоджаючи вільному розвитку дитячої психіки, критичного мислення та навичок імпровізації («Р.В.С»),

«Казка про військову тайну, Мальчиша-Кібальчиша...», «Четвертий бліндаж»).

Останніми десятиліттями образ книжок для дітей зазнав суттєвої трансформації, а видавнича індустрія почала переходити до креативніших сюжетів і візуального дизайну. У сучасних реаліях книга для дітей – це не лише джерело усталених суспільних істин, але й твір мистецтва, іграшка, філософсько-пізнавальний ресурс, художньо-ігровий матеріал, який, на нашу думку, може мати значний вплив на розвиток творчості дошкільників (Крамаренко, Зімакова, 2020).

Видавництво «Ранок» (м. Харків), яке позиціонує свою діяльність слоганом: «Книжки, які роблять щасливими», у партнерстві з італійською друкарнею Caminito S.a.s. Literary Agency видало серії книг «Тренуй мозок, генію», «Думай як Леонардо да Вінчі», «Думай як Шерлок Холмс». Дізнаючись про життя та виняткові досягнення цих відомих діячів, діти беруть участь у численних творчих завданнях і розуміють, що вони теж можуть малювати, критично мислити та самостійно шукати відповіді на інтригуючі, несподівані та цікаві запитання, подібно до Леонардо чи Шерлока (Карзан, Скалько, 2019).

Досліджуючи сучасну дитячу книгу, нещодавно ми зіткнулися з новою тенденцією теперішньої дитячої літератури, відомою як «тихі книги». Ці книжки спираються виключно на ілюстрації для передачі історії, розповіді та мають власну унікальну візуальну мову, пропонують нестандартні завдання, які розвивають у дитини смак, уяву та вміння імпровізувати (Linde Faas, 2019). Яскравим прикладом «тихих книг-ігор» є віднедавна дуже відома серія книжок для дітей – віммельбух. Це книга-комікс орієнтована на розвиток дітей, має яскраві, дуже деталізовані ілюстрації. Дитина може брати участь у кумедних і цікавих подіях, які відбуваються з персонажами, формуючи сюжет гри. Розглядаючи ілюстрації, дитина дізнається про тваринний світ, різні види транспорту, розмаїття професій, зміни пір року та багато іншого. Велика кількість ілюстрованого матеріалу значно збагачує уяву, фантазію,

словниковий запас, розвиває мовлення, а також покращує увагу та пам'ять дитини.

Наші спостереження свідчать про те, що сучасна тенденція у видавництві дитячих книжок спрямована насамперед на використання інтерактивних оповідань. Ці книжки не лише передають змістовну інформацію, але й стимулюють дітей до творчих, креативних ігор за допомогою захоплюючих, цікавих історій та високоякісних паперових матеріалів (Lauren Child, 2006). Зміст сучасних дитячих книг сприяє розвитку творчості, креативності, дозволяє дітям стати творцями та авторами власних історій та книг. Цей мистецько-ігровий підхід є явною перевагою сучасного книгодрукування. Наприклад, європейське видавництво «Make believe ideas» у 2013 році опублікувала серію «The best book in the World» («Найкраща книга у світі»), у якій представлені візуально захоплюючі історії з унікальними та несподіваними героями (як-от, друзі-шорти, сигнальний жилет, байкер-картопля та інші). Вони заохочують юних читачів використовувати свою уяву, щоб на власний розсуд вигадати завершення історії та розвивати самостійність, навички імпровізації та творчі здібності.

Сучасна книга, яка сприяє розвитку емоційного інтелекту дитини, заслуговує на окрему увагу. Звісно, що люди з раннього віку можуть стикатися з різними життєвими труднощами, викликами, зокрема питаннями хвороб, життя та смерті. Література відіграє вирішальну роль у розвитку психіки дитини, що формується під час випробувань, особливо у важкі часи. Чудовим прикладом такого типу книжок є «Maia and What Matters» бельгійської дитячої письменниці Tine Mortier, проілюстрована Kaatje Vermeire. Історія розгортається навколо маленької дівчинки на ім'я Майя, яка стала свідком інсульту своєї бабусі, але крихітна сміливиця не розгубилася, залишилася мужньою та активно допомагала і втішала свою родину, дорослих членів сім'ї. Незважаючи на свій дитячий вік, Майя розвеселяє хвору бабусю, цим самим допомагає якнайшвидше одужати. А в дуже складних випадках, дівчинка демонструє неабиякий рівень сили та

впевненості, зберігаючи свій дитячий оптимізм, наївність та райдужне сприйняття світу.

Можна з упевненістю стверджувати, що дитяча література, особливо такі видання, здатна швидко підвищити емоційний інтелект маленьких читачів та їхню здатність розуміти й аналізувати зміст. Це, у свою чергу, спонукає їх креативно вирішувати проблеми в спілкуванні як з дорослими, так і з однолітками (Крамаренко, Зімакова, 2020, с. 78-83).

Книжка «Я йду сьогодні до садочка» («Я иду сегодня в садик») із серії «Добрыє взросления» української письменниці Світлани Ройз з ілюстраціями художниці Інни Черняк сприяє розвитку пізнавальних здібностей, креативності та соціальних навичок дитини. Інтерактивність книжки додається окремо вкладеною фігуркою дівчинки на ім'я Настя, що дозволяє читачу обирати героїні одяг (із достатньої кількості запропонованих варіантів) залежно від погоди за вікном та, взявши її в руки, мандрувати книгою від роздягальні дитсадка до повернення додому. Книга також містить поради для дорослих, як допомогти дитині адаптуватися до дошкільного закладу, і пропонує цікаві сюжетні розв'язки, які дозволяють усім членам сім'ї брати активну участь у спілкуванні з книгою. Наприклад, в історії йдеться: «Якось я засумувала за мамою так, що не хотіла її відпускати. Тоді ми з нею грали в гру – надягали однакові браслетики. Коли я сумувала за мамою, я дивилась на браслетик та згадувала про те, що між нами завжди є невидима мотузочка любові» (Ройз, Черняк, 2019, с. 17).

Наші дослідження свідчать про те, що використання паперових наліпок із сюжетними елементами в сучасній дитячій книжці покращує візуальний аспект, перетворюючи книгу на іграшку, на гру. Це дозволяє дітям творчо формувати персонажів, вигадувати сюжети, імпровізувати з образами героїв, що сприяє незалежному мисленню, зменшує стереотипи та не заангажує сприйняття історії Крамаренко, Зімакова, 2020, с. 78-83).

Літературні видання подібного формату та гра з ними покращують комунікацію між дитиною та дорослими, налагоджують стосунки, виробляють правила спільного проживання й життєдіяльності (Зімакова, 2017, с. 136-148), спонукають до гнучкості, толерантності, допомагають формуванню самостійності, розсудливості та емоційної зрілості, що є показниками загальної «первинної» креативності дитини.

Отже, сучасна дитяча книга відрізняється від книжок минулих років тим, що праця авторів та ілюстраторів, які її створюють, не підпадає під жодні пропагандистські політичні та будь-які інші цензурування. Сучасна дитяча книга містить багато цікавих паперових елементів, а тематичний складник прагне до загальнолюдських цінностей взаєморозуміння, емпатії та поваги до безмежно цікавого світу дитини, що є домінантою розвитку сучасної дошкільної педагогіки. Дитяча книга на сьогодні є квінтесенцією трьох мистецьких практик (літературного автора, художника-ілюстратора та книговидавця), а дошкільник часто виступає її співавтором, що й робить її мистецько-ігровим матеріалом, за допомогою якого відбувається розвиток креативності.

Наголошуємо на тому, що дитяча книга повинна виконувати місію не тільки візуального сприйняття та інтелектуального розвитку, але й стимуляції мистецько-ігрової діяльності, що забезпечує креативний розвиток дошкільника (Крамаренко, Зімакова, 2020, с. 78-83), сприяти утворенням асоціативних масивів, порівнянь, формуванню еталону для наступного добору інформації, динамічним психічним процесам, розвивати здібності до побудови особистісних стратегій і тактик під час вирішення загальних і спеціальних нових проблем, задач, до пошуку виходу зі складних нестандартних ситуацій тощо (Моляко, 2008, с. 7).

Досліджуючи доволі насичений та різноманітний сучасний ігровий ринок для дітей, ми звернули увагу на сучасні педагогічні технології, що орієнтуються на розвиток креативності (від лат. *create*, – творити) дітей дошкільного віку за допомогою залучення їх до творчих завдань із

різноманітним матеріалом. На нашу думку, це технологія Марії Монтессорі, де важливим є створення функціонального простору, що містить стимули для розвитку й навчання дітей, а дидактичні матеріали сприяють поліпшенню моторики, свободи, волі, сенсорики та інтелекту (Монтессорі, 1921). Нашу увагу привернули як матеріали, так і принципи роботи з ним. Головна мета Монтессорі-матеріалу – допомогти саморозвитку дитини, сприяти формуванню активної особистості, яка розмірковує, спілкується, розвивається в процесі вільної ігрової діяльності. Експериментальний підхід у роботі з різноманітним матеріалом за методикою М. Монтессорі дає нам підстави для запровадження їх і в нашому педагогічному дослідженні та доводить ефективність залучення в навчальний процес сучасного мистецько-ігрового матеріалу в умовах закладів дошкільної освіти.

Важливим складником творчого саморозвитку є синтез пошукових намагань дитини та сучасного ігрового матеріалу. Наведемо приклад сучасного пластичного матеріалу, що сприяє розвитку дрібної моторики рук та стимулює формування мовних центрів, зорово-моторної координації, спритності, точності рухів, допомагає в розвитку м'язів кисті та пальців рук і, найважливіше, сприяє психологічному прориву в імпровізаційній діяльності. Дитина, що займається ігровою діяльністю з залученням пластичного матеріалу, відчуває себе творцем образу героя, предмету чи цілого казкового світу, тобто формує свою унікальну, персональну творчу свідомість.

До прийнятних та безпечних пластичних матеріалів для дитячої творчості на сьогодні, можна віднести пластилін (восковий, звичайний, кульковий), глину (природну, полімерну), солоне тісто, пасти для моделювання, пісок (природний та кінетичний), маси для ліплення, фоаміран (від англ. *Foam* – піна) та ін. Звертаємо увагу, що різновиди пластичного матеріалу для продуктивної творчості дітей та дорослих із високою швидкістю поповнюються більш яскравими, легкими в користуванні, сучасними та цікавими розробками. Особливої згадки заслуговує такий популярний у дітей пластичний матеріал, як слайм, що є продуктом хімічної

промисловості та містить у своєму складі полісахарид. Слайм має багато різновидів: глянцевий, хрусткий, пінний, бусинковий, прозорий, масляний, глиноподібний, оксамитовий та ін. Дорослим необхідно пам'ятати, що слайм та інші іграшки на його основі містять у чотири рази більше бору, ніж дозволено нормами Європейського союзу (ЄС) (Крамаренко, 2019 d, с. 102-106). Провівши дослідження, споживча група *Eco Waste Coalition* виявила, що 8 слаймів з 11-ти популярних у країнах європейської спільноти, зокрема у Фінляндії, Німеччині, Угорщині та Люксембурзі, порушують правила ЄС через вміст у них цього хімічного компонента (*Slime toys contain toxic chemical*, 2019). Але, незважаючи на це, завдяки привабливому зовнішньому вигляду й особливо м'якій текстурі, «жуйка для рук», як ще називають слайм, стала однією з найбільш популярних іграшок серед дітей та тільки за минулий рік значно зросла в популярності (Крамаренко, 2019 d, с. 102-106).

Нинішнє покоління дітей не тільки купує слайми, але й робить їх самостійно, і це навіть цікавіше, адже можна зробити іграшку будь-якого кольору й розміру. Виготовлення слайму самостійно має великі переваги та недоліки. По-перше, сам процес виготовлення іграшки захопливий, потребує витримки, а для найменших – допомоги дорослих, що зміцнює родину спільним, цікавим заняттям. Сам процес розвиває комунікативність та командну взаємодію змалечку й надає досвід вивчення хімічних сполук на практиці. По-друге, коли готовий слайм або лизун потрапляє до дитячих рук, то починається процес вигадки та фантазії. Намагаючись надати лизуну якусь знайому з досвіду форму або об'єм, дитина занурюється в процес імпровізації, подумки рухаючись за швидкою зміною форми слайму (Крамаренко, 2019c, с. 22).

Велике значення в процесі розвитку креативності за допомогою пластичного матеріалу, незалежно від його особливостей та видів, має накопичення досвіду продуктивної діяльності. Відповідно до теорії О. Леонтьєва, діяльність збуджується мотивом, що задає її предметність і

спрямованість, здійснюється через дії, які мають специфічний зміст і реалізуються в конкретних операціях. Відповідно опис ігрової діяльності передбачає визначення її мотиву (предмета), змістовну характеристику ігрових дій і операцій (Портницька). На нашу думку, накопичення досвіду роботи дитини з пластичним матеріалом сприяє розвитку зорових, слухових і тактильних відчуттів. При цьому відбувається підвищення сенсорної чутливості, тобто розвивається тонке сприйняття форми, фактури, кольору, ваги та пластики; відбувається розвиток уяви, просторового мислення, дрібної моторики та загальних здібностей ручної праці, синхронізується розвиток двох півкуль мозку, оскільки працюють ліва та права рука, відбувається формування навичок поетапного планування роботи, передбачення результатів та розуміння можливостей вносити корективи у початковий задум, тобто (за В. Моляко) відбувається формування креативності – вміння комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати, продукується схильність до зміни варіантів із залученням інтуїтивізму. Ще однією перевагою пластичного матеріалу є здатність відмінно знімати стрес, тобто його терапевтичний ефект (Крамаренко, 2019d, с. 102-106).

Наголошуємо на тому, що при практичному застосуванні пластичного матеріалу дитиною, поряд повинен бути дорослий, що вміло та доступно пояснить особливості роботи з ним. Адже хімічний склад та фізичні особливості кожного виду пластичного матеріалу суттєво відрізняються один від одного. Наприклад, пластилін має свою пластичну особливість: з нього не можна створити форму та зреалізувати ідею, що робиться за допомогою природної глини або кінетичного піску та солоного тіста.

Окремого дослідження потребують магнітні іграшки. Наприклад набір магнітних блоків «Форми та колір» від компанії Viga Toys (Китай). Комплект для дітей віком 3 роки містить 42 блоки (різні геометричні фігури), які можна з'єднувати один із одним, утворюючи цікаві комбінації. Магнітні розвиваючі конструктори нового покоління (від 2 до 9 років) складаються з деталей простих геометричних форм, що надають можливість будувати хмарочоси,

ракети, роботів та інші фантазійні об'єкти і, як наслідок, – дитина відчуває себе конструктором, архітектором, креативним творцем нових світів.

На нашу думку, пластичний, конструкторський, паперовий, магнітний, мистецький та інші матеріали – найбільш ефективно надають допомогу в збагаченні словникового запасу, математичних уявлень, сприяють естетичному розвитку, пізнанню навколишнього світу «кінчиками пальців», розвитку чуттєвої перцепції, розвитку самостійності, розсудливості, уяви, що сприяє розвитку креативності завдяки спільним творчим пошукам у вільній грі і мистецьким знахідкам дітей за допомогою фахових знань дорослих.

На сьогодні постає питання актуальності перегляду наукових підходів до дитячої іграшки та матеріалів для розвитку дітей, починаючи з дошкільного віку, що є принципово необхідним заходом при завданні розвитку креативності, як однієї із базових компетенцій сучасної людини. У зв'язку з цим, ми вважаємо, що на часі нова класифікація дитячої іграшки та мистецько-ігрового матеріалу (Зімакова, Крамаренко, 2020).

Отже, для особистісного розвитку дошкільника привабливість іграшки у сучасній грі пов'язана з різними характеристиками самої іграшки, зокрема з сучасною соціокультурною ситуацією розвитку конкретної дитини. По-перше, це сенсорна, перцептивна привабливість, пов'язана із зовнішніми, фізичними якостями (яскраві фарби, звучання, складність форми, виразність образу та ін.). По-друге, це можливість діяти з нею, зрозумілість і осмисленість ігрової дії. По-третє, привабливість іграшки визначається її рейтингом у дитячій субкультурі. Для дитини привабливо те, що модно, що є у всіх, що вона бачить на екранах гаджетів та телевізора. Іграшка має певний вплив на соціалізацію дитини, її входження у конкретне суспільство. Показово, що іграшки кожного покоління дітей суттєво різняться (особливо ляльки, побутове оснащення, транспорт). Очевидно, що в ігровій діяльності діти освоюють різні громадські моделі, прийняті в сучасному для них суспільстві (Крамаренко В. О. *Порівняльні характеристики ...*). Наприклад,

дівчата дошкільного віку грають у салон краси або магазин одягу, а хлопці – у козаків, водіїв, пілотів і т.п.

У результаті ознайомлення з відомими науковими поглядами щодо класифікації дитячої іграшки та іграшкових матеріалів, після вивчення сучасного ринку іграшкової продукції, ми розробили нову класифікацію і поставили собі мету – за допомогою експериментальної методики якісно розширити педагогічні можливості формування креативності дітей дошкільного віку у закладах дошкільної освіти.

Розглянемо спільність та відмінності іграшки і сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Під час ігрової дії з іграшкою, як правило, гра дитини відбувається під впливом попереднього досвіду або заданих правил, вона несе передбачуваний характер, рухається відомою сюжетною лінією, і у процесі ігрової дії дитина перебуває у стані зони комфорту. На нашу думку, на відміну від гри з іграшкою у процесі ігрових дій з мистецько-ігровим матеріалом дитина частіше переходить у стан імпровізаційного акту, винаходить нові образи та винаходить нові характеристики; залучаючи попередній досвід, розвиває уяву, активізує імпровізаційно-творчу діяльність та психоемоційні, особистісно-поведінкові та мистецько-діяльнісні здатності (Зімакова, Крамаренко, 2021).

Не викликає сумнівів той факт, що будь-яка іграшка у своєму стабільному, знайомому для дитини стані може бути використана у якості доповнення до творчої гри із залученням мистецько-ігрового матеріалу, доповнювати, надихати до розширення меж гри, але за своєю сутністю буде залишатись іграшкою (Крамаренко, 2018, с. 33).

Схарактеризуємо сутність поняття мистецько-ігровий матеріал (СМІМ). У ключовій дефініції ми синтезували три поняття «мистецтво», «гра», «матеріал». У різноманітних наукових джерелах мистецтво трактується як засіб самовираження; засіб пізнання; форма суспільної свідомості; вид естетичного освоєння світу; органічна єдність творення, пізнання, оцінки й людського спілкування тощо. «Гра» – це діяльність

людини з моделювання іншого виду діяльності з розважальною чи навчальною метою, яка тісно межує з мистецтвом, хоч зазвичай не створює художніх цінностей (*Гра*), «Матеріал» – це речовина або суміш речовин, первинний предмет праці, який використовують для виготовлення виробу (основний матеріал), або які сприяють певним діям. Ігровий матеріал для дітей, як і будь-який інший матеріал, може бути природного походження чи створений людиною (*Матеріал*) Тому, під сучасним мистецько-ігровим матеріалом (*СМІМ*) ми розуміємо ігровий засіб, виготовлений за сучасними технологіями з безпечних для дитини дошкільного віку матеріалів, засіб художньо-естетичного освоєння світу, формування та самореалізації особистості в ігровій діяльності (Зімакова, Крамаренко, 2020, с. 78-83).

Сучасний мистецько-ігровий матеріал (СМІМ) – це різноманітні види дитячого ігрового матеріалу природного походження або виготовленого з сучасної технологічної сировини за вимогами безпеки для дитячого віку, що надають можливості особистісної чи колективної ігрової імпровізації, стимулюють створення нових або поліпшення готових ігрових форм, сюжетів та вправ (за ініціативою дитини, що спирається на попередній досвід) та є повністю або частково залученими в сучасних мистецьких практиках.

Ігрова діяльність із сучасним мистецько-ігровим матеріалом не обмежена правилами, а якщо вони й виникають, то їх автором (співавтором) є дитина. Також зауважимо, що при залученні в гру СМІМ не припустимим є поняття «правильно – неправильно», оскільки СМІМ – матеріал, що за своєю суттю дає змогу проявитися уяві, фантазії, вільно його поєднувати, пояснювати свій вибір. Результат роботи з СМІМ не оцінюється за критеріями професійного мистецтва, але схвалюються результати прояву нестандартного мислення, новизни, вміння сублімувати відомі аспекти творчих та ігрових технік. СМІМ також примножує психосоціальний (повноцінний) розвиток, візуалізує (виявляє) психоемоційний стан та

особистісні риси характеру, починаючи з наймолодшого віку дитини (Зімакова, Крамаренко, 2021).

Класифікація сучасного мистецько-ігрового матеріалу за фізично-структурними ознаками (магнітний, паперовий, пластичний), ознаками формоутворюючих можливостей (конструкторський матеріал, технологічні іграшки) і за мистецько-творчою ознакою (мистецький матеріал), іграшки з magic effect та ін., як такого, що станом на сьогодні є доступним для залучення в дитячу гру, повністю або частково застосовується в мистецьких практиках, що загалом визначає педагогічну обумовленість формування креативності дошкільників:

- **пластичний матеріал** (глина, що сама застигає, пластик, що запікається, кінетичний пісок, «Ліпаки», слайм, магнітний пластилін, гіпс);
- **магнітний матеріал** (іграшки на основі магнітних елементів 4D, магнітні конструктори 4D, Неокуб, площинні магнітні іграшки, магнітний пластилін);
- **паперовий матеріал** (папір фактурний (гофрований, восковий, ламінований, з ефектом пом'ятості, принтований), калька, картон, настільні ігри зі зміною сюжетної лінії, героя; наліпки, збірні моделі з картону з можливістю подальшого використання мистецького матеріалу; креативні книги (книги-ігри, книги-пазли, арт-книги, інтерактивні книги з елементами доповненої реальності, книги з рухливими елементами, книги з наліпками);
- **технологічні іграшки** (3D ручки, інтерактивні, звукові іграшки, 3D світлові дошки, ігрові планшети, набори для дослідів, радіокеровані іграшки, індукційні іграшки з вбудованим акумулятором);
- **конструкторський матеріал** (Lego, конструктор-балансир, конструктор-липучка, електронний конструктор, елементи для конструювання природного (crazy stone) та промислового складу, конструктор на сонячній панелі, динамічний конструктор, Pop-tube, Pop-it);
- **мистецький матеріал** (трафарети, фарби, пастель, крейда, туш, пензлі, олівці, ручки, брашпени, фломастери, маркери, фольга, хутро для

валяння, паралон, пінопласт та моделі з нього, гумка/печатки, нитки, синельний (або декоративний) дріт);

- *іграшки з magic effect* (світлові дошки, світлові ручки, столики для малювання з світлодіодною підсвіткою, чарівні фломастери, олівці, що проростають (Eco Stick), іграшки, що змінюють форму, колір під дією того чи іншого компонента).

Наголошуємо, що у вивченні та структуруванні сучасного ігрового матеріалу, ми зосередились на можливостях формування креативності засобами СМІМ в ігровій, комунікативно-мовленнєвій (Зімакова, 2017, с. 136-148) та інтелектуальній сферах за ознаками матеріалів, що повністю або частково залучені до мистецьких практик, а за формою та суттю реалізують місію креативного розвитку дитини, як зазначалось вище.

У зв'язку з цим найважливішими засобами формування креативності є, на нашу думку, дитячі іграшки та ігровий матеріал, що активно примножують тематику психосоціального (повноцінного) розвитку, візуалізують (виявляють) психоемоційний стан та особистісні риси характеру дитини, вікову та гендерну зацікавленість, діагностують та формують креативність дитини дошкільного віку. Завдяки розвитку виробництва, потужній маркетинговій складовій та можливостям інформування в сучасному цифровому світі ми маємо колосально великий обсяг світового іграшкового фонду, який потребує постійного переосмислення, обґрунтування, опису, класифікації, педагогізації в площині креативного розвитку дошкільника (Зімакова, Крамаренко, 2021).

Отже, при правильній організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти СМІМ має бути включений у вільну творчість дітей або до розвивальних занять у загальній багатоманітності, що суттєво підвищить якість дошкільної освіти загалом. Зауважимо, що в реалізації дидактичних завдань ЗДО або під час сімейних ігор найефективнішим буде використання СМІМ із урахуванням вікових, індивідуальних психофізіологічних

особливостей дошкільників та при загальній атмосфері толерантного ставлення дорослих до будь-яких імпровізаційних «знахідок» малечі.

Треба мати на увазі, що розроблена класифікація сучасного мистецько-ігрового матеріалу не остаточна та не вичерпує усіх можливостей сучасної іграшкової індустрії як такої, що на сьогодні активно розвивається, і, ми впевнені, буде доповнюватись новими категоріями, що сприяють розвитку та формуванню креативності (Зімакова, Крамаренко, 2021).

Підсумовуючи вищевикладене, констатуємо: завдяки новим цікавим розробкам винахідників та конструкторів, а також інтернет-засобам передачі інформації, сучасні іграшки та ігровий матеріал за лічені дні стають популярними й затребуваними малечею. Цьому допомагають маркетингові стратегії сучасного світу, що задіюють соціальні мережеві інтернет-ресурси – TikTok, YouTube, Instagram, де за допомогою відеоконтенту, форумів за інтересами, з'являються перспективи ділитись зі світом індивідуальними знахідками уяви, знань та вмінь, що загалом сприяє розвитку психоемоційних, особистісно-поведінкових та мистецько-діяльнісних складників креативності дитини, починаючи з дошкільного віку.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу сформулювати поняття *«формування креативності у дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами СМІМ»* – це освітній процес з комплексного впливу на психоемоційні, особистісно-поведінкові та мистецько-діяльнісні здібності дитини дошкільного віку в ігровій діяльності засобами СМІМ, що дадуть змогу породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних та/або стереотипних способів мислення, швидко вирішувати проблемні життєво-ігрові ситуації тощо.

Подальше наше науково-педагогічне дослідження спрямовано в бік визначення педагогічних умов формування креативності дошкільників засобами СМІМ, критеріальної характеристики сформованості креативності дітей дошкільного віку засобами СМІМ, обґрунтування педагогічних шляхів упровадження СМІМ в освітнє середовище ЗДО.

2.2. Педагогічна обумовленість формування креативності дошкільників засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в закладах дошкільної освіти

Педагогічна обумовленість формування креативності особистості, починаючи з дошкільного дитинства, містить великий науково-історичний досвід, що започатковується в середині позаминулого сторіччя та має продовження в сучасних науково-педагогічних розробках (Д. Гілфорд, Е. Торренс, Г. Альтшуллер, М. Воллах і Н. Коган, К. Робінсон, Н. Дойдж), але проблематику складає діагностика рівнів сформованості креативності особистості дошкільного віку тому, що психо-фізичні показники в цей період життя особливо стрімко змінюються і в результаті – доволі великі похибки у виявленні надійних інтегральних показників рівня креативності дитини. На це вказують науковці та педагоги Д. Ельконін, В. Мухіна, В. Моляко, В. Дружинін та інші.

Тенденції модернізації сучасної освіти в Україні, спираючись на світові науково-педагогічні доробки, пропонують новітні форми та засоби розвитку дітей, й один із актуалізованих напрямків педагогічного руху – сприяти формуванню креативності, починаючи з дошкільного віку.

Педагогічна обумовленість формування креативності засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу виникає з факту, що іграшки як один із важливих факторів розвитку дитини трансформуються разом із технічними та інтелектуальними можливостями людства, а їх виробництво завжди відображає зміни, що відбуваються в соціумі. Наукове товариство та педагогічна спільнота активно займаються пошуком ефективних освітніх засобів формування актуальної базової компетентності особистості – креативності, яка розглядається як особистісна якість, загальна здібність дитини до творчої діяльності в різних життєвих ситуаціях, у готовності до нестандартних, оригінальних рішень тощо (В. Бусел, В. Кремень, Н. Гавриш).

Людмила Борисівна Єрмолаєва-Томіна, вивчаючи природу творчості як діяльності та креативності як здібності, дійшла висновку, що творчий

потенціал закладений у мозку кожної людини. Мозок повинен виконувати функцію адаптації, пристосування до навколишнього середовища, яке вимагає формування великої кількості стандартних навичок, що базуються на досвіді людства та аксіоматичних знаннях. У той же час, спонтанний прояв творчих здібностей спостерігається в обмеженій кількості людей і ґрунтується на сприятливих природних задатках. Згідно зі світовою статистикою, цей спонтанний прояв існує не більше ніж у п'яти – семи відсотків від загальної кількості людства. Цікавими, на нашу думку, є висновки Л. Єрмолаєвої-Томіної щодо креативності, а саме: креативність як психічна якість особистості на дев'яносто п'ять відсотків формується під впливом соціального середовища, його ціннісних орієнтирів, вимог, також під впливом інформаційного потоку та цілеспрямованих завдань в усіх видах діяльності, починаючи з навчальної (Михида, 2013).

Погоджуємося з думкою науковиці про те, що фактор блокування розвитку творчості в ранньому дитинстві – це відсутність достатньої кількості сенсорного досвіду. Дитина, що обмежена в зорових, слухових, тактильних відчуттях до першого року життя (особливо в будинках дитини), має фактичну затримку психічного розвитку, і це негативним чином впливає на подальший розвиток особистості. Тому ні книги, ні мультфільми при обмеженому сенсорному досвіді не зможуть замінити живого контакту з середовищем (Михида, 2013). Л. Єрмолаєва-Томіна покликається на дослідження лабораторії інституту нейрофізіології ім. Сеченова, де доведено наявність у дітей так званих «зон очікування» в корі головного мозку, і якщо ці зони завантажувалися інформацією в сенситивні «вікна» (за Л. Виготським) не вчасно, то поступово може розпочатись незворотній процес деградації інтелектуальних можливостей. Мозок дитини здатний схоплювати велику кількість інформації, але, якщо залишаються не завантажені ділянки мозку, при правильній медичній та педагогічній корекційній роботі слабкий розум можна розвинути до середнього, середній до високого, а високому допомогти підтягнутися до талановитого. Важливо

знати час і вибрати методи розвитку прихованих здібностей особистості, один із яких розглядається в нашому науково-педагогічному дослідженні, а саме – формування креативності дошкільників засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу. За висновками Л. Єрмолаєвої-Томіної, природа щедро наділила кожну здорову дитину розумовими можливостями, і кожен здоровий малюк може піднятися на найбільші висоти творчої діяльності (Михида, 2013).

Педагогічна обумовленість формування креативності дошкільників засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу спирається на висновки науковців із позиції, що широке (або креативне, авт.) мислення особи, визначається здатністю встановлювати зв'язок між віддаленими, не пов'язаними між собою явищами, предметами й подіями, креативний тип мислення володіє вмінням узагальнювати розведені в часі або просторі явища (Єрмолаєва-Томіна). Зазначимо, що мислення цього типу називають «дивергентним» – відкритим досвіду, на відміну від «конвергентного», вузького, обумовленого конкретним досвідом і сформованими навичками в рішенні обмеженого класу задач.

Науковець Борис Михайлович Теплов визначив здібності людини як «..по-перше, індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої, по-друге, здібностями називають не усілякі індивідуальні особливості, а лише такі, які стосуються успішності виконання будь-якої діяльності або багатьох діяльностей, і, по-третє, поняття «здібність» не зводиться до тих знань, навичок чи умінь, які вже вироблені в даній людині». Здібності, вважав Б. Теплов (*Погляди Б. М. Теплова ...*), не можуть існувати інакше, як в процесі постійного розвитку, а саме: «Здібність, що не розвивається, якою на практиці людина не користується, з часом втрачається. Тільки завдяки постійним вправам, пов'язаними із систематичними заняттями такими складними видами людської діяльності, як музика, технічна й художня творчість, математика, спорт, ми підтримуємо й

розвиваємо відповідні здібності», що має педагогічну обумовленість у рамках нашого науково-педагогічного дослідження засобів формування креативності дітей.

Важливим моментом розвитку здібностей дітей дошкільного віку є комплексність, тобто одночасне вдосконалення кількох здібностей, що взаємно доповнюють одна одну. Розвивати одну зі здібностей, не піклуючись про підвищення рівня розвитку інших, пов'язаних із нею здібностей, практично неможливо. Саме тому науковець наводить приклад точних рухів рук, і хоча це є звичайною людською здатністю, але вони впливають на розвиток інших здібностей, де потрібні відповідні рухи. Вміння користуватися мовою, досконале володіння нею, також може розглядатися як відносно самостійне вміння, але те ж саме вміння як органічна частина особистості становить інтелектуальні здібності, і завдяки глибшому оволодінню мовою породжують нові й нові можливості розвитку та формування головних людських компетентностей (*Погляди Б. М. Теплова ...*), серед яких, на нашу думку, креативність посідає одне з головних місць і є тим самим кінцевим результатом, що виникає завдяки розвитку здібностей породжувати нові ідеї в умовах дефіциту інформації, імпровізувати, вміння безумовного сприйняття ігрових можливостей сучасного мистецько-ігрового матеріалу, починаючи з дошкільного віку особистості.

Провідним науковим співробітником Лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, доктором педагогічних наук, професоркою Наталією Гавриш, наголошено, що головними рисами креативності дитини дошкільного віку є вміння ставити унікальні, незвичайні питання, оригінально давати відповіді та розв'язувати проблеми, прагнення відійти від умовностей, шаблонності, спираючись на особистий досвід дитини і використовуючи нові можливості. Наталія Гавриш також підкреслює, що для розвитку креативності як базової якості, інтелектуальної та мовленнєвої творчості дитини дошкільного віку,

потрібний широкий життєвий простір, участь у різноманітних видах діяльності та достатня свобода дій. Однак помірنا участь дорослих є життєво необхідною, щоб уникнути непродуктивного розвитку дитини. Діти, залишені без нагляду серед багатьох іграшок, можуть легко занудьгувати та стати безпорадними, бо вони не знають, що з усім цим можна і треба робити. З іншого боку, творчу дитину можна захопити тривалою роботою з одним предметом, відкриваючи його нові сторони, грані, можливості використання. Це вимагає не лише присутності дорослого, але й його розумного і терплячого керівництва, скерування і підтримки творчих пошуків і допитливості дитини, не замінюючи і не випереджаючи її інтересів, а тільки підтримуючи та спрямовуючи її, з чим ми повністю погоджуємось.

«Тому педагогічною обумовленістю організації творчої взаємодії дорослих і дітей у пізнавальній діяльності, – вважає Н. Гавриш, – є пробудження спільного інформаційно-ігрового інтересу в процесі застосування будь-якого ефективного розвивального засобу – книг, наборів картинок або сюжетних картин, багатофункціонального обладнання тощо» (Гавриш, 2021), з чим ми згодні та наголошуємо, що запропоноване нами науково-педагогічне дослідження та розроблена класифікація сучасного мистецько-ігрового матеріалу мають візійну належність до факторів, що сприяють формуванню креативності дошкільників під патронатом компетентних фахівців галузі дошкільної освіти.

Педагогічна обумовленість формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу вимагає методології емпіричного дослідження стану практичної педагогічної роботи в ЗДО з метою отримання даних згідно із завданнями науково-педагогічного дослідження. Також через вивчення психолого-педагогічних умов у форматі стимулювання дітей до пошуку креативних рішень на заняттях або в ігровій діяльності постає потреба виявлення наявного стану справ щодо ефективних методик формування креативності дітей в групах середнього та старшого дошкільного віку дошкільних закладів.

Отже, педагогічну обумовленість формування креативності дошкільників через стимулювання креативного розвитку становлять зовнішні та внутрішні чинники, а саме: зовнішні – через накопичення вражень про навколишній світ (щоб сформувати творчі здібності, дитині треба накопичувати якнайбільше вражень про навколишній світ, виконуючи різні завдання. Дитина зацікавиться спочатку тією творчою діяльністю, що подобається їй найбільше); внутрішні – через створення розвивального середовища (педагог має створити в закладі дошкільної освіти сприятливі умови, щоб задовольнити природне прагнення дитини до креативності). До внутрішніх умов, на думку педагога Ольги Чепур, належать розвивальні завдання, правильна оцінка досягнень дітей у творчій діяльності, уникнення негативних оцінок творчої активності дитини, ситуації вільного спілкування, відповіді на численні запитання дітей, можливість дитини побути на самоті, достатня свобода для реалізації творчих задумів, обережне, ненав'язливе спонукання до творчості, наявність необхідних творчих матеріалів; креативність і емоційність педагога (педагоги мають зберегти у своїй душі дитячі риси – безпосередність, доброзичливість, чистоту думок, мрію, довірливість, захоплення від відкриття світу, доброту), також робота з родиною (педагоги мають інформувати батьків про спроби розвитку креативності дітей, щоб цілісніше й гармонійніше підійти до цього питання) (Чепур, 2016), що має базову підтримку в сучасних науково-педагогічних програмах розвитку дітей дошкільного віку та є актуальним через залучення сучасного мистецько-ігрового матеріалу з метою формування креативності.

Педагог Л. Ткаченко наголошує, що креативність не є вродженою характеристикою індивіда, вона вважається такою якістю особистості, що може бути сформована завдяки особливим умовам виховання та навчання, з чим ми повністю погоджуємось і констатуємо, що сучасна система закладів дошкільної освіти України надає найбільш комфортні та ефективні умови виховання й навчання дошкільнят. «Основними з таких умов, – підкреслює Л. Ткаченко, – є розвиток особистості, мотивація до творчої діяльності та

свобода індивідуальності, але умови мають ефективність, коли забезпечені креативним керуванням процесом, що є заключною ланкою в системі індивідуальних і суспільних факторів і саме креативне управління обумовлює розвиток творчості, як діяльності (Ткаченко, 2014), що сприяє формуванню креативності як важливої компетенції сучасної особистості, з дошкільного віку».

На нашу думку, педагогічна обумовленість формування креативності дошкільників із залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу потребує звернення до нинішніх педагогічних наукових підходів. Розглянемо ці педагогічні умови з погляду розвитку творчої особистості дошкільника, що сформульовано сучасними науковцями, оскільки поняття «креативність» суголосне з творчими здібностями особистості.

Доктор педагогічних наук, професор Котелянець Наталка Валеріївна (2021) дослідила педагогічні умови формування конструктивної діяльності дітей старшого дошкільного віку, що є складником творчої діяльності дошкільників. Вона зацентувала увагу на основних умовах формування конструкторської діяльності, які ґрунтуються на якісно розвинених пізнавальних процесах: сприйнятті, мисленні та уяві дитини; на підборі системи дидактичних ігор та завдань, спрямованих на розвиток здібностей до конструювання; створенні предметно-пізнавального середовища та підвищенні педагогічної культури батьків у питаннях розвитку конструктивних здібностей їх дітей (Котелянець, 2021).

У той же час науковиця Юлія Сергіївна Котелянець стверджує, що формування творчого досвіду в ранньому онтогенезі не тільки відповідає вимогам органічної цілісності людини (як культурно-антропологічного артефакту), але й визначає можливу майбутню поведінку. Якою б не була дитина, вона обов'язково буде здатною набувати досвіду. У цьому сенсі творчий досвід (досвід діяльності творчого характеру) є можливістю позитивного досвіду в майбутньому. Таким чином, творчість об'єднує всі

аспекти часу в одне ціле й тим самим долає обмеженість «часу на» «часом для» (Котелянець, 2020, с. 132-136).

Аналізуючи забезпечення педагогічних умов сприйняття творів мистецтва як шляху розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку в освітньому просторі дошкільного навчального закладу, українська науковиця Людмила Миколаївна Шульга (2015) наголошує на важливій умові організації розвитку процесу переживання та співпереживання дитини, завдяки чому забезпечується вміння помічати красу, відчувати та розуміти її, виховується бажання відгукуватись на красу емоціями й почуттями; формується здатність передавати особисте ставлення до світу словом, мімікою, пластикою, кольором, живописом; формується естетичний світогляд та художній смак (Шульга, 2015), тобто відбувається стимулювання процесу формування креативності дітей дошкільного віку.

Зауважимо, українська науковиця Олена Анатоліївна Половіна акцентує на ефективності застосування в дошкільній освіті технологій образотворення через надання дорослими безлічі способів заявити про себе дітям завдяки іграм, співам, конструюванню, танцям, фотографуванню тощо. Таким чином дошкільнята опановують «мову символів» у різних видах мистецьких практик, формують власне ставлення до оточуючого світу, шукають своє місце в ньому (Половіна, 2020), з чим ми повністю погоджуємось.

Педагогічні умови формування креативності старших дошкільників у центрах розвитку дитини, науковиця Вікторія Леонідівна Дихта-Кірфф (2018) вбачає через процес створення розвивального середовища, що сприятиме формуванню креативності, а змістовну частину педагогічних умов формування креативності – через спрямування змісту практичної діяльності вихованців центрів розвитку дитини на розвиток креативних здібностей та підвищення рівня компетентності педагогів і батьків (Дихта-Кірфф, 2018), з чим ми погоджуємось і пропонуємо розроблені в рамках нашого наукового

дослідження педагогічні умови формування креативності реалізовувати саме в закладах дошкільної освіти.

За висновками винахідника, науковця, письменника Генриха Сауловича Альтшуллера – автора теорії розв’язання винахідницьких завдань (ТРВЗ), найбільш ефективними методами формування прийомів творчої уяви (авт. *креативності*) дітей є ігри-заняття, а стабілізація емоційної сфери дитини відбувається саме за допомогою розв’язань винахідницьких завдань, що здатні ефективно формувати в дошкільника творче, нестандартне, діалектичне, системне мислення та кмітливість. Науковець впевнений: чим складніший інструментарій, що використовується особою, тим вищі вимоги до сили та керованості уяви людини (Альтшуллер, 1986). Отже, СМІМ є інструментарієм формування творчої уяви або креативності як базової здібності дитини дошкільного віку через його можливості продукувати винахідницькі завдання.

Зазначимо: організація осередку (бази) СМІМ в групах різного віку (з першої молодшої до старшої) та організація гурткової роботи в дошкільних закладах значно скорочує звернення до застарілих методик навчання вихователями при забезпеченні ігрової та навчальної діяльності. Системне використання СМІМ в життєдіяльності груп дошкільного закладу через забезпечення вільної гри дитини поза навчальним часом – важливий метод формування креативності. Установлення партнерських взаємин між вихователем та дошкільниками із взаємними пошуково-ігровими діями зі СМІМ мотивують дітей до імпровізації, спільного узгодження ігрових правил, до подолання перешкод, ініціативності, рішучості та розвитку впевненості. Реалізація завдання формування креативності здійснюється завдяки наданню дітям можливостей вітагенного натхнення (олюднення об’єктів живої й неживої природи), вітагенного синтезу (поєднання й об’єднання різних понять і речей в одне ціле) через залучення різноманітних видів СМІМ до занять або гурткової роботи.

Педагогічна обумовленість формування креативності дітей дошкільного віку на сьогодні набуває актуальності у зв'язку з тим фактом, що ігрові матеріали та ігрові засоби розвитку дітей набувають у сучасності статусу креативних знахідок світових виробників, винахідників та авторів дитячого контенту, тому залучення сучасного мистецько-ігрового матеріалу як основи нашого науково-педагогічного дослідження обумовлене вимогою часу та педагогічною доцільністю, а розроблені педагогічні умови формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах надають конкретний шлях втілення цих завдань.

Реалізуючи експериментальну частину науково-педагогічного дослідження – формування креативності дошкільників засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах, у 2018-2019 н. р. ми запланували й провели пілотне апробування одного з видів сучасного мистецько-ігрового матеріалу, а саме сучасної дитячої книги, що відбулось на базі Кременчуцьких закладів дошкільної освіти № 62, № 65 Полтавської області з метою виявлення педагогічних умов формування креативності дітей середньої вікової групи (57 осіб) засобами СМІМ. Завданням нашого пілотного експерименту було з'ясувати розуміння вихователями феномену креативності, виявити методики та технології формування креативної особистості дошкільника вихователями цього ЗДО; викликати бажання дошкільнят досліджувати, імпровізувати, уявляти, концентрувати увагу, вільно висловлюватися та діяти, створювати мистецькі образи за допомогою дитячої книги як СМІМ, що на той момент ми вважали важливими проявами креативності дітей дошкільного віку.

З цією метою ми використали ряд діагностичних методів – спостереження за ігровою та пізнавальною діяльністю дітей, інтерв'ювання вихователів, аналіз результатів педагогічної діяльності – перспективного та календарного планування, діагностичне завдання для дітей середньої групи заняття-гра «Послухай – уяви – покажи – розкажи». Зміст завдання заняття-

гри мав декілька етапів. На першому етапі дошкільнята середніх вікових груп ЗДО були ознайомлені з сюжетом книги сучасної україно-французької письменниці Ірени Карпи, потім – спільне обговорення та спільна гра з індивідуальним прийняттям ігрових рішень.

Під час проведення експериментальної частини дослідження ми констатували, що у 2018-2019 н. р. у Кременчуцьких ЗДО № 62, № 65 вихователями середньої та старшої груп у навчально-виховному процесі використовувалися деякі освітні технології, що сприяли творчій активізації дошкільників, носили розвивально-виховний характер, зокрема: елементи особистісно-орієнтованої «вальфдорської педагогіки»; технології саморозвитку за дидактичним матеріалом М. Монтесорі; елементи технології розвивального навчання; проектно-моделюючі технології; нові інформаційні технології; технологія Lego, а також різноманітні види мистецтва й творчої діяльності; але для формування креативності дітей дошкільного віку широко не використовувалися СМІМ. Названі нами СМІМ деякі діти мали лише вдома, зокрема ними підтверджено наявність магнітного конструктора, слайму, книжок з наліпками, кінетичного піску тощо. Огляд освітнього середовища та інтерв'ювання вихователів середньої вікової групи виявив наявність в художньо-естетичному осередку пластиліну, фарб, кольорового паперу, в куточку книги – книг з ілюстраціями та деякої кількості книжок-пазлів.

Надалі, згідно з поставленими завданнями, ми провели в групах середнього дошкільного віку заняття-гру з діагностичною метою «Послухай – уяви – покажи – розкажи». Ми прочитали дітям оповідання Ірени Карпи «Луї та його монстри» (Карпа, 2017). Новий та сучасний сюжет книги про нічні страхи хлопчика Луї розбурхав у маленьких слухачів емоційну пам'ять, а якісний ілюстративний матеріал художниці Фіфі Брістош – цікавість та імпровізаційно-творчу діяльність. Після ознайомлення з історією Луї та загального жвавого обговорення з додатковими запитаннями ми запропонували всім охочим стати проти світла та за допомогою пальчиків

рук відтворити різноманітні рухи, пофантазувати на що схожі тіні, що відбиваються на поверхні стіни павільйону вуличного майданчика та розповісти про це. Спільна імпровізаційна гра зацікавила та захопила дошкільників без винятку, розпочався творчий процес: «Це – пташка», «У мене схоже на рибку», «Я бачу бабку», «Це – голова собачки», «Ось зайчик» тощо. Малеча створювала «звукові маски» своїх тіньових образів. Діти зробили відкриття про те, що в темному приміщенні кожен предмет, навіть рухи пальців та рук навпроти світла утворюють тінь, трансформують свою форму. Дошкільники середнього дошкільного віку емоційно ділились враженнями та доходили висновків, що «ніч та тінь – це не страшно, а дуже весело». Під час проведення пілотного експерименту в групах середнього дошкільного віку ми спостерігали позитивний вплив на психоемоційний, особистісно-поведінковий та мистецько-діяльнісний розвиток дітей дошкільного закладу, тобто на формування креативності (Крамаренко, Зімакова, 2020, с. 78-83).

Наведемо приклад інтегрованого заняття з розвитку мовлення в групі старшого віку (24 особи) ЗДО № 62 міста Кременчука. Освітніми завданнями було об'єднати мовленнєвотворчу діяльність, логіко-математичний розвиток та малювання олівцями або фломастерами (за бажанням). Вихователь ознайомила дітей з англійською народною казкою «Троє поросят» та за запропонованими нами питаннями провела паралелі з сучасним мультиплікаційним образом свинки Пеппи. Діти разом згадали та порівняли пригоди героїв казки та мультфільму, за допомогою вихователя почали вигадувати нову казку з усіма згаданими героями. Надзвичайно цікаво було спостерігати за думками дітей старшої групи, де мовленнєвотворча ситуація надала їм особливої імпровізаційності. Маша (5,8 р.) вигадала історію про те, що всі герої казок живуть у її бабусі в селі, товаришують, але не дуже слухняні. Ігор (5,3 р.) запропонував ідею створення футбольної команди під його керівництвом як тренера, а Карина (5 р.) розповіла, що їй шкода героїв двох казкових сюжетів тому, що їх може з'їсти злий вовк і поросяткам

терміново треба ховатись у великому будинку з міцними засувами. Наступним етапом інтегрованого заняття було згадування основних геометричних форм, за допомогою яких можна зобразити героїв та індивідуальне або спільне малювання їх пригод. Діти з великим захопленням викладали героїв своєї казки за допомогою набору магнітних блоків «Форми та колір» від компанії Viga Toys (Китай), деякі навіть об'єднувалися в пари та трійки, розробляли спільний сюжет, емоційно-виразно його озвучували, деякі ж просили допомоги у вихователя та експериментатора або повторювали за іншими. Наш інтерес привернув хлопчик Костя (5,9 р.), який вигадав свого героя «Котолуча», в якого очі світилися: очі – жовті круги, промені – жовті смужки. Він пояснив це тим, що в нього вдома є улюблений кіт, в якого вночі світяться очі. А «Котолуч» може так засвітити своїми очима, що вовк помре на місці. Ось такого супергероя вигадав Костя за допомогою СМІМ.

Після ознайомлення з освітніми технологіями, які використовують вихователі груп середнього та старшого дошкільного віку названих вище закладів дошкільної освіти, ми дійшли висновків про те, що процес використання сучасних технологій розвитку дітей середнього дошкільного віку активний, однак більшість вихователів дотримуються традиційних методик і рухаються в професійній діяльності практично вивіреними шляхами, не акцентуючи уваги на можливостях самостійної імпровізації, залучення до освітньої діяльності сучасного мистецько-ігрового матеріалу, відмовляються від надання можливостей творчих пошуків дітям та не завжди сприймають вихованців як інтелектуально незалежних особистостей.

Педагогічні умови формування креативності дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах на сьогодні набувають актуальності у зв'язку з тим фактом, що заклади дошкільної освіти відвідує значна кількість дітей, а фаховий методико-практичний супровід містить завдання всебічного розвитку й навчання дошкільників, тобто має у своєму розпорядженні сприятливі умови формування креативності засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

У той же час емпіричні дослідження в рамках науково-педагогічного дослідження у вигляді бесід, спостережень та анкетувань вихователів груп старшого та середнього дошкільного віку закладів дошкільної освіти доводять, що креативність вихованців прямо залежить від креативності авторитетного дорослого. За нашими спостереженнями, якщо вихователь відкритий до нових знань та особисто зацікавлений у можливостях СМІМ через занурення в контекст новітніх ігрових технологій та актуальних дитячих героїв, образів та ігрових ситуацій, то в цьому випадку дошкільнята набувають унікального досвіду формування креативності через загальну практику вільного фантазування, імпровізації, розвитку уяви, сміливості думок та висловлювань, що уважно сприймається й заохочується авторитетним дорослим.

Аналіз науково-педагогічної літератури, нормативних документів, пілотне дослідження на базі двох закладів дошкільної освіти протягом 2018-2019 н. р. дало нам змогу сформулювати педагогічні умови формування креативності у дітей засобами СМІМ.

1 умова. *Діяльнісно-інтегрований підхід у формуванні креативності засобами СМІМ.*

Діяльнісний підхід передбачає системне використання СМІМ в серії занять та/або різноманітних сферах життєдіяльності дошкільників або у вільній грі дитини із гнучким плануванням через запровадження педагогічно-доцільної системи (або цільової програми) розвитку з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу в групах ЗДО з урахуванням вікового принципу та принципів ігрової діяльності на основі відповідної організаційно-методичної програми ЗДО («Дитина», «Впевнений старт», програма «Соняшник» тощо) з плануванням та проведенням фронтальних занять в групах ЗДО. Важливо враховувати, що з одного боку, властивості та ігрові можливості СМІМ повинні бути близькими й зрозумілими дитині певного віку, з іншого – кожен вид СМІМ у взаємодії з системою іграшок в цілому, повинен сприяти виникненню нових ігрових цілей та способів дій,

притаманних наступному, вищому етапові розвитку ігрової діяльності та «стратегій» розвитку креативності (в межах тематичного розвитку дітей дошкільного віку).

У той же час *інтеграція* різних видів навчально-ігрової діяльності в процес формування креативності дошкільників обумовлена *створенням осередку (базу) СМІМ* у середній та старшій вікових групах ЗДО. *Діяльнісно-інтегрований* підхід інтенсивно формує креативність дітей дошкільного віку, робить його методологічно обумовленим завдяки розвитку мистецько-ігрової грамотності, мистецько-ігрових умінь та імпровізаційно-творчій діяльності дитини. *Діяльнісно-інтегрований* підхід у формуванні креативності дітей дошкільного віку також має перспективи якісної реалізації завдяки впровадженню гурткової роботи на базі дошкільного закладу.

2 умова. *Установлення партнерської взаємодії між вихователем та дітьми у формуванні креативності засобами СМІМ.* Педагогіка партнерства передбачає декілька факторів, головні з яких такі: діалог – взаємодія – взаємоповага – розподілене лідерство (вихователь йде за дитиною). Установлення принципів соціального партнерства між вихователем та дітьми передбачає рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей у процесі формування креативності засобами СМІМ. Фахівцю дошкільної освіти важливо долати особистий авторитаризм через призму погляду на Світ очима дитини, уникати категоричності оцінок та зауважень без навішування «ярликів», не змушувати дітей виконувати будь-яку діяльність зі СМІМ через силу, не порівнювати дитину та її здобутки у процесі формування креативності з іншими дітьми.

3 умова. *Упровадження вітагенних методів розвитку дітей дошкільного віку із залученням засобів СМІМ.* Вітагенні методи («vita» – лат. життя, ген, «genes» – народжений) – це ефективні способи пізнання світу через запитання, проектування, групову роботу, дослідження та експериментування (за Н. Гавриш), що мотивує до розвитку вміння керувати власними емоційними

станами, довіри, діалогічності та відповідальності, що підтверджує думку Н. Гавриш про те, що «основа освітнього середовища – розумне, творче поєднання освітніх традицій та інновацій» (Гавриш, 2021). Через упровадження вітагенних методів розвитку дошкільників з залученням СМІМ вихователь навчає дітей усвідомленню цінності колективного досвіду, формує у кожного дошкільника почуття рівного серед рівних, сприяє можливостям вільного обміну думок та висновків ігрової, навчальної діяльності зі СМІМ (Додаток Б).

Відомо, що дитина від народження є маленьким дослідником, тому дослідницькі, проблемно-пошукові шляхи, метод вільної гри, методика ТРВЗ, згідно з теоретико-практичною частиною нашого дослідження, є ефективними методами набуття дошкільником необхідних компетенцій але одночасно з цим процес формування креативності при залученні вищеперелічених умов формування креативності засобами СМІМ комплексно впливає на якість освітньої діяльності ЗДО загалом та на розвиток кожної дитини дошкільного віку зокрема.

Отже, визначені педагогічні умови формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах набувають актуалізації через подальшу розробку науково-педагогічної моделі формування креативності із залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Активна фахова затребуваність нових методологічних педагогічних розробок на часі. Науковий світ активно рухається вперед і креативність фахівців дошкільної освіти робить цей рух перспективним для них та безпечним для майбутнього вихованців дошкільних закладів, що становить головне завдання дошкільної освіти.

Висновки до другого розділу

У другому розділі дисертації проведено теоретичний аналіз вітчизняних та закордонних наукових доробок із проблем творчого розвитку дітей дошкільного віку із залученням ігрових засобів, спрямованих

навчальних завдань, зацентровано увагу на важливості створення ігрового середовища в контексті досліджуваної проблеми. На основі аналізу теоретико-методологічних підходів до проблеми сучасного стану формування креативності в дошкільному віці, сформульовано такі висновки. Сьогодні існує багато підходів до активізації процесу формування креативності дітей: через гру, створення розвивального середовища, розробку відповідних дидактичних матеріалів тощо. І в той же час висновки більшості науковців базуються на важливості, актуальності та незавершеності вирішення питань пошуку педагогічних засобів та методів формування креативності дітей дошкільного віку.

У межах нашого дослідження розкрито головні компоненти, що сприяють формуванню креативності дошкільників, а саме: виявлено зміст поняття «дитяча гра», що є незмінним супутником різнобічного розвитку дитини через формувальні можливості, згідно з віковими показниками; досліджено різні види класифікацій дитячих іграшок; поглиблено наукові підходи до потенціалу сучасної дитячої літератури та пластичного матеріалу як мистецько-ігрового матеріалу в процесі формування креативності дошкільників. Визначено характер сутностей понять «мистецтво», «гра» та «матеріал» в інтерпретації засобів освоєння світу, творення та самореалізації особистості в ігровій діяльності. Тому ми визначили поняття *сучасний мистецько-ігровий матеріал* як засіб художньо-естетичного освоєння світу, формування та самореалізації особистості в ігровій діяльності.

Ми скласифікували сучасний мистецько-ігровий матеріал за його фізично-структурними ознаками (магнітний, паперовий, пластичний), ознаками формотвірних можливостей (конструкторський, технологічні іграшки) і за мистецько-творчою ознакою (мистецький матеріал), іграшки з *magic effect* та ін., як такий, що станом на сьогодні є доступним для задіяння в дитячу гру, повністю або частково залучений до мистецьких практик, що загалом визначає педагогічну обумовленість формування креативності дошкільників.

У рамках дисертаційної роботи проведено пілотну апробацію методики залучення СМІМ та констатовано якісні формувальні можливості креативності засобами СМІМ, що підтверджено проведеними емпіричними дослідженнями. Результатом теоретично-практичної діяльності постало визначення педагогічних умов формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в закладах дошкільної освіти, а саме: умова діяльнісно-інтегрованого підходу до процесу формування креативності, умова установа партнерської взаємодії між вихователем та дітьми у формуванні креативності засобами СМІМ та умова упровадження вітагенних методів розвитку дітей дошкільного віку за допомогою СМІМ. Педагогічні умови формування креативності дошкільників становлять зовнішні та внутрішні чинники, де зовнішні чинники; фахове сприяння дитині накопиченню вражень про навколишній світ через формування ціннісних орієнтирів кожної особистості в ньому та внутрішні чинники; створення на базі дошкільних закладів різних типів власності (ЗДО, центри розвитку тощо) розвивального середовища з СМІМ (гурткова робота, навчальна робота, впровадження програм з формування креативності тощо).

Отже, в рамках дисертаційного дослідження визначено, що СМІМ повинен увійти в освітній простір закладів дошкільної освіти. Це завдання вимагає переосмислення методичних вимог до формування креативності в дітей дошкільного віку.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ В ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКО-ІГРОВОГО МАТЕРІАЛУ В ЗДО

3.1. Критеріальна характеристика сформованості креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу

У 2019-2020 н. р. в констатувальному експерименті з теми науково-педагогічного дослідження взяло участь 196 дітей середнього та старшого дошкільного віку п'яти закладів дошкільної освіти м. Кременчука й одного закладу дошкільної освіти м. Полтави Полтавської області. 29 вихователів відповідних груп дошкільних закладів м. Кременчука і м. Полтави пройшли анкетування.

Метою констатувального експерименту було визначення рівня сформованості креативності дітей середнього дошкільного віку засобами СМІМ. Констатувальний експеримент складався з двох етапів.

I етап – виявлення стану використання СМІМ у закладах дошкільної освіти з метою формування креативності дошкільників;

II етап – визначення рівнів сформованості креативності в дітей засобами СМІМ.

На першому етапі констатувального експерименту вирішувались такі завдання:

- 1) визначити, чи розуміють вихователі ЗДО сутність понять «креативність», «формування креативності в дітей дошкільного віку», «сучасний мистецько-ігровий матеріал»;
- 2) з'ясувати, чи усвідомлюють вихователі ЗДО креативний потенціал сучасного мистецько-ігрового матеріалу;

- 3) виявити, чи вміють вихователі в освітньому процесі формувати креативність у дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами СМІМ.

На другому етапі експерименту здійснювалась діагностика рівнів сформованості креативності в дітей засобами СМІМ. На цьому етапі ставилось завдання визначити критерії, показники та рівні сформованості креативності в дітей засобами СМІМ.

В анкетуванні взяли участь вихователі груп середнього та старшого дошкільного віку Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 65, Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 63, Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 82, Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 68, Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 61 та Полтавського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 56 «Вербичка» та, за бажанням, вихователі груп молодшого дошкільного віку відповідних дошкільних закладів.

Усього вихователів – 29 осіб.

Анкетування вихователів у рамках науково-педагогічного дослідження дало такі результати: у закладах дошкільної освіти на посаді вихователя працюють особи, з-поміж яких 21 (72,41 %) вихователь має фахову освіту зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта» освітніх рівнів «молодший спеціаліст», «бакалавр» або «магістр», також 8 (27,59 %) фахівців мають кваліфікацію психолог, соціальний педагог або на цей час здобувають освіту відповідного фаху.

Відповіді вихователів на питання анкети були такі:

1. «Який Ваш стаж роботи вихователем закладі дошкільної освіти?» У дослідженні брали участь як молоді спеціалісти (58,62% / 17 осіб), так і фахівці, чий стаж перевищує 15 років (41,38 % / 12 вихователів).

2. «Яка кількість дітей у групі, у якій Ви працюєте?» Кількість дітей в групах закладів дошкільної освіти коливалася від 14 до 32 осіб. (Відповіді

представлені фахівцями, що працюють у групах середнього дошкільного віку закладів дошкільної освіти).

3. «Як Ви розумієте поняття «креативність»? 19 (65,52%) вихователів середніх та старших груп ЗДО висунули версію, що креативність – це мистецькі вміння особи, 34,48% – 10 вихователів розуміли зміст поняття «креативність» як вміння нестандартно вирішувати питання, що не завжди пов'язані з творчою майстерністю особи.

4. «Як Ви проінтерпретуєте поняття «сучасний ігровий матеріал» та «сучасний мистецько-ігровий матеріал»?» 25 (86,21%) педагогів інтерпретували зміст поняття як «сучасна іграшка», наводячи приклади сучасних іграшок, що купують батьки, або як ігрове приладдя, що рекламується інтернет-контентом для дітей, опускаючи зміст поняття «сучасний мистецько-ігровий матеріал». 4 (13,79%) вихователя розуміли зміст поняття «сучасний мистецько-ігровий матеріал» як матеріал для образотворчої діяльності, а саме для малювання, аплікації та конструювання.

5. «Чи інтегруєте Ви в освітню діяльність сучасний ігровий матеріал?» 23 (79,31 %) педагога зазначили, що в перспективному та календарному плануваннях роботи певної вікової групи використовують мнемотаблиці, коректурні таблиці Н. Гавриш, піктограми, ТРВЗ, програму «Радість творчості», танграми, методику Л. Шульги, палички Кюїзенера, програми «Веселка творчості» та «Казкова мозаїка» (театральний гурток) та залучення до навчальної діяльності Lego-технологій. 6 (20,69 %) вихователів не намагаються використовувати на заняттях сучасний ігровий матеріал або його види, аргументуючи тим, що дітям достатньо іграшок, які є в наявності груп саме для проведення навчальної діяльності. У той же час вихователі констатують, що під час ігрової діяльності в групових кімнатах діти вимушено надають перевагу застарілим іграшкам, що мають спрощені образи та правила або виражену візуальну безособовість.

6. «Яка методика застосування сучасного мистецько-ігрового матеріалу як засобу формування креативності дітей дошкільного віку Вам

відома?». 16 (55,17 %) вихователів не ставили за мету під час навчальної та ігрової діяльності дітей середнього дошкільного віку спрямувати зусилля саме на формування креативності вихованців та залучати до занять сучасний мистецько-ігровий матеріал, в той же час до навчальної діяльності залучають добре відомі та практично апробовані методики. 9 (31,03 %) педагогів прокоментували дане питання: «Дізналась при заповненні анкети, зацікавилась і прочитала про те, що креативність формується з дошкільного віку завдяки залученню до навчальної діяльності дітей дошкільного віку сучасних ігрових засобів в мережі Інтернет», 4 (13,8 %) називали методику залучення до навчальної діяльності Lego-технології.

7. «На вашу думку, чи доцільно використовувати сучасний мистецько-ігровий матеріал в якості пріоритетного ігрового приладдя в закладі дошкільної освіти?». 9 (31,03 %) опитаних вважають, що сучасне ігрове приладдя доцільно використовувати в ЗДО, тому що воно сприяє розвитку уяви, є цікавим для дошкільнят та своїми сучасними образами стимулює розвиток фантазії, комунікативних навичок та соціалізує, але не в якості пріоритетного. 14 (48,28 %) вихователів вважають це недоречним, адже діти забагато граються вдома, аргументуючи тим, що планування навчальної діяльності груп не сфокусовано на наявності сучасного мистецько-ігрового матеріалу, тому, на думку вихователів, доцільніше та зручніше використовувати на заняттях ті іграшки та мистецькі матеріали, що вже знаходяться в ЗДО. 6 (20,69 %) вважали доцільним і актуальним більш широке використання сучасного мистецько-ігрового матеріалу при плануванні ігрової та навчальної діяльності.

8. «Яким іграшкам діти надають перевагу?» Більшість педагогів (26 осіб / 89,66%) називають переважно ті іграшки, які вже є в наявності у груповій кімнаті, а залучення сучасного ігрового приладдя або мистецько-ігрового матеріалу не відіграє важливої ролі, бо вимоги до планування вихователями заходів життєдіяльності та занять не містять потреб до креативного складника дитячих іграшок та до можливостей формування

креативності. Були й такі, що підкреслювали перевагу у виборі дітьми конструкторських іграшок перед іншими, наявними в групах (3 особи / 10,34%).

9. «Що для Вас як для фахівця є основним критерієм при виборі ігрового матеріалу для навчальної та ігрової діяльності груп?» Серед основних критеріїв вибору педагога відзначають можливості доступності (14 осіб / 48,28%) та зрозумілості (15 осіб / 51,72%) для тих розвивальних завдань, що плануються в заходах життєдіяльності та навчальних заняттях для дітей відповідно віку.

10. «У чому Ви вбачаєте головну функцію сучасного мистецько-ігрового матеріалу в закладі дошкільної освіти?». 18 (62,07 %) вихователів вважають, що основною функцією сучасного мистецько-ігрового матеріалу є зрозумілість, простота навчальних та ігрових дій з ним, 11 (37,93%) – відзначили пошуково-розвивальний потенціал сучасного мистецько-ігрового матеріалу в загальному розвитку дітей дошкільного віку.

11. Щодо того, які види сучасного мистецько-ігрового матеріалу вони б задіювали до занять у групах середнього дошкільного віку задля формування креативності дітей, думки вихователів розділились: серед провідних – іграшки зі знайомими вихованцям героями казок (10 осіб / 34,48%), мультфільмів, матеріали для художньої або творчої діяльності дітей (10 осіб / 34,48%) та різноманітні іграшки для набуття конструкторських умінь (9 осіб / 31,04%).

Отже, за результатами анкетування ми з'ясували, що діти середнього та старшого дошкільного віку мають можливості вільного доступу до іграшок та ігрового матеріалу у вікових групах закладів дошкільної освіти, але в той же час сучасний мистецько-ігровий матеріал у більшості випадків не ідентифікується вихователями як засіб формування креативності дітей, що унеможлиблює повне розкриття його потенціалу в освітній діяльності дошкільних закладів. Вихователі в плануванні роботи груп дошкільних закладів надають перевагу сталим іграшковим образам та залученню до

ігрових моментів під час заняття іграшок з обмеженим функціоналом або з попередньо вивченими правилами використання їх у дитячій грі. У той же час фахівці підкреслювали, що діти мають доступ до більшості видів сучасного мистецько-ігрового матеріалу в тому випадку, коли батьки бажають придбати та дозволити дитині принести його в дошкільний заклад. Однак, більшість вихователів вважають за доцільне залучення до освітнього процесу ЗДО сучасного мистецько-ігрового матеріалу задля формування сучасних компетенцій, зокрема креативності як однієї із базових компетенцій особистості та бажали б оволодіти відповідними методичними знаннями та вміннями.

Завданням *другого* етапу констатувального експерименту було визначення рівнів сформованості креативності в дітей засобами СМІМ. Визначення рівнів сформованості креативності в дітей засобами СМІМ проводилося за критеріями та показниками означеної якості особистості.

Аналіз теоретичної спадщини філософів та соціологів Дж. Гілфорда, Е. Торренса, А. Маслоу, Фр. Фребеля, психологів Л. Виготського, В. Дружиніна, В. Моляко, А. Тютюникова та педагогів М. Монтесорі, Л. Ткаченко, Т. Червонної, дає можливість стверджувати, що СМІМ ефективно впливає на формування креативності дитини дошкільного віку й створює умови для її подальшого життєствердження.

Одночасно науковці Н. Гавриш, В. Барко, Т. Поніманська Л. Єрмолаєва-Томіна, В. Дихта-Кірфф стверджують, що дошкільний вік є важливим періодом у житті дитини і важливим етапом у формуванні креативності. Актуальність проблеми формування креативної особистості, починаючи з дошкільного віку, зумовлена тим фактом, що сучасний світ постає багатоманітними викликами, що змушує її відмовлятися від звичних схем мислення та підходів до вирішення проблем. На нашу думку, розвиток здібностей до творчої діяльності, імпровізації, нестандартного мислення, сміливості, що є складниками креативності, потребують переосмислення та перегляду критеріїв та показників у зв'язку з появою новітніх технологій,

розширенням можливостей оволодіння сучасними педагогічними новаціями та появою перспектив більш ефективного розвитку головних компетенцій особистості, починаючи з дошкільного віку.

Проведені нами теоретико-наукові та практичні дослідження з актуальної на сьогодні проблематики формування креативності дітей дошкільного віку та експериментальний складник науково-педагогічного дослідження із залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу постануть науково обґрунтованими саме через виявлення критеріїв та показників креативності дітей дошкільного віку, а саме через – *психоемоційний, особистісно-поведінковий та мистецько-діяльнісний критерії* та їх показники (табл. 3.1.1).

Таблиця 3.1.1

**Критерії сформованості креативності дитини дошкільного віку
(5-7 років) засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу**

Критерій	Показники	Характеристика показника
Психоемоційний	Когнітивний	- характер сприйняття, інтерпретація оточуючого середовища (предметів, подій); - система знань, умінь, навичок, що склалася попередньо; - сформованість відношень «Я - мама, бабуся, тато, дідусь», «Я та нове оточення».
	Емоційний	- діапазон емоцій, позитивне ставлення до учасників гри; - інтенсивність та адекватність емоційних реакцій.
	Оцінно-контрольний	- бажання, цікавість, прагнення до позитивного результату в ігровій діяльності з мистецько-ігровим матеріалом, незалежно від заданих часових термінів; - здатність відповідно орудувати сучасним мистецько-ігровим матеріалом в рамках дефіциту інформації або при умовах латентного навчання.
Особистісно-поведінковий	Самостійність	- вміння усвідомлювати та ставити мету гри, добирати мистецько-ігровий матеріал; - готовність самостійно долати перешкоди засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу; - рішучість самостійно приймати відповідальні рішення й неухильно реалізовувати їх у грі.

Продовження таблиці 3.1.1

	Комунікативність	- позитивне ставлення до інших гравців; - стиль та манера вирішення інтерперсональних ситуацій у мистецько-ігровій діяльності; - уміння пояснювати, розповідати, розмірковувати в контексті діяльності із сучасним мистецько-ігровим матеріалом.
	Розсудливість	- володіння прийомами аргументовано вести канву гри, залучення в неї імпровізаційних пошуків задля особистої зацікавленості.
	Готовність до партнерської взаємодії	- готовність сприймати партнерство з дорослими та дітьми в пошуках персональних рішень, робити гру відкритою для всіх охочих: - довіра; - діалогічність; - розподілене лідерство; - відповідальність.
Мистецько-діяльнісний	Мистецько-ігрова грамотність	- обізнаність у сучасних мистецько-ігрових матеріалах, їх властивостях, функціональних можливостях, - прийняття рішень щодо послідовності ігрової діяльності; - відкритість до пізнання мистецько-ігрового матеріалу.
	Мистецько-ігрові вміння	- практичні вміння використовувати в ігровій діяльності різні види сучасного мистецько-ігрового матеріалу (іграшки, конструкторський, магнітний тощо)
	Імпровізаційно-творча діяльність.	- імпровізаційне комбінування різноманітних форм, матеріалів у грі та її видах задля породження нових ідей та сюжетів індивідуальної або спільної гри, що сформувалась на основі взаємодії з сучасним мистецько-ігровим матеріалом; - вмотивованість до пошуку нових можливостей задля розширення ігрових рішень.

Психоемоційний критерій креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку становлять ряд показників, з яких *когнітивні здатності* передбачають характер сприйняття та інтерпретації дитиною навколишнього середовища, тобто предметів та подій, що оточують її; більш широкі можливості нестандартного мислення дитини, сформованість взаємин «Я» та «моє тепле коло», «Я» та «нове оточення» тощо. Також до показників психоемоційного критерію креативності дитини, ми віднесли *емоційний*

показник, який відповідає за діапазон емоцій; інтенсивність та адекватність емоційних реакцій дитини, яка діє з сучасним мистецько-ігровим матеріалом. Зокрема, зацікавленість, допитливість, задоволення грою, також – здивування, радість від отриманого результату гри тощо. *Оцінно-контрольний* показник креативності дитини, за нашим дослідженням, складається з контролювання нею цікавості мистецько-ігровим матеріалом у грі; прагненням до позитивного результату гри, незалежно від заданих часових термінів; здатності адекватно працювати, грати в умовах дефіциту інформації або за умов латентного навчання тощо.

Виявлений нами *особистісно-поведінковий критерій* креативності дітей дошкільного віку зумовлений особистісними показниками (що є валідними рівню психофізичного розвитку дітей з 5 до 7 років), серед яких нами виділено *самостійність*, тобто вміння дитини самостійно, без допомоги інших, усвідомити та поставити мету гри, дібрати мистецько-ігровий матеріал для облаштування ігрового середовища. Також готовність до подолання перешкод, бажання співпрацювати з дорослими та однолітками, бажання проявляти ініціативність, сміливість, рішучість у розвитку сюжету або продукуванні гри тощо. У сформованості креативності відіграють важливу роль, на нашу думку, *комунікативні показники*, що виражаються в позитивному ставленні до інших учасників гри, стилю та манери вирішення інтерперсональних комунікацій у мистецько-ігровій діяльності, тобто ситуацій безпосереднього контакту з іншими особами, коли дитина передає та отримує інформацію у вигляді невербальної комунікації (міміка, жести, позиції тіла, просторові взаємодії між особами, також пармова або невербальні аспекти голосової комунікації), у мистецько-ігровій діяльності; у вмінні дитини пояснювати, розповідати, розмірковувати в контексті діяльності із сучасним мистецько-ігровим матеріалом. *Розсудливість* як показник *особистісно-поведінкового критерію креативності* обумовлено вмінням дитини володіти прийомами аргументовано вести канву гри, задіюючи імпровізаційні пошуки задля

особистої зацікавленості, робити гру відкритою для всіх охочих приєднатись до неї. *Готовність до партнерської взаємодії* як показник бажання дитини керувати власними емоційними станами та сприймати партнерство дорослого в пошуках персональних рішень, серед яких довіра, діалогічність, лідерство, коли дитина погоджується ділитись ідеями та творчими знахідками з партнером по грі, також брати відповідальність за гру. Вищеперелічені показники *особистісно-поведінкового критерію креативності* є вагомими складниками формування креативності дошкільника.

Як підтверджують результати проведеної науково-експериментальної частини дослідження, що відбулось на базі закладів дошкільної освіти, критеріальна характеристика креативності дітей дошкільного віку не була б остаточною без наявності *мистецько-діяльнісного критерію*, що складається з таких показників: *мистецько-ігрова грамотність*, що полягає в обізнаності в сучасних мистецько-ігрових матеріалах та їх властивостях, у вмінні вести послідовну ігрову діяльність з ними; у відкритості до пізнання та розуміння креативного потенціалу мистецько-ігрового матеріалу. До того ж, важливі *мистецько-ігрові вміння* дитини – практичні вміння використання в ігровій діяльності різних видів мистецько-ігрового матеріалу: іграшок, конструкторського, магнітного та інших видів мистецько-ігрового матеріалу. *Імпровізаційно-творча діяльність* дитини дошкільного віку як один з показників мистецько-діяльнісного критерію дошкільника передбачає імпровізаційне комбінування різноманітних форм, мистецьких матеріалів у грі та її видах задля породження нових ідей та сюжетів індивідуальної або спільної гри, що сформувалась на основі взаємодії з сучасним мистецько-ігровим матеріалом.

Вивчаючи рівень опанування дітьми 5-7 років в ігровій діяльності можливостей сучасного мистецько-ігрового матеріалу, варто враховувати всі перелічені вище критерії. Відсутність одного з них у процесі формування креативності дитини призводить до загальної проблеми освоєння процесів навчання, адаптації, соціалізації та надалі, під час дорослішання й переходу

до шкільного навчання, може викликати проблеми з пошуком найоптимальніших рішень при вирішенні проблем та можливостей виходу зі життєвих ситуацій, пов'язаних зі спілкуванням та освітніми завданнями.

У процесі формування креативності дошкільників засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу постає необхідність ґрунтовного визначення рівнів сформованості креативності з уточненням положення кожного показника критерію задля якісних наукових висновків на основі експерименту.

Рівні показників психоемоційного критерію креативності:

а) когнітивний показник:

високий рівень сформованості когнітивного показника психоемоційного критерію мають діти 5-7 років, що відкрито сприймають нові, незвичайні ігрові завдання із СМІМ, з адекватним ставленням реагують на події навколо, при цьому розвинуте нестандартне мислення надає їм допомогу в пошуку відповідей або комунікації з оточенням (однолітками або дорослими), успішно встановлюють причинно-наслідкові та смислові зв'язки між своїми переконаннями та діями, вільно комбінують уяву та фантазію в грі із СМІМ;

середній рівень сформованості когнітивного показника притаманний тим вихованцям, які менш відкрито сприймають нові завдання із СМІМ, потребують додаткового морального стимулювання та підтримки однолітків та дорослих, стримані в пошуку комунікаційних засобів у грі, схильні до звинувачень інших у своїх невдачах з СМІМ, але при певних поясненнях причинно-наслідкових та смислових зв'язків здатні змінити думку й визнати свої помилки, також мають оригінальне бачення та достатньо розвинену уяву в роботі чи грі СМІМ;

низький рівень сформованості когнітивного показника психоемоційного критерію характерний для дітей, що стикаються з проблемами в розв'язанні нових ігрових ситуацій, знаходженні способів вирішення ігрових завдань, не цікавляться можливостями пошуку допомоги

від дорослих або однолітків у роботі чи грі з СМІМ, також не здатні встановлювати причинно-наслідкові та смислові зв'язки між діями з СМІМ;

б) емоційний показник:

високий рівень сформованості емоційного показника психоемоційного критерію притаманний дітям, що з емоційним задоволенням реагують на пошуковий процес гри СМІМ, виявляють адекватність реакцій у грі з ним, контролюють їх інтенсивність, виявляючи емпатію до предметів та об'єктів гри, мають здатність вербально комунікувати, висловлювати гіпотези та виявляти цілеспрямованість у трудовій діяльності чи грі СМІМ;

середній рівень сформованості емоційного показника психоемоційного критерію проявляється в стримуванні дитиною емоцій у грі СМІМ, деякій пасивності, коли на перший план висувається особиста зацікавленість грою, але час від часу з увагою до ігрових потреб інших учасників гри. Діти цього рівня потребують додаткових стимулів зацікавленості в грі СМІМ;

низький рівень сформованості емоційного показника психоемоційного критерію мають діти, що доволі скупо виявляють зацікавленість у грі з СМІМ або, навпаки, виявляють занадто бурну реакцію, незважаючи на потреби інших учасників гри та їх особистий простір;

г) оцінно-контрольний показник:

високий рівень сформованості оцінно-контрольного показника психоемоційного критерію притаманний дітям, що контролюють зацікавленість СМІМ, тримаючи в пам'яті його властивості та ігрові особливості, не зважають на часові та інші обмеження доводять гру до логічного завершення, при дефіциті інформації, через спілкування або самостійний пошук рішень, оцінюють результат особистих ігрових зусиль як задовільний;

середній рівень сформованості оцінно-контрольного показника психоемоційного критерію характеризується деяким особистим дискомфортом дитини щодо прийняття результатів гри оточенням, не в усіх випадках дитина доводить гру до завершення та схильна не завжди реагувати

на оцінки оточення щодо своїх ігрових зусиль, а при виникненні дефіциту інформації схильні продовжувати гру з СМІМ за засвоєними або знайомими правилами;

низький рівень сформованості оцінно-контрольного показника психоемоційного критерію притаманний дітям, що мають особливість за появи труднощів у розумінні особливостей СМІМ, його ігрових можливостей, відмовляться від ігрової діяльності, при цьому обурюються на оточення, на іграшки, на будь-що та не сприймають свою відповідальність за хід гри.

Рівні показників особистісно-поведінкового критерію креативності

а) самостійність:

високий рівень сформованості самостійності як показника особистісно-поведінкового критерію креативності притаманний дітям 5-7 років, що усвідомлено ставлять мету гри, самостійно, без допомоги дорослих або інших дітей, добирають СМІМ, самостійно долають ігрові перешкоди, виявляють бажання співпраці з іншими учасниками гри незалежно від віку, згодні приймати правила гри від них та беруть ігрову ініціативу на себе;

середній рівень сформованості самостійності як показника особистісно-поведінкового критерію притаманний дошкільнятам, які не завжди рішуче спілкуються з іншими в грі, іноді губляться в правилах гри та при виникненні ігрових перешкод перемикають увагу на більш легкі мистецько-ігрові сюжети, матеріали та спрощене спілкування в грі (позитивний дорослий, зрозумілий одноліток);

низький рівень сформованості самостійності як показника особистісно-поведінкового критерію креативності характерний дітям, які стикаються з труднощами пошуку рішень у грі з СМІМ з причини особистої невпевненості, піддаються ініціативі інших учасників гри, не відстоюють особисту думку;

б) комунікативність:

високий рівень сформованості комунікативного показника психоемоційного критерію характеризується позитивним ставленням дитини 5-7 років до інших гравців, у той же час проблемні ігрові моменти вирішуються дитиною коректним шляхом через вміння пояснити властивості СМІМ або своє бачення ходу гри, розмірковувати та прогнозувати гру наперед, у кожному випадку пропонувати удосконалення ігрових ситуацій засобом СМІМ, використовувати вербальні й невербальні комунікативні засоби, аргументувати свою ігрову позицію, переконувати;

середній рівень сформованості комунікативного показника психоемоційного критерію креативності притаманний дошкільнятам, які не на тривалий час захоплюються грою, не виявляють бажання загального вирішення ігрових проблем але за деякий час погоджуються з конструктивним аргументом та самостійно дають згоду на прогнозування розвитку гри та зміни правил гри;

низький рівень сформованості комунікативного показника психоемоційного критерію креативності характерний при частковій або повній відсутності бажання дитини розділяти з кимось гру, ділитись СМІМ та ігровими враженнями;

в) розсудливість:

високий рівень розсудливості як показника особистісно-поведінкового критерію в дітей 5-7 років проявляється в схильності до міркувань, до логічного ведення ігрової канви із СМІМ, у пошуку виважених обґрунтувань своїх поглядів, також у розумінні: щоб гра розвивалась більш цікаво, треба враховувати ідеї інших учасників гри;

середній рівень розсудливості як показника особистісно-поведінкового критерію притаманний дошкільнятам, які не зовсім впевнено ведуть хід гри СМІМ, а партнерські спроби інших учасників поживавити гру не завжди викликають достатньо уваги з їхнього боку;

низький рівень розсудливості як показника особистісно-поведінкового критерію характерний для дітей, які стикаються з труднощами під час гри

через негнучкість, категоричність особистих поглядів, нездатність вийти за межі правил або особистого досвіду для розвитку ігрових дій з СМІМ;

г) готовність до партнерської взаємодії:

високий рівень готовності до партнерської взаємодії, як показника особистісно-поведінкового критерію дітей середнього та старшого дошкільного віку характеризуються довірою та бажанням адекватного діалогу з тим, хто розпочинає або веде гру із залученням СМІМ, згодою розподіляти лідерство в грі, відповідально ставитись до своєї ролі в грі, також намаганнями керувати власними емоційними станами в процесі гри та якісно комунікувати з дорослими та дітьми;

середній рівень готовності до партнерської взаємодії, як показника особистісно-поведінкового критерію проявляється в спробах узяти лідерство на себе, не рахуючись з іншими, при виникненні проблем до інших учасників гри може бути підвищений тон розмови, намагання фізично виправити однолітків та наполягати на своїх правилах, що приводить до загальної розбалансованості гри СМІМ;

низький рівень до партнерської взаємодії, як показника особистісно-поведінкового критерію притаманний дітям, які не довіряють партнерам по грі СМІМ, у більшості випадків ігнорують підказки та вперто відмовляються від пропозицій партнерської взаємодопомоги.

Рівні показників мистецько-діяльнісного критерію креативності

а) мистецько-ігрова грамотність:

високий рівень мистецько-ігрової грамотності як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності у тому, що діти мають уявлення про СМІМ, широко поінформовані про можливості СМІМ, знають, називають різні види СМІМ, розуміють його ігрову функцію та можливості. Також, властивості та ігровий потенціал СМІМ завдяки різним джерелам інформації;

середній рівень мистецько-ігрової грамотності як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності характеризується зацікавленістю ігровими можливостями сучасного мистецько-ігрового матеріалу у випадку,

якщо хтось з оточення дитини захопився грою із СМІМ або згоден декілька разів пояснювати можливості СМІМ, при цьому дитина проявляє стриманість у проханні допомоги або отримання нової інформації;

низький рівень мистецько-ігрової грамотності як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності, характеризується тим, що діти цього рівня вважають не цікавим шукати нові ігрові СМІМ, надають перевагу грі, що має вже засвоєний алгоритм ігрових дій, та згодні на комунікацію виключно в рамках знайомої гри;

б) мистецько-ігрові вміння:

високий рівень мистецько-ігрових умінь як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності характеризується яскравим бажанням дитини навчитись користуватися СМІМ в усій його різноманітності та його імпровізаційним потенціалом, при цьому дитина веде пошук нових способів вирішення проблем у живій комунікації, відбувається висунення ідей та гіпотез, спостерігається задоволення грою;

середній рівень мистецько-ігрових умінь як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності притаманний дошкільнятам, які із загальної кількості СМІМ надають пріоритет його декільком видам (паперовий або конструкторський, тощо) та із засторогою ставляться до нових ігрових засобів, при цьому аналіз проблем та висування гіпотез відбувається після отримання підказок або допомоги;

низький рівень мистецько-ігрових умінь як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності характеризується тим, що діти цього рівня стикаються з труднощами в опануванні ігрових можливостей СМІМ, не виявляють зацікавленості в створенні нового ігрового об'єкта, навіть при грі з однолітками та підбадьорюванні з боку дорослого оточення;

в) імпровізаційно-творча діяльність:

високий рівень імпровізаційно-творчої діяльності як показника мистецько-діяльнісного критерію є характерним для дітей 5-7 років, що виявляють живе зацікавлення можливостями використання СМІМ, його

імпровізаційного потенціалу, також приймають різноманітність СМІМ, комбінують з іншими іграшками задля породження нових ігрових ідей і сюжетів, що приводить до якісних розвиткових можливостей дитячої гри;

середній рівень імпровізаційно-творчої діяльності як показника мистецько-діяльнісного критерію характеризується бажанням дитини зрозуміти можливості СМІМ, при цьому найбільше зацікавлення викликають зрозумілі, знайомі матеріали, в той же час спонукання до імпровізаційних дій викликають у дитини деякий дискомфорт але після декількох вдалих спроб розпочинається процес розвитку фантазії та поява нових ігрових ідей;

низький рівень імпровізаційно-творчої діяльності як показника мистецько-діяльнісного критерію характерний виникненням труднощів у процесі пізнання можливостей СМІМ дитиною, проблемні ситуації викликають загальмування ігрового процесу або його зупинку, при цьому дитина слабо реагує на вербальне спонукання до ігрових дій та не виявляє бажання імпровізаційних пошуків у грі.

Науково-педагогічний експеримент тривав два навчальні роки – 2019-2020, 2020-2021. У констатувальному та формувальному експериментах з метою констатації стану формування креативності дітей дошкільного віку засобами СМІМ та з метою формування креативності дітей дошкільного віку засобами СМІМ у дошкільних закладах взяли участь вихованці груп середнього та старшого дошкільного віку закладів дошкільної освіти, а саме: Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області № 65 – 40 дошкільників, Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 63 – 43 дошкільники, Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 82 – 20 дошкільників, Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 68 – 45 дітей старшого та середнього дошкільного віку, Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 61 – 30 дітей та Полтавський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 56 «Вербичка» – 18 дітей.

З метою організації діагностичного зрізу в рамках науково-педагогічного дослідження, а саме констатувальної частини експерименту, ми провели обстеження психоемоційного критерію креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку, що включає такі показники: характер сприйняття та інтерпретації предметів і подій, що оточують дитину, нестандартність мислення, сформованість відношень «Я» та «інші», уяву та фантазію дитини; діапазон емоцій дитини з адекватністю та інтенсивністю реакцій; позитивне ставлення до інших учасників гри, стиль та манери вирішення інтерперсональних комунікацій у мистецько-ігровій діяльності; вміння пояснювати, розповідати, розмірковувати; контроль дитиною зацікавленості СМІМ, прагнення до позитивного результату, також здатність дошкільників адекватно працювати в умовах дефіциту інформації із залученням розробленої нами магнітної гри «ФОРМАГ» (Додаток В).

Представимо хід та результати *констатувального експерименту*.

Обладнання: 1. Магнітна гра «ФОРМАГ», що містить: пласкі фони (для кріплення магнітних форм) з тлом чорного кольору геометричних форм (коло, квадрат, овал, прямокутник, смуга), які міцно кріпляться на вертикальній або горизонтальній поверхні (дошка, стіл) у кімнатах для групових ігор дошкільного закладу. 2. Пласкі магнітні елементи різноманітних, дещо абстрактних форм природних градієнтних кольорів з розмірами, що комфортно поміщаються в дитячу руку і вільно розміщуються на пласких формах чорного тла.

Інструкція: дитині пропонують роздивитись магнітні елементи й форми, пояснюючи правила їх кріплення до чорного тла. Задаючи питання: «На що схожий цей елемент? а цей?», ми вислуховуємо та приймаємо різноманітні, навіть найфантазійні відповіді дітей. Наступне завдання дітям – самостійно, прикріплюючи елементи до вибраної форми з чорним тлом, за бажанням дитини створити, будь-яку свою історію, об'єкт або героя та поділитися з нами думками про створену картинку. Пропонуємо

дошкільнятам за бажанням об'єднатись та спільно продукувати сюжети з магнітних елементів.

Аналіз результатів. Ми звернули увагу на те, з якою зацікавленістю діти узялись виконувати завдання та на те, що загальний підхід до вільної інтерпретації завдання з відсутністю сюжетних та часових рамок дав змогу деяким вихованцям створювати незвичайні магнітні образи, послідовно доповнюючи їх новими сюжетними ідеями, а іншим об'єднуватись та разом вигадувати спільні історії, викладаючи їх магнітними формами на чорному тлі.

Важливо підкреслити, що магнітну гру «ФОРМАГ» дошкільнята побачили вперше, але завдяки новим, незвичайним формам та кольорам вона викликала особливу цікавість, бо візуально та технічно надавала можливість розвитку імпровізації, уяви та фантазії, а завдяки легкості кріплення форм до темного тла, виключала помилку, яку неможливо виправити. Ми впевнились, що для гри «ФОРМАГ» дітям середнього та старшого дошкільного віку достатньо особистого досвіду, тому вони викладали сюжети, рухаючись за образами магнітних форм. Наприклад, Катрусі (5.4 р.) одна з форм гри «ФОРМАГ» нагадала дерево, і дівчинка виклала сюжет у вигляді пейзажу, доповнюючи його кущиками, травичкою та навіть пташкою в небі. Хлопчики Дмитрик (4.9 р.), Михайло (5.1 р.) та Артем (5.8 р.) під час констатувального експерименту узялись за спільну гру й виклали на магнітному тлі у формі смуги історію з автобусом та автомобілем на дорозі, але потім вирішили доповнити її героями у вигляді маленької конячки та зайця-наїзника. Зауважимо, що практично всі діти в рамках визначення показників психоемоційного критерію креативності впорались із завданням і з захватом ділились враженнями про результати з нами та одногрупниками, що брали участь у констатувальній частині дослідження. Після закінчення гри дошкільнята з деяким сумом перепитували, коли можна буде погратись ще.

Для кожної дитини ми вираховували кількість позитивних (кількість балів зі знаком «+») і негативних виборів (кількість балів зі знаком «-») з

боку інших дітей групи, потім від більшого числа відняли менше й поставили знак більшого числа (відповідно до показників та рівнів психоемоційного критерію).

+ 4 і більше балів (ВР) – набрали достатньо впевнені в собі діти з розвинутою уявою та фантазією, при цьому авторитетні в групі однолітків завдяки достатній комунікаційній сформованості та з умінням упевнено задіювати в гру з сучасним мистецько-ігровим матеріалом нестандартне мислення. Також під час проведення констатувальної частини експерименту такі діти не мали потреби в додаткових запитаннях, самостійно вирішуючи проблеми з дефіцитом інформації, пояснюючи свої дії та розмірковуючи над сюжетною канвою гри. Їх виявилось 20 осіб (10,20 %).

Від + 1 до + 3 балів (ВР) (виборів зі знаком «-» немає) – ці діти переважно грали й спілкувались з обмеженим, але постійним колом друзів (чи одним постійним другом), при цьому з іншими дітьми вони майже не конфліктували та в своїх маленьких групах були лідерами тому, що брали на себе відповідальність за хід гри з сучасним мистецько-ігровим матеріалом, виявляючи фантазію та вміння пояснити іншим свої образні бачення. Їх кількість становила 19 осіб (9,69 %).

Від – 2 до + 2 балів (СР) (сума складається з «+» і «-») – рухливі діти, відкриті до спілкування з іншими учасниками гри, але часто, відстоюючи свою думку, сварилися й відмовлялися грати, ображалися й ображали інших, при цьому легко забували образи. Їх виявилось 75 осіб (38,27 %).

0 балів (НР) (вибори зі знаком «+» зі знаком «-» відсутні) – це тихі, малоактивні діти, які надавали перевагу одиночній грі, але прослідковувалось прагнення до контактів з одногрупниками. Загалом, це діти, які часто хворіли, і ті, хто нещодавно з'явилися в дитячій групі. Їх було 70 осіб (35,71 %).

- 1 і менше балів (НР) – це діти, присутність яких не помічали або відсторонювались однолітки. Такі діти нехтували можливостями пошуку допомоги від дорослих або однолітків. Особливу увагу ми звернули на тих

дітей, які зацікавились грою, але відійшли з магнітним мистецько-ігровим матеріалом вбік, бажаючи гратись наодинці чи тримаючись біля вихователів. Виявилось: у декількох групах є діти з проблемами комунікації, що виражено у відсутності бажання пояснити проблему або поділитись думкою щодо ігрових рішень з однолітками. Їх було 12 осіб (6,12 %).

Із 100% обстежених дітей щодо сформованості *психоемоційного критерію* креативності на високому рівні 19,89% дітей, на середньому 38,27% дітей, на низькому 41,84%.

Наведемо дослідження в рамках констатувальної експериментальної частини *другого критерію* – **особистісно-поведінкового**, що включає такі показники: уміння дошкільника усвідомити та поставити мету гри, дібрати засоби задля подолання ігрових перешкод, сміливість, рішучість, уміння розсудливо та аргументовано тримати канву гри з сучасним мистецько-ігровим матеріалом, готовність дитини до повноправного партнерства, завдяки довірі розподіляти лідерство у грі.

До проведення констатувального експерименту задля обстеження показників особистісного-поведінкового критерію креативності ми спланували та впровадили до занять один із видів сучасного мистецько-ігрового матеріалу – пластичний матеріал «Ліпаки», що має властивості пластиліну, але легший у процесі ліплення та має більш насиченішу кольорову гаму.

На основі опрацьованих методичних матеріалів ми запропонували дітям створити образи з пластичного матеріалу «Ліпаки» за відомим їм сюжетом. Дошкільники середніх та старших груп активно згадували сюжети знайомих популярних мультфільмів «Смішарики» та «Свинка Пеппа». З метою чистоти констатувального експерименту науково-педагогічного дослідження наведемо приклад занять із ліплення на тему мультиплікаційного фільму «Смішарики» саме тому, що більшість виробів дітей з пластичного сучасного мистецько-ігрового матеріалу виконана за образами саме цього мультфільму. Зауважимо, що в підготовчій частині

заняття постала ідея впізнаваності героїв «Смішариків», тому була проведена попередня робота з переглядом декількох сюжетів мультфільму, обговорення з дітьми візуальних особливостей та характерів героїв, повторення прийомів ліплення (основа-кулька), поводження зі стекою.

Наступним завданням для дітей було завдання на креативність мислення. Після виліплення будь-якого Смішарика кожному дошкільнику треба було вигадати своєму пластиліновому герою практичну функцію. Дітям пояснили, що треба вигадати не тільки нові можливості, але й корисну або незвичну функцію. Тобто малеча повинна подивитись на свій виліплений виріб не виключно як на іграшку чи кінцевий результат роботи, але й як на корисний об'єкт для будь-якого застосування за рішенням дитини. Після виконання завдання з ліплення, що тривало 15-17 хв., до 5 хв. знадобилось дітям груп середнього дошкільного віку для вигадування функцій виліпленим ними мультиплікаційним героям. Зауважимо, діти старшого дошкільного віку впоралися з другою частиною завдання за 2-3 хв. Відповіді дітей на це завдання були такі: герой «Смішариків» Крош з довгими вухами, на думку Іванки (сер. гр.), може зрозуміти, про що гавкає її улюблений песик, а мультиплікаційний герой Лосяш на своїх довгих ріжках (упевнений Михайлик (ст. гр.)) буде допомагати зберігати мамині обручки та браслети на туалетному столику в батьківській спальні, веселий Кар-Карич обов'язково потоваришує з папугою дівчинки Оленки (сер. гр.), і вони будуть літати разом тому, що обидва мають крила.

Ми звернули увагу, що відповіді дошкільників старшої групи були більш практичними. За версіями дітей, виліплені ними герої улюбленого мультфільму можуть існувати як декор оселі або мати конкретний функціонал речі. Але в той же час діти середньої вікової групи вигадували більш казковий функціонал своїм пластичним виробам, наділяючи їх незвичними, чарівними здатностями, що підтверджує наявність «первинної» загальної креативності (за Т. Червонною), тобто дитина цього віку не

перенасичена засвоєнням усталених догм та мислить об'ємнішими категоріями.

+ 4 і більше балів (ВР) – набрали діти, що впевнено впорались із завданням, самостійно добираючи засоби вирішення проблематичних ситуацій, виявляли ініціативність та перебували в постійному діалозі з іншими учасниками експерименту, аргументували свої думки щодо функціональної належності образу героя «Смішариків» та були відкритими для допомоги іншим дітям. Їх виявилось 16 осіб (8,16 %).

Від + 1 до + 3 балів (ВР) (виборів зі знаком «-» немає) – ці діти декілька разів уточнювали завдання й після пояснень ще раз впевнювались у тому, що зрозуміли його правильно, продовжуючи створювати образи героїв мультфільму та вигадувати їм функціонал, при цьому ставали сміливіше тільки після запевнення з боку інших учасників та організатора, що в них усе добре виходить.

Їх кількість становила 14 осіб (7,14 %).

Від – 2 до + 2 балів (СР) (сума складається з «+» і «-») – діти, які в бажанні співпраці не вибудовували комунікацію на рівних умовах, конфліктуючи з приводу посягання інших на їх матеріали або на їх ідеї. При цьому вони проявляли негативні емоції, але за деякий час заспокоювались і повністю давали собі раду із завданням.

Їх виявилось 86 осіб (43,88 %).

0 балів (НР) (вибори зі знаком «+» зі знаком «-» відсутні) – це малоактивні діти, які час від часу переривали гру, сподіваючись на допомогу дорослого, але не озвучуючи прохання про допомогу. Проблеми виникали на всіх етапах (від ліплення до пошуку функціональних ідей щодо виліпленого іграшкового образу). Такі діти не завжди доводили завдання до завершення, наприклад, зліпивши героя, але не зумівши вигадати йому функціонал.

Їх було 61 особа (31,12 %).

- 1 і менше балів (НР) – це діти, які зовсім не виявляли бажання до партнерства в грі. Отримавши завдання та пластичний матеріал, не задіюючи

уточнювальних питань, вони починали ліпити щось своє й навіть після індивідуальної бесіди з дорослим відмовлялись виконувати завдання, не аргументуючи свою позицію й не пояснюючи, що вони створюють.

Їх було 19 осіб (9,70 %).

Із 100% обстежених дітей щодо сформованості *особистісно-поведінкового* критерія на високому рівні 15,30% дітей, на середньому 43,88% дітей, на низькому 40,82%.

Наведемо зняття емпіричних даних під час проведення констатувального експерименту за *третім критерієм креативності – мистецько-діяльнісним*, що характеризується показниками мистецько-ігрової грамотності в сучасних ігрових матеріалах, їх властивостях, також відкритістю дитини до їх пізнання та розуміння ігрового потенціалу, мистецько-ігровими вміннями дитини практично використовувати різні види сучасного мистецько-ігрового матеріалу та бажанням до імпровізаційного комбінування різноманітних видів сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Передувала практичній частині експерименту бесіда з дошкільнятами груп старшого та середнього дошкільного віку на тему: «Мої друзі», з урахуванням того факту, що діти 5-7 років добре розуміються на змісті поняття «Друзі», і запропонована тема експериментального заняття дає позитивний емоційний складник.

Обладнання: крафтовий картон, пластилін, фломастери, наліпки з образами людей, домашніх тварин, пташок.

Інструкція: дітям запропоновано створити сюжет на крафтовому картоні формату А-4 за темою «Мої друзі». Пояснюючи образотворчі можливості представленого їм мистецько-ігрового матеріалу (пластиліном можна робити різні форми та образи, приліплюючи та розтягуючи його по картонній основі, фломастером малювати на картоні, але за бажанням дитини, виключно малювати, ліпити чи складати свою картинку з наліпок), ми підкреслили те, що бажано задіювати всі запропоновані види сучасного

мистецько-ігрового матеріалу у створенні індивідуального візуального твору (картини) «Мої друзі».

Аналіз результатів. Ми звернули увагу на те, що за наявності вибору сучасного мистецько-ігрового матеріалу діти груп середнього та старшого дошкільного віку спочатку потягнулись саме за тим сучасним мистецько-ігровим матеріалом, під час роботи з яким почувають себе більш упевнено, якості якого їм зрозуміліші або вони мали більший успіх у результатах діяльності з тим чи іншим матеріалом. Ми помітили: за деякий час, впоравшись з першим із трьох запропонованих матеріалів, діти середнього дошкільного віку швидше почали додавати нові види сучасного мистецько-ігрового матеріалу до роботи (пластичні, паперові, художні), при цьому в групах старшого дошкільного віку більшості дітей знадобились додаткові стимули: нагадування, спонування до дії через показ мистецьких можливостей СМІМ.

На нашу думку, таке загальне явище можна пояснити особливостями вікового досвіду, коли дотримання попередньо засвоєних правил, виробляють звичку дітей 6-7 років виключно ліпили або малювати або займались аплікацією. Саме тому вільне доповнення своїх сюжетів іншими видами мистецько-ігрового матеріалу викликало в деяких дошкільнят внутрішні протиріччя та деякий ступор. Наприклад, діти середньої групи, намалювавши фломастерами дерево, самостійно приймали рішення робити листочки на ньому з маленьких шматочків зеленого пластиліну (Марійка 5 р.) або домальовували фломастерами будку для наліпки песика (Олексій 5,5 р.), чи, виліпивши сонечко з пластиліну жовтого кольору, промінчики або пташок в небі домальовували фломастером (Дана 4,9 р.), а наліпки з образами різних тварин діти середньої вікової групи розміщували на траві з розкاتаного пальчиками по картону зеленого пластиліну (Микола 5 р.). Зауважимо, дошкільники старших груп надавали перевагу або малюванню, або роботі з паперовими наклейками, але загалом сюжетні рішення з теми «Мої друзі» в дітей старшої вікової групи були більш насиченими

композиційними елементами та образами, що доводить наявність більшого вікового досвіду. Ми звернули увагу на роботу Артема (6 р.), який виготовив на картоні скульптурний об'єкт, залучивши до роботи два види сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Він використав лист картону як фундаментну основу для двоповерхового будиночку з пластиліну та розмістив в умовних віконцях наліпки людських фігурок, пояснюючи, що виготовив будинок в якості житла для своєї дружньої родини та найкращих друзів – Тьоми (5.5 р.) та Ігоря (5.3 р.). У його пластиліновому будиночку всі мешканці грають, готують їжу та дивляться кіно.

Крім того, загальна тенденція дітей старшої групи дошкільного віку – це намагатись не використовувати всі запропоновані види сучасного мистецько-ігрового матеріалу, а виключно ті, при роботі з якими вони почували б себе впевнено, загалом підтверджувалась. Але тут дошкільники стикались із навмисно створеними нами проблемами тому, що замальовувати великі поверхні фломастерами на картоні досить складно, і навіть при надмірних зусиллях малюнок на крафтовому картоні не має такого візуального ефекту, як на аркуші білого паперу. Діти старшого дошкільного віку практично впевнюються, що фломастери повинні використовуватись у завданні як допоміжний засіб (прями, хвилясті лінії), тому найчастіше задіюють для виконання завдання на тему «Мої друзі» наклейки, розміщуючи їх або внизу листа картону, або патернами, надаючи перевагу мовленнєвому супроводу, вважаючи таке рішення достатнім результатом, з чим ми погоджуємось.

+ 4 і більше балів (ВР) – набрали діти, що одразу зрозуміли завдання та впевнено впорались із ним, рівномірно добираючи сучасний мистецько-ігровий матеріал у випадку передачі не тільки правильної кольорової гами, але й фактури об'єктів задля доповнення історії про друзів достатньою кількістю образів (5-6), вільно комбінуючи з розумінням мистецького потенціалу сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Їх виявилось 14 осіб (7,14 %).

Від + 1 до + 3 балів (В) (виборів зі знаком «-» немає) – ці діти декілька разів уточнювали завдання, відчували проблеми з доббором матеріалу, але після отримання відповідей, доводили роботу до завершення, при чому надавали перевагу одному з видів сучасного мистецько-ігрового матеріалу, відчуючи більшу впевненість у його образотворчих властивостях. Кількість образів у виконаному завданні – 2-3.

Їх кількість становила 25 осіб (12,76 %).

Від – 2 до + 2 балів (СР) (сума складається з «+» і «-») – діти, які виявляли негативні емоції при виникненні проблем із розумінням завдання, але за деякий час заспокоювались і продовжували виконувати роботу, при цьому намагалися впоратися з нею швидше, не в повному обсязі, задіюючи запропонований сучасний мистецько-ігровий матеріал, а саме один або два його види, та намагались час від часу віддати незавершену картинку, видаючи її за завершену. Після декількох запитань від дорослого: «А де друзі? Хто ж тут дружить?» діти самостійно вирішували доповнити свою роботу.

Їх виявилось 68 осіб (34,69 %).

0 балів (НР) (вибори зі знаком «+» зі знаком «-» відсутні) – ці діти в практично в більшості випадків не розуміли можливостей комбінування в одному завданні сучасного мистецько-ігрового матеріалу, тому не доводили завдання до завершення, малюючи фломастером щось схоже, але потім не змогли пояснити й фіксували свою увагу не на виконанні завдання а на процесі ліплення на картоні, не намагаючись звести створені об'єкти в єдиний запропонований сюжет.

Їх було 60 осіб (30,61 %).

- 1 і менше балів (НР) – це діти, які зовсім не виявляли бажання виконувати завдання або виконували частково. Для них було пріоритетним створювати фломастером на аркуші картону подобу безладу з різноманітних ліній або ліпити з пластиліну незрозумілі або дещо відповідні завданню

об'єкти. Ряд прохань від дорослих приєднатись до виконання наданого завдання не мали активного відгуку з боку таких дітей.

Їх було 29 осіб (14,80 %).

Із 100% обстежених щодо сформованості *мистецько-діяльнісного* критерію дітей на високому рівні 19,89% дітей, на середньому 34,69% дітей, на низькому 45,42%.

Загальний рівень креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку закладів дошкільної освіти потребує вдосконалення; широкі можливості оволодіння сучасним мистецько-ігровим матеріалом допоможе розвитку дошкільників та сприятиме формуванню креативності як базової компетенції сучасності. Узагальнений рівень розвитку креативності дошкільників демонструється в таблиці (Табл.3.1.2).

Таблиця 3.1.2

Рівні креативного розвитку дітей середнього та старшого дошкільного віку на етапі констатувального експерименту

Критерій	Рівні		
	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
	<i>Особи / %</i>		
Психоемоційний	39 осіб 19,89%	75 осіб 38,27%	82 особи 41,84%
Особистісно-поведінковий	30 особи 15,30%	86 осіб 43,88%	80 осіб 40,82%
Мистецько-діяльнісний	39 осіб 19,89%	68 осіб 34,69%	89 осіб 45,40%
Узагальнений показник	18,36%	38,95%	42,69%

Отже, на етапі констатувального експерименту ми виконали третє завдання нашого дослідження – виявили критерії, показники й схарактеризували рівні креативного розвитку дошкільників старшого та середнього дошкільного віку в процесі використання експериментальних завдань із залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Нами було організовано анкетування вихователів дошкільних закладів, спрямоване на встановлення наявних на момент експерименту характеристик та властивостей досліджуваного явища.

Констатувальний експеримент надав можливість виявити початковий стан креативного розвитку дошкільників старшого та середнього дошкільного віку й показав такі загальні результати: високий рівень мали **18,36%** дошкільників, дещо вищими були результати середнього рівня **38,95%** та **42,69%** низького, що доводить наявність «первинної» загальної креативності (Т. Червонна) у дітей дошкільного віку. Отриманий фактаж потребує впровадження фахової методики з розробкою цілеспрямованих завдань з метою підвищення низького та середнього рівнів креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку до високого рівня креативності на базі закладів дошкільної освіти, що за своїми умовами найбільш сприяють всебічному розвитку дітей в набутті необхідних життєвих компетенцій.

Завдяки проведеному констатувальному експерименту доведено, що *креативність* – психоемоційна, особистісно-поведінкова та мистецько-діяльнісна здатність (властивість) особистості, що формується під впливом впровадженого СМІМ. Креативність як здібність характеризується адаптивністю, тобто дитина дошкільного віку адаптивно реагує на нові підходи до нових ігрових продуктів у вигляді СМІМ. Іншими словами, дошкільник виявляє готовність до змін у формах, матеріалах, у впливі на хід гри, способах використання СМІМ тощо, і таку готовність можна й необхідно *формувати*, починаючи з дошкільного віку. Саме мистецько-ігровий матеріал з його нестандартністю, рухливістю (можливістю

змінюватися) спроможний комплексно впливати на психоемоційний стан дитини, *формувати* адаптивну поведінку в мистецько-ігровій діяльності тощо.

Формування креативності в дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами СМІМ – це освітній процес з комплексного впливу на психоемоційні, особистісно-поведінкові та мистецько-діяльнісні здібності дитини дошкільного віку засобами СМІМ, що дають змогу породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних та/або стереотипних способів мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації тощо.

Ми впевнені, що важливе завдання в процесі формування креативності дітей дошкільного віку – це концентрація уваги фахівців педагогічної галузі на формуванні особистісних якостей дитини через пошук відповідних педагогічних засобів. Для нашого науково-педагогічного дослідження важливо, що «первинна» загальна креативність (за Т. Червонною) дитини дошкільного віку якісно зростає за наявності зовнішніх умов у вигляді відповідного розвивального середовища, оточення творчих дорослих та стимулювання незалежності поглядів дитини завдяки відкритості до сучасних педагогічних методик та сучасного мистецько-ігрового матеріалу, чутливості дорослих до дитячих проблем, культивування творчих потреб дитини. Саме тому виникає необхідність знаходження такої моделі формування креативності дитини, яка зrealізує визначені нами педагогічні умови, що якісно та значно підвищує креативний розвиток дітей дошкільного віку засобами СМІМ в дошкільних закладах.

3.2. Хід експериментального дослідження ефективності моделі формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах

Сучасний стан формування креативності дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти вимагає не тільки глибокого теоретичного

усвідомлення ролі цього процесу в розвитку особистості, а й практичної підготовки дитини до креативного вирішення будь-якої життєвої проблеми.

Детально вивчаючи наукові доробки педагогічного та психологічного спрямування, присвячені формуванню та розвитку особистості з дошкільного віку, ми дійшли висновку, що методика психолого-педагогічного експерименту надає можливість у рамках нашого дослідження простежити зміни характеристик креативного розвитку дитини дошкільного віку в процесі активного педагогічного впливу із залученням до експериментальної частини сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Такий підхід надає змогу не обмежуватися реєстрацією фактів, але через створення спеціальних ситуацій розкривати механізми, динаміку, тенденції креативного розвитку особистості, починаючи з дошкільного періоду.

З метою підвищення рівня креативності в дітей засобами СМІМ у дошкільних закладах нами була організована *формувальна дослідно-експериментальна робота*, яка складалась із двох етапів.

I етап – розробка моделі, яка враховує визначені нами педагогічні умови формування креативності в дітей засобами СМІМ у дошкільних закладах;

II етап – упровадження в освітній процес закладів дошкільної освіти моделі формування креативності в дітей засобами СМІМ.

На *першому етапі* формувальної дослідно-експериментальної роботи ми розробили модель. Модель передбачала два підходи: *збагачення* змістового і операційно-діяльнісного компонентів занять із різних розділів програми засобами СМІМ або *уведення* в освітній процес ЗДО гурткової роботи з метою формування креативності в дітей засобами СМІМ за авторською програмою «Маг_і_Я».

Опишемо структурні компоненти моделі.

Структурними компонентами дослідно-експериментальної моделі формування креативності в дітей засобами СМІМ є цільовий, стимуляційно-

мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольньо-регулятивний та оціночно-результативний.

Цільовий компонент функціонально поєднує *мету* формування креативності дітей дошкільного віку засобами СМІМ із конкретними **завданнями**: 1) здійснити відповідний психоемоційний розвиток дітей середнього та старшого дошкільного віку; 2) сформувати певні особистісно-поведінкові якості в дошкільників; 3) сформувати мистецько-діяльнісні уміння в дітей середнього та старшого дошкільного віку.

Стимуляційно-мотиваційний структурний компонент передбачав таку схему побудови освітнього процесу в ЗДО, у ході виконання якої буде здійснюватися *стимулювання* в дошкільників інтересу до вирішення проблемно-пошукових завдань, потреби в самостійному та/або партнерському їх вирішенні, виникненні позитивних мотивів під час вправління, вибіркового ставлення до СМІМ.

Змістовий компонент впливає зі змісту дошкільної освіти (Базового компоненту дошкільної освіти) й конкретизується в переліку основних показників компетентностей, які необхідні для формування креативності дошкільників засобами СМІМ через емоційно-ціннісне ставлення, сформованість уявлень, здатності та навички до активного, творчого впровадження набутого досвіду, тобто регуляції досягнень, поведінки, діяльності. Прояви креативності ми знаходимо в таких компетентностях, які привели у відповідність до СМІМ:

- *особистісній*: дитина виявляє творчу активність у всіх специфічно дитячих видах діяльності (ігровій, пізнавальній, образотворчій тощо), її цікавить особистий внутрішній світ (почуття, думки, мрії, бажання, ставлення до неї), виявляє самостійність, може аналізувати події зі свого життя, має адекватну поведінку як у знайомих, так і незнайомих життєвих ситуаціях;
- *предметно-практичній, технологічній*: дошкільник вміє творчо самовиражатися в предметно-практичних та технологічних діях із СМІМ в

самостійній і спільній із дорослими та однолітками діяльності, має інтерес до відтворення різних об'єктів навколишнього світу різними СМІМ, намагається навіть додати свої рішення, імпровізувати, виявляти фантазію, винахідливість, альтернативно застосовувати СМІМ, генерує ідеї та залучає до цього дорослого та товаришів;

- *сенсорно-пізнавальній, логіко-математичній, дослідницькій*: СМІМ сприяє накопиченню пізнавального досвіду, який потім дитина використовує в різних видах дитячої діяльності, виявляє дослідницький пошук, самостійно вирішує завдання, відчуває задоволення від інтелектуальних труднощів, що стимулюються СМІМ, докладає вольових зусиль до завершення розпочатого завдання;

- *ігровій*: знає можливості СМІМ та використовує їх у творчих іграх, облаштовує ігрове середовище, розподіляє ролі, проявляє ініціативу в грі, використовує різні засоби вербальної й невербальної виразності, творчо розвиває сюжет гри або придумує свою гру на основі СМІМ;

- *соціально-громадянській*: виявляє позитивний стиль мислення, добирає доброзичливі, гуманні рішення в конфліктних ситуаціях, шукає шляхи порозуміння засобами СМІМ, домовляється, пропонує змовитися на добру справу – дослідити, виготовити, продемонструвати; висловлює власну думку, відстоює її в діалозі, бере на себе відповідальність, але одночасно приймає позиції інших у використанні СМІМ;

- *мовленнєвій*: розуміє та словесно обґрунтовує свої емоції, володіє прийомами аргументовано вести канву гри, пояснювати її правила, рольові позиції, якості та властивості СМІМ, сміливо висловлює думку, аргументує її, описує, розповідає про хід роботи з СМІМ тощо;

- *комунікативній*: позитивно ставиться до інших учасників гри, має персональний стиль та манеру вирішення інтерперсональних комунікацій у мистецько-ігровій діяльності; довіряє, адекватно сприймає партнера мистецько-ігрової діяльності, здатний до розподіленого лідерства;

- *художньо-мовленнєвій*: у роботі із СМІМ активно залучається до мовленнєвої творчої діяльності, охоче переносить знання літературних творів у мистецько-ігрову діяльність, читає фрагменти віршів, пісеньки героїв казок, називає продукти власної мистецько-ігрової діяльності іменами героїв літературних творів, вигадує продовження сюжету твору, нових героїв за допомогою СМІМ;
- *мистецько-творчій*: імпровізаційно комбінує різноманітними формами, матеріалами в грі та її видах задля продовження нових ідей та сюжетів індивідуальної або спільної гри, що сформувалась на основі взаємодії з різноманітним СМІМ, відгукується на пропозиції щодо оздоблення інтер'єру (на свято, для театральної постановки), долучається до декорування приміщення засобами СМІМ.

На основі розроблених педагогічних умов формування креативності в дітей із залученням СМІМ, критеріальної характеристики креативності та освітніх показників компетентностей випускника ЗДО, згідно з оновленим Базовим компонентом дошкільної освіти (2021 р.), ми уклали змістовий компонент гуртка «Маг_і_Я», що ґрунтується на наукових дослідженнях психологів та педагогів (М. Монтесорі, С. Русової, Н. Гавриш, Л. Шульги та інших).

Основними **методами** контролю сформованості показників критеріїв креативності, в рамках педагогічного дослідження стали багатоетапні спостереження, бесіди, опитування або інтерв'ю, вивчення продуктів діяльності дітей із СМІМ. Форми контролю сформованості показників критеріїв креативності розділились на декілька етапів: попередній контроль, поточний контроль (етап констатувального експерименту), підсумковий контроль (етап формувального експерименту) та заключний контроль (етап математичного складника дисертаційного дослідження).

Операційно-діяльнісний структурний компонент відображає процесуальну сутність традиційних методик формування креативних проявів в *особистісній, предметно-практичній, технологічній, сенсорно-*

пізнавальній, логіко-математичній, дослідницькій, ігровій, соціально-громадянській, мовленнєвій, комунікативній, художньо-мовленнєвій та мистецько-творчій компетентностях та упровадження сучасних способів формування креативності засобами СМІМ під час гурткової роботи за авторською програмою «Маг_і_Я». Характер взаємодії вихователя й дошкільників має значний вплив на практичну реалізацію СМІМ в освітньому процесі ЗДО, що обумовлює внесення змін та корегування перспективного та календарного планування. Це цілком залежить від професійної компетентності вихователя, його педагогічної майстерності, креативних якостей, його вміння добирати СМІМ, методи та прийоми роботи з ним, враховувати базисну характеристику готовності дошкільників до виконання креативних завдань засобами СМІМ. Важливе завдання розвитку вмінь дитини добирати нетипові властивості для створюваного об'єкта, зміни сприйняття функціоналу об'єкта, навчання способам імпровізаційного перетворення ознак об'єкта, розширення сюжетних рішень за рахунок залучення довільно обраних героїв, зміни їх ознак, візуальних та моральних характеристик засобом СМІМ – вирішувались за допомогою методів синектики, фокальних об'єктів, творчих завдань тощо.

Контрольно-регулятивний структурний компонент вивчення полягає в постійному здійсненні контролю в ході вирішення поставлених завдань, у забезпеченні зворотного зв'язку. Перевірки сформованості знань та умінь служать показниками ефективності використаних форм, методів та прийомів формування креативності в дітей засобами СМІМ за допомогою розроблених нами завдань.

Оціночно-результативний компонент передбачає оцінку вихователем досягнень дітей, аналіз причин неуспіху, що дасть можливість стимулювати бажання покращувати свої результати. Це відбувається на основі оціночних суджень про результати виконання мистецько-ігрової діяльності дошкільників засобами СМІМ. Аналіз опрацьованих психолого-педагогічних досліджень з теми формування креативності доводить доцільність

урахування комплексу певних властивостей інтелектуальної діяльності особистості що, на думку автора педагогічної енциклопедії Е. Рапацевич, складається з швидкості (кількості ідей, що виникають в одиницю часу); оригінальності (здатності виробляти «індивідуалізовані» ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих, типових відповідей); сприйнятливості (чутливості до незвичайних деталей, суперечностей і невизначеності, а так само готовності гнучко й швидко перемикатися з однієї ідеї на іншу); метафоричності (готовності працювати в фантастичному, «ірраціональному» контексті, схильності використовувати символічні, асоціативні засоби для вираження своїх думок і вміння в простому бачити складне й навпаки – у складному – просте) (Рапацевич, 2005, с. 266), що становить суть структурних компонентів моделі формування креативності дітей дошкільного віку.

Висвітливо сутність підходів реалізації моделі формування креативності в дітей засобами СМІМ.

При першому підході впровадження моделі формування креативності дітей засобами СМІМ (авт. *збагачення*) до перспективного та календарного планувань занять із різних розділів програми в середній та старшій групах необхідно, на нашу думку, обов'язково включити освітні *завдання* з формування креативності дітей відповідно до компетентностей, сформульованих у Базовому компоненті дошкільної освіти України, Освітній програмі для дітей від 2 до 7 років «Дитина» (Беленька, Дитина: осв. пр.-ма, 2020) та дібрати відповідний педагогічний інструментарій використання СМІМ.

При плануванні другого підходу в авторській програмі формування креативності «Маг_і_Я» ми поставили за мету зреалізувати освітні завдання програми «Дитина», за якою здійснюється навчально-виховний процес в експериментальних ЗДО, зокрема:

у середній групі відповідно до програми «Дитина» ми вносимо такі освітні завдання:

комунікативний розвиток: розвиток інтересу до пізнання світу людей з метою формування відкритості до соціальної взаємодії, готовності до міжособистісних стосунків; розвиток розуміння доцільності краси моральних вчинків, формування основ культурної поведінки, культури міжособистісних стосунків (с.150) із залученням до занять сучасної дитячої книги, мистецького СМІМ, магнітного СМІМ;

логіко-математичний розвиток: розвивати вміння помічати не тільки яскраво представлені в предметі (чи об'єкті) якості та властивості, але й менш помітні, приховані; установлювати зв'язки між властивостями предмета і його призначенням, виявляти найпростіші залежності предметів (за формою, розміром, кількістю) й простежувати зміни за однією-двома ознаками (с.144) із залученням до занять конструкторського СМІМ, пластичного СМІМ, паперового СМІМ, технологічних іграшок;

ознайомлення дітей з природою: формувати в дітей уміння помічати красу та естетичну своєрідність різних форм освоєння природно-прекрасного; розширення знань про різноманітні середовища існування рослин і тварин, виховання уважного й шанобливого ставлення до всіх виявів життя (с.156) із залученням до занять сучасної дитячої книги, паперового СМІМ, мистецького СМІМ, іграшки з magic effect;

художньо-естетичний розвиток: підтримувати ініціативність дітей; спонукати до висловлювання пропозицій стосовно створення образів за допомогою різних видів СМІМ (конструкторський, мистецький, іграшки з magic effect, пластичний СМІМ, магнітний СМІМ, паперовий СМІМ). Стимулювати до багатоваріантності у створенні образу. Розвивати навички експериментування в різних техніках малювання, прийомах ліплення, колажування тощо. (с. 173-174).

У старшій групі відповідно до програми «Дитина» ми вносимо такі освітні завдання:

комунікативний розвиток: розвивати вміння аналізувати власні вчинки та вчинки інших людей відповідно до загальнолюдських цінностей та

моральних правил міжособистісної взаємодії: формувати вміння в ситуаціях взаємодії діяти злагоджено, в команді; формувати вміння працювати колективно (с. 223) із залученням до занять сучасної дитячої книги, паперового СМІМ, мистецького СМІМ, конструкторського СМІМ, іграшок з magic effect;

логіко-математичний розвиток: розвивати пізнавальні інтереси, основи критичного мислення (с. 214) із залученням до занять конструкторського СМІМ, пластичного СМІМ, паперового СМІМ, технологічних іграшок;

ознайомлення дітей з природою: учити досліджувати доступні для сприймання об'єкти та явища природи (с. 230) із залученням до занять сучасної дитячої книги, паперового СМІМ, мистецького СМІМ, магнітного СМІМ;

художньо-естетичний розвиток: розвивати уяву, спостережливість; створювати емоційно-позитивну творчу атмосферу під час образотворчої діяльності; спонукати до варіативності у виборі технік, засобів і способів створення образів у малюванні, ліпленні, аплікації; сприяти усвідомленню дітьми думки про те, що в образотворчій діяльності розвиваються навички, необхідні для формування життєвої компетентності; формувати естетичне ставлення до творів образотворчого мистецтва й об'єктів довкілля (с. 251) (*Дитина: Освітня програма...*, 2020) із залученням до занять пластичного СМІМ, магнітного СМІМ, паперового СМІМ, мистецького СМІМ.

Ураховуючи сформульовані нами педагогічні умови формування креативності (див. підрозділ 2.2), в роботі з дітьми середньої групи ми використовували такий педагогічний інструментарій (табл. 3.2.1):

Таблиця: 3.2.1

Педагогічний інструментарій Програми формування креативності «Маг і Я»		
Методи (дослідницькі, проблемно-пошукові, методи вільної гри, ТРВЗ)	Прийоми	Форми
- обстеження властивостей різних видів СМІМ; - експериментування; - полілог; - метод синектики; - метод фокальних об'єктів; - метод творчих завдань; - метод «Мікрофон»; - методика ТРВЗ (теорія вирішення винахідницьких завдань); - бесіди (репродуктивні бесіди, систематизуючі бесіди, евристичні бесіди або сторітелінг).	- введення креативного героя; - створення арт-об'єктів СМІМ; - вільна або спонтанна гра зі СМІМ; - літературні хвилинки; - вільне фантазування зі СМІМ; - вибірковий опис дій і ситуацій; - колажування зі СМІМ; - спостереження та завдання з magic-якостями СМІМ; - арт-інсталювання зі СМІМ.	- інтегровані заняття; - організація осередку СМІМ; - вільна гра; - гурток з формування креативності; - заняття підгрупами.

Ураховуючи сформульовані нами педагогічні умови формування креативності (див. підрозділ 2.2) в роботі з дітьми середньої та старшої групи ми використовували такий педагогічний інструментарій: розробка, планування та реалізація занять із залученням СМІМ, вільна або спонтанна гра дітей з СМІМ, надання пропозицій організації гурткової роботи в дошкільних закладах, що ґрунтується на меті формування креативності дошкільників середньої та старшої вікових груп, створення осередків СМІМ.

Під час формувального етапу для дітей **середньої групи**, в рамках збагачення освітнього процесу СМІМ, нами було розроблено та проведено заняття на зазначені теми.

1. Магнітна Маг_і_я. Дослідження властивостей та ігроворення магнітними об'ємами за фантазією.
2. Пластична Маг_і_я. Дослідження властивостей та ігроворення пластичним матеріалом за фантазією.
3. Паперова Маг_і_я. Дослідження властивостей та ігроворення паперовим матеріалом (Колаж із залишків паперу, паперових наліпок, кольорового та іншого видів паперу).
4. Магічні тіні. Обведення та розмальовка тіней різних форм.
5. Шукай та створюй. Створення арт-скульптур з наявних у групі мистецько-ігрових матеріалів (паперових, конструкторських, мистецьких).
6. Веселі камінці. Виготовлення з пластичного матеріалу різнокольорових плоских камінців (великих-середніх-маленьких) та створення героїв сюжету за сучасною книгою-грою для дітей. (Ж. Миронюк «Не бійся монстриків», 2019 р.)

Для дітей **старшої групи** були розроблені та проведені інтегровані заняття на зазначені теми.

1. Відбиток як мистецтво. Створення відбитків різних форм, предметна або сюжетна домальовка образів.
2. Конструктори-архітектори. Створення архітектурних форм з дерев'яних паличок та поролонових з'єднань.
3. Зооперетворення. Конструювання з картонних циліндрів, стаканчиків, динозаврів та інших тваринних образів.
4. Створення зіна (англ.- magaZINe) (додаток II) «Малювалка-Уявлялка» з різних видів мистецького матеріалу (монохромна гуаш, лінер, папір, ножиці).

5. Створення авторської карти шляху від садочка до дому засобами magic effect (*фломастери зі зміною кольору, світлові ручки*).
6. Створення тематичної картини за близьким дитині сюжетом («Моя родина», «Мій двір», «Мої друзі», «Моя улюблена казка/історія») на картоні мистецько-ігровим матеріалом (*пластилін, олівці, папір*).
7. Створення осередку СМІМ на базі п'яти дошкільних закладів м. Кременчука, м. Полтави.

Представимо етапи реалізації моделі формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах (за першим підходом) у табл. 3.2.1.

Таблиця 3.2.1

Етапи реалізації моделі формування креативності в дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах (перший підхід)

Підготовчий	Основний	Підсумковий
Розробка плану роботи з дітьми середньої та старшої вікових груп.	Діагностика креативного розвитку дошкільників середніх та старших вікових груп з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу.	Створення осередку (базу) сучасного мистецько-ігрового матеріалу в середніх та старших групах ЗДО.
Розробка конспектів занять із використанням сучасного мистецько-ігрового матеріалу з метою формування креативності дошкільників.	Проведення занять з метою підвищення рівня креативного розвитку дошкільників	
Добір відповідних завдань.	Аналіз успішності проведених занять; повторна діагностика креативного розвитку дошкільників.	Формулювання методичних рекомендацій щодо вибору сучасного мистецько-ігрового матеріалу для проведення інтегрованих занять у групах середнього та старшого дошкільного віку.

Другий підхід до упровадження моделі формування креативності в дітей засобами СМІМ передбачав уведення гурткової роботи «Маг_і_Я» в ЗДО.

Представимо авторську програму формування креативності дошкільників середніх та старших вікових груп засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу «Маг_і_Я».

Пояснювальна записка.

Питання формування креативності як базової компетенції сучасної особистості не є новим для освітнього простору сьогодення. Особливої ефективності це питання набуває в останні роки з появою новітніх педагогічних методик та з розвитком технологій виготовлення та поширення іграшкової продукції для дітей. Науковою спільнотою доведено, що чим раніше особа ідентифікує себе як креативну, тим більш успішним та насиченим постає її життєвий шлях. У цій парадигмі формування креативності з дошкільного віку набуває особливої актуальності.

Педагоги та науковці сучасності В. Павленко, І. Ткаченко, Н. Мороз, Д. Медіна, Х. Раджей, Т. Червонна, Р. Флорида, Н. Гавриш та інші, вивчаючи тему розвитку дитячої креативності, дійшли висновку, що саме в дошкільному віці психофізичні можливості формування креативності мають найкращий потенціал і, на нашу думку, він набуває ефективною реалізації завдяки залученню до ігрової діяльності як провідної в період дошкільного дитинства та сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Синтезуючи різні визначення поняття «мистецтво», «гра» та «матеріал», ми визначили поняття «мистецько-ігровий матеріал» як засіб художньо-естетичного освоєння світу дитиною задля самоідентифікації та самореалізації особистості в ігровій діяльності.

Проаналізувавши пропозиції сучасного ринку іграшок, ми виявили та структурували за його видами сучасний мистецько-ігровий матеріал та дійшли висновку, що актуалізована в сучасності тема формування

креативності з дошкільного віку набуває ефективних значень саме з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу до навчальної діяльності закладів дошкільної освіти, тому вважаємо одним з актуалізованих в сучасності питань педагогічної науки розробку та практичне втілення програми формування креативності в планування роботи вихователів середніх-старших вікових груп дошкільних закладів із залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Мета програми «Маг і Я» полягає у формуванні креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Освітні завдання програми «Маг і Я»

1. Формувати в дітей знання про відношення в системах «Я» та «інші», розвивати сприймання та інтерпретацію навколишнього середовища (предметів, подій), розвивати нестандартне мислення, уяву та фантазію.

2. Розвивати діапазон емоцій; інтенсивність та адекватність емоційних реакцій.

3. Формувати позитивне ставлення до інших гравців; формувати стиль та манеру вирішення інтерперсональних комунікацій у мистецько-ігровій діяльності; вміння пояснювати, розповідати, розмірковувати в контексті діяльності із сучасним мистецько-ігровим матеріалом.

4. Учити контролювати зацікавленість (потяг) мистецько-ігровим матеріалом; виявляти за допомогою оціночних суджень бажання, цікавість, прагнення до позитивного результату ігрової діяльності з мистецько-ігровим матеріалом; формувати здатність працювати в умовах дефіциту інформації або за умов латентного навчання.

5. Удосконалювати вміння усвідомлювати та ставити мету гри, добирати мистецько-ігровий матеріал; виявляти готовність до подолання перешкод засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу; ініціативність, сміливість, рішучість; уміння володіти прийомами аргументовано вести

канву гри, залучати до неї імпровізаційні пошуки задля особистої зацікавленості, робити гру відкритою для всіх охочих.

6. Формувати знання про сучасні мистецько-ігрові матеріали, їх властивості, функціональні можливості, послідовність ігрової діяльності з ними.

7. Формувати відкритість до пізнання мистецько-ігрового матеріалу; розуміння креативного потенціалу мистецько-ігрового матеріалу.

8. Продовжувати формувати практичні вміння використовувати в ігровій діяльності різні види сучасного мистецько-ігрового матеріалу (іграшки, конструкторський, магнітний тощо)

9. Продовжувати вчити імпровізаційно комбінувати різноманітні форми, матеріали в грі та її видах задля породження нових ідей та сюжетів індивідуальної або спільної гри, що сформувалась на основі взаємодії з сучасним мистецько-ігровим матеріалом.

10. Виховувати повагу та любов до естетичного забарвлення життєвого простору.

Зміст програми відповідає сформульованим критеріям і показникам креативного розвитку дошкільників середніх та старших груп ЗДО. Реалізація змісту програми буде здійснюватися інтегрованим шляхом – через формування креативних умінь та цілісне сприймання сучасного мистецько-ігрового матеріалу дитиною в різних видах діяльностей.

Педагогічний інструментарій під час гурткової роботи:

- **методи** (дослідницькі, проблемно-пошукові, вільна гра, ТРВЗ, експериментування зі СМІМ, полілог, вибірковий опис дій і ситуацій, мікрофон, спостереження за magic-якостями СМІМ);
- **форми** (інтегровані заняття, регулярне оновлення осередку СМІМ, вільна гра, заняття підгрупами);
- **прийоми** (введення креативного героя, створення арт-об'єктів СМІМ, вільна або спонтанна гра з СМІМ, літературні хвилинки, вільне фантазування з СМІМ, вибірковий опис дій і ситуацій, колажування з

СМІМ, спостереження та завдання з magic-якостями СМІМ, арт-інсталювання з СМІМ) тощо.

Представимо етапи роботи з уведення гурткової роботи в ЗДО «Маг_і_Я».

Пропедевтичний (підготовчий) етап передбачає введення дітей у лінію ознайомлення з різними видами сучасного мистецько-ігрового матеріалу та його креативних можливостей згідно із запланованими завданнями. Готуючи дітей до мистецько-ігрової діяльності, варто провести коротку бесіду відповідного змісту й лексичну роботу, зокрема ознайомити з новими словами та діями з сучасним мистецько-ігровим матеріалом.

Мистецько-ігровий етап.

У роботі з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу до мистецько-ігрової діяльності дошкільників дорослому необхідно пам'ятати про психологічні принципи взаємодії. Саме правильні пояснення та постановка завдання допоможе надбанню дошкільником цілеспрямованого сприймання, активізації процесу виникнення ідеї, її втілення в конкретний «продукт» та самооцінювання. Тому перед початком мистецько-ігрової діяльності дитини фахівець має ясно й точно сформулювати завдання, пояснити прийоми його виконання та надати декілька варіантів виконання за бажанням дитини. Мистецько-ігрова діяльність має тривати до 15 хв., але при подальшому зацікавленні завданням дитині треба надати можливість повертатися до творчої роботи упродовж дня. Після завершення мистецько-ігрової діяльності доцільно провести короткий словесний опис результату або бесіду про враження – до 5 хв. Також є сенс використати декілька видів мовленнєвої роботи про творчі можливості сучасного мистецько-ігрового матеріалу та ідеї малечі: закріплення та активізація словника – до 5 хв.

При цьому варто застосовувати різні методи та прийоми, зокрема: відповіді на запитання; нагадування про особливості властивостей сучасного мистецько-ігрового матеріалу; коментування; вибіркового опису дій і ситуацій;

використання слів в образному значенні; пригадування, вигадування пісенок, загадок тощо.

Рефлексивний етап. На заключному етапі слід активізувати імпровізаційний складник гри через мовлення дитини як візуальну рефлексію результатів творчої роботи. Для цього запропонувати дітям об'єднавши їх у спільне коло, поставити одне одному запитання, поділитись враженнями або словесними чи ігровими доповненнями.

Для визначення характеристик критеріїв креативності дітей, а саме: психоемоційного, особистісно-поведінкового та мистецько-діяльнісного – та з метою реалізації творчого потенціалу дітей дошкільного віку ми розробили *інтегровані мистецько-ігрові заняття*, що ґрунтуються на залученні сучасного мистецько-ігрового матеріалу до навчальної діяльності ЗДО. Навчально-тематичний план програми формування креативності «Маг і Я» розрахований на дві вікові групи (починаючи від середнього до старшого дошкільного віку) та складений таким чином, щоб із поступовим ускладненням завдань діти в ігровій формі засвоїли властивості сучасного мистецько-ігрового матеріалу, його ігрові, творчі, імпровізаційні можливості задля удосконалення «первинної» загальної креативності (Т. Червонна), що сприяє подальшому процесу формування креативності.

Наведемо навчально-тематичний план, укладений за авторською програмою гурткової роботи «Маг і Я» для дітей середньої та старшої вікової групи (Таблиця 3.2.2).

НАВЧАЛЬНО - ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

програми «Маг і Я»

Провідні форми роботи – розвиток інтелектуально-пошукових творчих процесів рішення задач з використанням елементів теорії розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ) (Г. Альтшуллер) програми «Маг і Я»

Завдання занять за розробленою програмою «Маг_і_Я» якісно наповнені елементами СМІМ та розраховані на подальше перенесення отриманих навичок на наступні завдання, які поступово ускладнюють пошукові види ігрової діяльності зі СМІМ.

Мотиваційна діяльність (або зацікавлююча частина заняття) **Блоку 1** навчально-тематичного плану програми «Маг_і_Я» базується на елементах театралізованої діяльності з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу, а саме сучасної дитячої книжки, що містить рухомий об'єкт – жабку Кварю і, завдяки подальшому залученню СМІМ, надає старт процесу формування креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку дошкільних закладів.

Таблиця 3.2.2

	Назва теми	Кількість годин			
		всього	теорія	практика	
Вступ Кількість годин з розрахунку на 1 (одну) вікову групу або підгрупу ЗДО в рамках заняття або роботі в гуртку.					
Середня група І півр. Блок 1		год.	год.	год.	
Досліджуй					
1	Магнітна Маг_і_я. Дослідження властивостей та ігровотворення магнітними об'єктами за фантазією.	9	1	8	
2	Пластична Маг_і_я. Дослідження властивостей та ігровотворення пластичним матеріалом за фантазією.	11	1	10	
3	Паперова Маг_і_я. Дослідження властивостей та ігровотворення паперовим матеріалом (Колаж з залишків паперу, паперових наліпок, кольорового та ін.. видів паперу).	8	1-2	6	
Середня група ІІ півр. Блок 2					
Фантазуй					
4	Магічні тіні. Обведення та розмальовка тіней різних форм.	10	2	8	

Продовження таблиці 3.2.2

5	Шукай та створи. Створення скульптур з наявних в групі мистецько-ігрових матеріалів.	13	1	12	
6	Веселі камінці. Створення з пластичного матеріалу різнокольорових плоских камінців та викладення сюжету за сучасним літературним твором для дітей. (Ж. Миронюк. Не бійся монстриків. 2019 р.)	8	2	6	
Старша група І півр. Блок 3					
Вигадуй					
7	Відбиток, як мистецтво. Створення відбитків різних форм та предметна або сюжетна домальовка.	7	1	6	
8	Конструктори-архітектори. Створення архітектурних форм з дерев'яних паличок та паралонових форм.	7	1	6	
9	Зоо – перетворення. Конструювання з картонних циліндричних стаканчиків динозаврів та інших тваринок.	8	2	6	
Старша група І півр. Блок 4					
Створи					
10.	Створення зіна (англ.- magaZiNe) «Малювалка-Уявлялка» з мистецького матеріалу (монохромна гуаш, широкий пензлик, лінер (або фломастер), папір, ножиці)	14	4	10	
11.	Створення авторської карти шляху від дому до садочка засобами magic effect (фломастери зі зміною кольору, світлові ручки)	10	2	8	
12..	Створення тематичної картини на картоні мистецько-ігровим матеріалом (пластилін, олівці, папір)	8	2	6	
Всього		113	21	92	

Прогнозований результат інтеграції в навчальну діяльність авторської програми формування креативності дошкільників «Mag_i_Я» – підвищення рівня креативного розвитку експериментальної групи дошкільників середньої та старшої вікових груп ЗДО.

Формувальний етап експерименту науково-педагогічного дослідження відбувався упродовж 2019-2021 років у Кременчуцькому закладі дошкільної освіти (ясла-садок) № 65 – 40 дошкільників, Кременчуцькому закладі дошкільної освіти (ясла-садок) № 63 – 43 дошкільники, Кременчуцькому

закладі дошкільної освіти (ясла-садок) № 82 – 20 дошкільників, Кременчуцькому закладі дошкільної освіти (ясла-садок) № 68 – 45 дошкільників, Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 61 – 30 дітей, та Полтавського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 56 «Вербичка» – 18 дітей.

Дослідно-експериментальній роботі передував підготовчий етап, завдання якого полягали в реалізації кількох цілей.

1. Визначити групи дітей середнього дошкільного віку, з якими буде проводитися *збагачення* змістового й операційно-діяльнісного компонентів занять із різних розділів програми засобів СМІМ.

2. *Уведення* в освітній процес ЗДО гуртка за авторською програмою «Маг_і_Я» з метою формування креативності в дітей засобами СМІМ, що розпочинає працювати з дітьми середньої вікової групи й завершується в кінці навчального року в старшій віковій групі дошкільного закладу.

Отже, з метою перевірки ефективності розробленої авторської програми задля розвитку креативності дошкільників середніх та старших вікових груп засобами СМІМ упродовж 2019-2021 навчальних років в закладах дошкільної освіти ми організували формувальний етап експерименту науково-педагогічного дослідження. Задля рішення цих завдань ми розробили календарний план занять під загальною назвою «Маг_і_Я» із залученням СМІМ, що розрахований на організацію навчального процесу з середньої вікової групи та з закінченням у старшій віковій групі дошкільного віку. Формувальний етап експериментальної частини науково-педагогічного дослідження відбувся на базі шести закладів дошкільної освіти м. Кременчука і м. Полтави з загальною метою дослідження можливостей СМІМ (середня вікова група) та з фінальною метою – набуття креативних здібностей дошкільниками через розвиток вмінь породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних та/або стереотипних способів мислення, швидко вирішувати проблемні життєво-ігрові ситуації під час ігрових дій та на заняттях (старша вікова група).

В експериментальній групі середнього дошкільного віку на підготовчому етапі заняття з дослідження властивостей та ігротворення пластичним матеріалом за фантазією (блок «Досліджуй»), ми запропонували дітям дослідити властивості пластичного матеріалу та поділитись аналогіями (які корисні речі можна зробити за допомогою пластичного матеріалу?), використавши методику вирішення винахідницьких завдань (ТРВЗ), метод «Мікрофон». Відповіді дітей експериментальної групи були такими: «Можна склеїти зламану іграшку», «Використати як тримач для олівців на столі» і навіть: «Можна заклеїти отвір у хворому зубі» або «Коли на Новий рік вночі приходять Дід Мороз з подарунками, можна приклеїти його до підлоги, щоб не втік, зробивши килимок з пластиліну» або «...заклеїти дірочки від гвіздочків на меблях у груповій кімнаті».

Також, на підготовчому етапі занять з дослідження властивостей паперового матеріалу (блок «Досліджуй»), в експериментальній групі середнього дошкільного віку в осередку СМІМ був паперовий матеріал різного виду та якостей: від газетного паперу до паперових наліпок задля ознайомлення з особливостями за вибором дітей. Крім того, м'який папір був розкиданий на підлозі групи. Дітям запропоновано походити по паперу, послухати його шурхіт і поділитись враженнями щодо того, на що схожий папір та його звук. Діти радісно виконували завдання, деякі з них починали грати, уявляючи, що папір – сніг. Вони намагались зробити кульки й погратись з іншими в сніжки. Деякі діти уявляли, що вони гуляють по осінньому парку, бо шурхіт паперу нагадує їм шурхіт осіннього листа.

Під час проведення запланованого заняття «Шукай та створюй», згідно з розробленою програмою формування креативності «Маг і Я», більш активні діти середнього дошкільного віку радісно бігали групою й швидко знаходили об'єкти для створення своїх арт-інсталяцій (або нових образів). В той же час деяка кількість дітей зрозуміла зміст завдання як можливість прикрасити саме себе. Тому вони робили корони з конструктора або браслети з Pop-tube. Загалом, на початку заняття прослідковувалась проблема

розуміння завдання тому, що для дітей в умовах групової кімнати вихователями визначено місця для ігор і за рамки цих вимог діти намагаються не виходити. За нашими спостереженнями, менш емоційні діти з цих рамок так і не вийшли, створюючи свою гру з наявних іграшок і не намагаючись додати щось неочікуване з інших кімнат групи (спальня, кухня тощо).

Завдання «Веселі камінці» (Блок «Фантазуй»), згідно з розробленою програмою формування креативності «Маг і Я», вимагало попередньої підготовки, тому заняття було розділено на декілька частин. У першій частині ми з дітьми виготовляли кольорові камінці, згадуючи їх форму, і разом домовились про те, що камінці треба робити овальної та округлої форм, але різнокольоровими, бо тоді вони веселіші. Діти згадували, де вони бачили схожі камінці (на морі, у квітнику бабусі тощо, біля фонтану...) і під час спільного ліплення ділились враженнями та намагались гратись виготовленими «камінцями» з пластичного матеріалу. Другу частину заняття було реалізовано через тиждень-півтора. Заняття мало декілька частин: читання книжки сучасної української письменниці Жені Миронюк «Не бійся монстриків» (Миронюк, 2019), обговорення та складання з пластичного матеріалу у вигляді камінців героїв книги – монстриків Мерзлячка, Шкарпетика, Шурхотуна. Зауважимо, що книжка має ігрові моменти (повтори звуку, уяви, відкрий шафу, полічи баранчиків, тощо). Також ми пропонували дітям середньої групи самостійно визначитись та спроектувати з виготовленого пластичного матеріалу у формі камінців, якими могли б бути монстрики на їхню думку. За нашими спостереженнями, спочатку більшість дітей намагались повторювати ілюстративний матеріал тому, що в ілюстраціях монстрики мали прості форми, але потім почався процес імпровізації й монстрики, складені з різнокольорових пластилінових камінців, мали досить незвичайний, креативний вигляд, що відповідало поставленому нами завданню формування креативності.

На занятті «Відбиток як мистецтво» (Блок «Вигадай») у середній віковій групі ми зосередились на самоцінності художнього бачення кожної дитини, розвитку фантазії та уяви, і відмовились від пропозиції загальної теми малюнка, і надали дітям можливість фантазувати навколо зроблених відбитків вичавленої з тубів гуашевої фарби пластиковими ложками на папері. З інших запропонованих сучасних мистецько-ігрових матеріалів на занятті було задіяно іграшкові наліпки-очі, фломастери, пластикові ложки для створення відбитку на вичавленій гуашевій фарбі. Зауважимо: на початку заняття ми провели бесіду на тему «Який малюнок може вважатись мистецтвом?» Відповіді дітей середньої групи були доволі очікуваними: «...ті, що в музеї або ті, що є на художній виставці», але загалом усі дійшли висновку, що картина в рамці теж мистецтво. Тому ми вимушено змінили план заняття, розділивши його на дві частини (підготовчий етап – малювання та оздоблення рами, другий етап – створення безпосередньо картини з відбитків на підготовленому аркуші) і, рухаючись за думкою дітей, надали їм можливість спочатку на аркушах паперу А-4 намалювати рамки. На першому етапі діти вчилися вправно проводити прямі лінії вздовж країв аркуша та вигадувати індивідуальні узорі рам для своїх малюнків. Наступний етап заняття відбувся за тиждень. Діти середньої групи намагались діяти (робити відбитки) більш обережно, щоб фарба з центру аркуша не опинилась на раніше намальованій рамці, вони доповнювали образи іграшковими очима та домальовували сюжетні історії лінерами. Деякі діти відмовлялись домальовувати, запевняючи, що вони досягли мети, і на малюнку – солодка вата, хмаринки або квіточки, що теж приймалось нами за задовільний результат тому, що лаконічність бачення є одним із проявів креативності.

Заняття «Конструктори-архітектори» в групі середнього дошкільного віку не потребувало попередньої підготовки, тому починалось з бесіди на тему «Професія архітектора». Діти разом обговорювали особливості архітектурної професії, згадували відомі їм види будинків (багатоповерхові житлові будинки, будівлі підприємств, магазинів, лікарень

тощо) і з нашою допомогою згадали будинок дитячого садка, погоджуючись, що його теж сконструював архітектор. Особливу цікавість у дітей викликали сучасні мистецько-ігрові матеріали для конструювання (дерев'яні палички, нарізані кубиками паралонові форми для з'єднань паличок між собою). Перед початком конструювання заплановано й проведено здоров'язбережувальну бесіду про правила поводження з дерев'яними паличками. Дітей середньої вікової групи попереджено про те, що палички треба втикати саме в паралон, діяти охайно та уважно, поступово створюючи нові архітектурні форми. При виконанні завдання деякі діти вважали, що достатньо зосередитись на стійкості конструкції, інші – не звертаючи уваги на стійкість конструкції, викладали її горизонтально на столи й продовжували з'єднувати елементи, захоплюючись процесом. Підводячи підсумки заняття, ми ще раз нагадали дошкільникам про важливість професії архітектора й про поставлене завдання стійкості їх конструкцій. Отже, завдяки заняттю «Конструктори-архітектори» діти закріпили поняття професії, вивчили нові можливості конструювання, а після заняття отримали можливість інтегрувати у вільну гру з образами героїв (трансформери, ляльки, тваринки тощо) сконструйовані ними архітектурні форми.

Заняття зі створення «зіна» (англ.- magaZINE) «Малювалка-Уявлялка» має багатокомпонентне навантаження, а саме: малювання монохромним кольором гуаші, складення та розрізання аркуша паперу, домальовка лінером або фломастерами контрастних кольорів. Після показу зразка все одно знадобилось повторення завдання та індивідуальна робота. Діти середнього дошкільного віку стикалися з проблемою багатоетапної роботи (намалюй монохромною фарбою – склади – розріж – фантазуй/домалюй). Допомоги (пояснення, показу) потребувала велика кількість дітей, і ми вбачаємо проблему в тому, що вимоги до занять дошкільних закладів містять вимоги виконання одного типу завдання згідно з плануванням образотворчої діяльності (або малюнок, або аплікацію, або складання з паперу), тому заплановане нами заняття «Малювалка-Уявлялка» мало доволі складну

реалізацію. У той же час після виконання усіх етапів завдання діти були задоволені результатом і радісно ділились ним з однолітками, а потім і з батьками.

Результати застосованої методики формування креативності в рамках розробленої програми «Маг і Я», довели наявність позитивних зрушень у бік сміливості прийняття ігрових рішень, імпрровізації, розвитку уяви кожного учасника експерименту завдяки проведенню інтегрованих занять і надало можливість прослідкувати в динаміці помітні зміни в бік підвищення рівня креативності як особистої здатності дошкільників за такими показниками: самостійність (уміння усвідомити й поставити мету гри, дібрати засоби гри через готовність керувати власними емоційними станами, сприймаючи партнерство); готовність до партнерської взаємодії; мистецько-ігрової грамотності (відкритість до пізнання та розуміння креативного потенціалу мистецько-ігрового матеріалу). Також за показником імпрровізаційно-творчої діяльності креативності дошкільники експериментальної групи середнього дошкільного віку показували доволі високу результативність за виявленими показниками креативності та на етапі формувального експерименту швидко підвищували їх у старших групах (Додаток Г).

3.3. Результати дослідження процесу формування креативності в дітей середнього та старшого дошкільного віку в ЗДО

В експериментальній частині дослідження було задіяно 196 дітей середнього та старшого дошкільного віку, що відвідували у 2019-2021 роках дошкільні заклади міста Кременчука та міста Полтави Полтавської області (підрозділ 3.1.), серед яких в експериментальній групі брало участь 105 дітей, у контрольній групі – 91 дитина.

У ході проведення констатувального експерименту нами був виявлений поточний (загальний) стан креативного розвитку дошкільників середніх вікових груп закладів дошкільної освіти та зроблені загальні висновки про

стан досліджуваної проблеми на даному етапі наукового пошуку. На першому етапі формувального експерименту ми повинні були впевнитись, що експериментальна та контрольна групи на початок експерименту статистичних відмінностей не мали. Методика дослідно-експериментальної частини дослідження відповідала методиці констатувального етапу.

Проаналізуємо результати експериментальної роботи. З метою апробації авторської методики формування креативності дітей з середнього до старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу була організована формувальна дослідно-експериментальна робота, яка складалася з двох етапів (констатувального та експериментального). Її метою було перевірити гіпотезу дослідження про те, що рівень креативного розвитку дошкільників значно зросте за умови організації систематизованої навчальної та ігрової діяльності з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Аналіз даних узагальненого показника, що були отримані в результаті діагностики початкового рівня креативного розвитку дошкільників середніх груп дошкільних закладів, надав можливість провести диференціацію складу дошкільників та відібрати контрольну та експериментальну групу. Для участі у формувальному експерименті у ході підготовчого етапу були відібрані контрольна (91 особи) з ЗДО №56 м. Полтава (18 осіб), ЗДО №63 м. Кременчука (43 осіб), ЗДО №61 (30 осіб) та експериментальна (105 особи) з ЗДО №65 (40 дітей), ЗДО №68 (45 дітей), ЗДО №82 (20 осіб) м. Кременчука групи середнього та старшого дошкільного віку. Ці дані відображені в таблиці 3.3.1.

Таблиця 3.3.1

Усереднені показники рівня креативного розвитку дошкільників середнього та старшого віку до формувального експерименту (особи / %)

Групи	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)
ЕГ	18,10%	41,58%	40,32%
КГ	18,68%	35,90%	45,42%

Для того, щоб перевірити коректність формування КГ та ЕГ (установлення їх однорідності за всіма розглянутими в роботі рівнями креативності в дошкільників на констатувальному етапі експерименту), ми використали багатофункціональний статистичний критерій φ^* Фішера (кутове перетворення Фішера) (Додаток Д). Він дає змогу оцінити чи статистично значима різниця між процентними частинами виявлення ознаки в досліджуваних групах (*Математичні методи в психології...* В. Руденко, Н. Руденко, 2009).

Емпіричне значення φ^* обчислюється за формулою

$$\varphi^* = (\varphi_1 - \varphi_2) \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}}, \quad (1)$$

де φ_1 – кут, що відповідає більшій процентній частині;

φ_2 – кут, що відповідає меншій процентній частині;

n_1 – кількість досліджуваних в ЕГ;

n_2 – кількість досліджуваних в КГ.

Спочатку дослідимо числові характеристики щодо низького рівня креативності дошкільників середнього та старшого дошкільного віку. Статистичні дані беремо з таблиці 3.3.1.

Використовуючи статистичні таблиці «Величини кута φ (в радіанах) для різних процентних частин» (*Математичні методи в психології...* В. Руденко, Н. Руденко, 2009), визначаємо кут φ для КГ та ЕГ відповідно:

$$\varphi_1(45,4\%)=1,479; \varphi_2(40,3\%)=1,376.$$

Підставивши відповідні значення у формулу (1) маємо:

$$\varphi^*=0,72.$$

(Усі обчислення виконані в електронних таблицях Microsoft Excel та наведені в додатку Е).

Беручи до уваги таблиці рівнів значимості критерію кутового перетворення φ^* Фішера, ми бачимо, що $\varphi^*=0,72 < \varphi_{\text{крит}}$ для 5% рівня значимості (для $p \leq 0,05$ $\varphi_{\text{крит}}=1,64$, для $p \leq 0,01$ $\varphi_{\text{крит}}=2,31$). Отже, дані в ЕГ та КГ щодо низького рівня креативності в дітей середнього та старшого дошкільного віку на початку нашого дослідження статистично не відрізняються.

Аналогічно для середнього рівня креативності дошкільників маємо:

$$\varphi^*=0,815.$$

$0,815 < 1,64$. Отже, різниця результатів статистично не значима.

Щодо високого рівня креативності дошкільників:

$$\varphi^*=0,105.$$

$0,105 < 1,64$. Різниця теж статистично не значима.

(Усі результати обчислень та статистичні висновки наведені в додатку Ж).

Отримані результати переконують нас у тому, що ЕГ і КГ на констатувальному етапі нашого дослідження щодо всіх рівнів креативності дошкільників статистично не відрізняються.

На основі аналізу даних усередненого показника креативності на етапі констатувального експерименту, що були отримані в результаті діагностики початкового рівня сформованості креативності дітей середньої та старшої груп дошкільників, ми провели диференціацію складу дітей

експериментальної групи за ознакою недостатньої сформованості тих чи інших знань, умінь і навичок. Це дало можливість урахувати індивідуальні особливості дошкільників при виконанні завдань з формування креативності засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

На етапі формувальних експериментальних дій було розпочато проведення занять з дошкільниками середнього дошкільного віку експериментальних груп з метою формування креативності засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Заняття проводилися відповідно до моделі, описаної вище авторською програмою «Маг і Я», згідно з навчально-тематичним планом. Зауважимо: під час проведення констатувального експерименту з залученням магнітної гри «ФОРМАГ», пластичного матеріалу «Ліпаки», також виготовлення тематичного колажу з різних видів сучасного мистецько-ігрового матеріалу завдяки емпіричним спостереженням нами було прийнято рішення долучити ці види СМІМ до формувального етапу науково-педагогічного дослідження.

Формувальний експеримент передбачав дотримання теоретично обумовлених етапів підготовки, визначених педагогічних умов, застосування визначених форм, методів, прийомів роботи, різноманітних креативних завдань з СМІМ. Кожний етап підготовки завершувався контрольними зрізами, які показували динаміку зростання рівня креативності дошкільників експериментальних груп середнього дошкільного віку. З цією метою була використана діагностична методика констатувального експерименту .

Порівняння даних констатувального та контрольного діагностування в групах визначає ефективність запропонованої авторської методики формування креативності дошкільників з середньої вікової групи до старшої засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

До проведення експерименту за першим критерієм – *психоемоційним* – 38,10 % дошкільників середнього віку ЕГ і 46,15 % КГ знаходилося на низькому рівні. За другим критерієм – *особистісно-поведінковим* – на низькому рівні знаходилося 39,05 % дошкільників ЕГ і 42,86% КГ. За третім

критерієм – *мистецько-діяльним* – були зафіксовані такі показники низького рівня: в ЕГ – 43,81 %, у КГ – 47,25%.

Зауважимо: у дошкільному закладі (ЗДО № 65) експериментальна частина науково-педагогічного дослідження вимушено переривалась у зв'язку із закриттям групи старшого дошкільного віку на карантин (1,5 тижня), що не мало суттєвого впливу на хід експериментальної частини дослідження тому, що при поверненні до занять в рамках експерименту діти активно згадували попередні дії та швидко вирішували пов'язані з ними завдання.

Зріз показників дошкільників старших груп дошкільних закладів за кожним з критеріїв сформованості креативності, проведений після закінчення формуального експерименту з залученням розробленої методичної програми формування креативності «Маг і Я», надав змогу виявити в експериментальних групах значне зростання рівня креативності дошкільників старших та середніх вікових груп. В експериментальній групі відбулося зниження кількості дошкільників з низьким рівнем розвитку за першим критерієм – *психоемоційним* з 38,10 % до 15,86 % і одночасне зростання кількості дошкільників із середнім рівнем з 43,80% до 50,52%. Також збільшився високий рівень з показника 18,10 % до 33,62 %.

Також, в експериментальній групі відбулося зниження кількості дошкільників з низьким рівнем розвитку за другим критерієм – *особистісно-поведінковим* з 39,05 % до 19,62 % й одночасне зростання кількості дошкільників із середнім рівнем з 46,66 % до 54,62 %. Також збільшився високий рівень розвитку з показника 14,29 % до 25,76 %.

За третім критерієм – *мистецько-діяльним* – були зафіксовані такі зміни показників: в експериментальній групі дітей дошкільного віку – високий рівень зріс з 21,90 % до 32,48 %, відбулося підвищення показників середнього рівня – з 34,29 % до 47,95 %, а також було зафіксовано зниження загальної кількості дошкільників низького рівня з 43,81 % до 19,57 %.

Зріз сформованості креативності дошкільників ЗДО, проведений після завершення формувального експерименту, виявив значне зростання рівнів показників креативного розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу. В експериментальному контингенті відбулося зменшення кількості дошкільників з низьким рівнем креативного розвитку з 40,32 % до 18,35 % (динаміка -21,97) й одночасне зростання кількості дошкільників із середнім рівнем від 41,58 % до 51,03 % (динаміка +9,45), а також високим – від 18,10 % до 30,62 % (динаміка +12,52). При цьому, значних змін у контрольній групі не було зафіксовано.

Порівняємо результати контрольних та експериментальних груп у кінці формувального етапу дослідження (Табл.3.3.2)

Таблиця 3.3.2

Характеристика рівнів креативності в дітей середнього та старшого дошкільного віку до та після формувального етапу експерименту (%)

Рівні	Кількість дітей у %				Динаміка	
	На початку експерименту		У кінці експерименту		до і після експерименту у %	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
низький	40,32%	45,42%	18,35 %	41,03 %	- 21,97%	- 4,39%
середній	41,58%	35,90%	51,03 %	38,82 %	+ 9,45%	+ 2,92%
високий	18,10%	18,68%	30,62 %	20,15 %	+ 12,52%	+ 1,47%

На основі отриманих експериментальних даних ми дійшли висновку, що тематична новизна завдань програми «Маг і Я» з методикою залучення сучасного мистецько-ігрового матеріалу до освітньої діяльності дошкільних закладів упродовж експерименту доводить якісну ефективність, що обґрунтовано репрезентативними результатами нашого науково-педагогічного дослідження в його основоположному завданні, а саме – у формувальних можливостях креативності дітей дошкільного віку засобами СМІМ.

Так, в експериментальних групах динаміка підвищення рівнів сформованості креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку змінилась у позитивний бік у період завершення формувального етапу експерименту. Це підтверджено даними, а саме – кількість дітей з високим рівнем сформованості креативності зросла на 12,52 %, у той же час кількість дітей з середнім рівнем сформованості креативності підвищилась на 9,45 % за рахунок зменшення дітей з низьким рівнем сформованості креативності. Загалом експериментальним складником дослідження доведено, що діти з високим рівнем креативності достатньо обізнані в можливостях СМІМ, але в той же час діти з низьким рівнем креативності показали активне зростання рівня сформованості зазначеної якості в бік його підвищення.

Для встановлення наявності статистично значимої різниці результатів після формувального етапу експерименту між експериментальною та контрольною групами дошкільників по всіх рівнях креативності ми використали той же багатофункціональний статистичний критерій φ^* Фішера.

Статистичні дані беремо з таблиці 3.3.2.

Підставивши відповідні значення у формулу (1) та провівши аналогічні розрахунки, отримали такі результати (обчислення виконані в електронних таблицях Microsoft Excel та наведені в додатку Е):

низький рівень креативності: $\varphi^* = 3,526$ ($p \leq 0,01$);

середній рівень креативності: $\varphi^* = 1,718$ ($p \leq 0,05$);

високий рівень креативності: $\varphi^* = 1,688$ ($p \leq 0,05$).

Результати нашого статистичного аналізу дають можливість стверджувати, що після формувального етапу експерименту в дошкільників експериментальної групи маємо статистично значимо кращі результати креативності щодо всіх рівнів, що розглядаються в роботі, порівняно з дошкільниками контрольної групи.

Усі результати обчислень та статистичні висновки наведені в додатку З.

Таким чином, ми отримали математичне підтвердження ефективності розробленої нами методики формування креативності завдяки залученню програми «Маг_і_Я» до навчальної діяльності ЗДО (Додаток 3).

Ці результати дали змогу дійти таких висновків:

- експериментальна група дітей середнього та старшого дошкільного віку завдяки впровадженню програми формування креативності «Маг_і_Я» показала високі результати за показниками сформованості креативності;
- заняття в контрольній групі проводились згідно з попередньо спланованими графіками та відповідали вимогам програм розвитку, що ґрунтуються на основі Базового компоненту дошкільної освіти (2021), ми здобули підтвердження гіпотези про своєчасність та актуальність введення в навчальну діяльність СМІМ задля формування креативності дошкільників;
- більшість дошкільників під час проведення занять за програмою формування креативності «Маг_і_Я» виявляла особисте зацікавлення та жваво брала участь у вирішенні поставлених завдань із залученням СМІМ. Завдяки цьому діти набували потенцій подальшого розвитку особистісних якостей – готовності до подолання ігрових перешкод, партнерської взаємодії, до відкритості та розуміння креативного потенціалу СМІМ через розвиток умінь практичного використання в ігровій та навчальній діяльності СМІМ, особистого контролю зацікавленості, здатностей відійти від зразка, шаблонного мислення тощо;
- вихователі дошкільних закладів відзначали активні прояви творчого підходу та появу якісної комунікації між однолітками в різноманітних заходах життєдіяльності дошкільників.

Таким чином, дослідження формування креативності дітей дошкільного віку з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу

довело свою ефективність, що підтверджено результатами статистичної обробки даних нашої дослідно-експериментальної праці.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі дисертаційного дослідження, ґрунтуючись на основоположних документах Міністерства освіти і науки України, а саме – Базовому компоненті дошкільної освіти (2021), Освітній програмі для дітей від двох до семи років «Дитина» (2020), визначено критеріальні характеристики креативності дітей дошкільного віку, на основі експериментальної роботи запропоновано форми, методи прийому та етапи формування креативності дітей з середнього до старшого дошкільного віку в дошкільних закладах.

Розкрито мету та особливості проходження констатувального та формувального етапів експерименту, визначено структурні компоненти експериментальної моделі формування креативності, яка містить такі компоненти: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольнорегулятивний та оціночно-результативний. Реалізовано згідно з розробленою моделлю два підходи дослідно-експериментального дослідження – збагачення змістового та операційно-діялісного компонентів освітньої діяльності та упровадження гурткової роботи за авторською програмою формування креативності «Маг_і_Я».

В освітній процес закладів дошкільної освіти м. Кременчука та м. Полтави впроваджено методику формування креативності, що включала комплекс творчих занять із залученням СМІМ і умовно була розділена на два етапи. На першому етапі діти середнього дошкільного віку ознайомлювались з властивостями СМІМ (етапи «Досліджуй» і «Фантазуй»), вчилися виділяти ознаки СМІМ, сприймати якісні характеристики СМІМ, розвивати орієнтовну діяльність (пошукову, дослідницьку), самостійно добирати ігрові засоби під час занять та під час життєдіяльності. Ця робота реалізовувалась

за допомогою розробленої системи винахідницьких завдань, побудованих на методах системного і діалектичного підходів. На другому етапі («Вигадай», «Створи») авторської програми формування креативності «Маг_і_Я», виконувались педагогічні завдання формування в дітей умінь підбору нетипових властивостей для створюваного об'єкта, зміни сприйняття функціоналу об'єкта, навчання способам імпровізаційного перетворення ознак об'єкта, розширення сюжетних рішень за рахунок залучення довільно обраних героїв, зміни їх ознак, візуальних та моральних характеристик СМІМ. Ці задачі вирішувались за допомогою методів синектики, фокальних об'єктів, творчих задач тощо.

В експериментальній групі дошкільників середнього та старшого віку заняття проводились із застосуванням ігрових методів розвитку уяви, фантазії через діалогічність, взаємодовіру та розподілене лідерство. Для активізації уяви дітям пропонувались заняття з залученням СМІМ. Відбувалось ігрове заохочення через залучення різних видів СМІМ у неочікуваних для дітей видах діяльності (створення арт-об'єкта з наявних речей, залучення різноманітних матеріалів до виготовлення ігрових зон, тощо). Також, на базі груп середнього та старшого дошкільного віку шести закладів дошкільної освіти надана консультативна допомога та створено осередки СМІМ.

Таким чином, загальні результати етапу формувального експерименту, отримані в ході дослідження формування креативності дітей з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах, дають змогу зробити ряд висновків. Отримані результати підтверджують значущу складову створюваних умов цілеспрямованого комплексу формувальних впливів завдяки практичному втіленню програми формування креативності «Маг_і_Я». В експериментальних групах середнього та старшого дошкільного віку динаміка зростання рівнів сформованості креативності змінилась в позитивний бік на кінець формувального експерименту: кількість дітей з високим рівнем сформованості креативності зросла на 12,52 %; з

середнім – збільшилась на 9,45 % і найефективніше методика формування креативності зреалізувалася в групах дітей з низьким рівнем креативності, а саме -21,97%. Тобто, ясно простежується тенденція статистично значимого підвищення рівня креативності в експериментальній групі порівняно з контрольною групою.

Проведена дослідно-експериментальна робота підтвердила положення робочої гіпотези, що надало можливість в рамках науково-педагогічного дослідження сформулювати відповідні висновки та запропонувати надання педагогічним працівникам закладів системи дошкільної освіти необхідних рекомендацій задля подальших перспектив розвитку дошкільної галузі щод означеної проблеми.

ВИСНОВКИ

Дисертація містить нові дефініції щодо вирішення питання формування креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу, що відображено у визначенні проблематики формування креативності з раннього віку особистості та експериментальній перевірці педагогічних умов із залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу задля вирішення означених питань в закладах дошкільної освіти центральної частини України, а саме в Полтавській області.

Результати теоретично-експериментального дослідження підтвердили актуальність порушеного наукового питання та засвідчили досягнення мети щодо поставлених завдань у рамках наукової праці з належними висновками:

1. На основі аналізу філософських, психолого-педагогічних та фахових педагогічних джерел, що розкривають проблеми формування креативності дітей дошкільного віку, ми з'ясували стан досліджуваного питання, актуалізували явища, що становлять поняттєво-категоріальний апарат дослідження; уточнили сутність понять *«формування креативності дитини дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу»*, що розглядається як процес фахового впливу з метою створення сприятливих умов для реалізації природного прагнення дитини до збагачення уяви, фантазії; процес стимулювання імпровізаційних, комунікаційних, мистецько-діяльнісних здібностей дошкільника в ігровій діяльності із залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах; *«сучасний мистецько-ігровий матеріал (СМІМ)»*, що скласифіковано за видами сучасного ігрового матеріалу природного походження або виготовленого з сучасної технологічної сировини згідно з вимогами безпеки для дітей дошкільного віку, виявлено, що СМІМ надають можливості особистісної чи колективної ігрової імпровізації, стимулюють створення або поліпшення ігрових матеріалів, форм, сюжетів та вправ (за ініціативою дитини, що

спирається на попередній досвід) та є повністю або частково залученими до сучасних мистецьких практик.

Установлено, що з середнього дошкільного віку та в старшому дошкільному віці психофізичні якості індивіда найбільш сприятливі для формування досліджуваної компетенції особистості. Серед особливостей прояву креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку визначено такі: жага до відкриттів, ініціативність, ігрова самоорганізація й комунікабельність, воля до взаємодії з навколишнім світом, фантазійність та бажання перетворювати звичайні речі на незвичайні об'єкти. Враховуючи той факт, що креативність є однією з важливих компетенцій сучасної людини, доведено, що вона є вродженою якістю особи й удосконалюється завдяки створеним умовам з дошкільного віку через ігрову взаємодію.

2. Схарактеризовано сучасний мистецько-ігровий матеріал (СМІМ) за фізично-структурними компонентами (магнітний, паперовий, пластичний), формоутворювальними можливостями (конструкторський матеріал, технологічні іграшки) й за мистецько-творчою ознакою (мистецький матеріал), іграшки з magic effect та ін., як такий, що станом на сьогодні є доступним для залучення в дитячу гру, повністю або частково застосовується до мистецьких практик, що в цілому збагачує педагогічну стратегію формування креативності дошкільників засобами СМІМ. Виявлено можливості та потенціал закладів дошкільної освіти у формуванні креативності дошкільнят. Визначено програмовий зміст навчання у ЗДО й доведено, що державний Базовий компонент дошкільної освіти та державні програми розвитку дітей дошкільного віку є належною базою для впровадження програми формування креативності засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Серед особливих умов для розвитку креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку в ЗДО виокремлено такі: варіативність, відповідність психофізіологічним особливостям дітей відповідного віку, здоров'язберезувальна mission тощо. У той же час предметно-інформаційна насиченість середовища груп ЗДО

потребує довершення сучасним мистецько-ігровим матеріалом що за своїм тематико-мистецьким складником є такою, котра сприяє процесу розвитку креативності дошкільників. Узагальнено, що наявність програм формування креативності за допомогою залучення структурного компонента – сучасного мистецько-ігрового матеріалу – є важливою умовою успішного формування сучасної особистості з середнього дошкільного віку в ЗДО.

3. За результатами аналізу науково-педагогічних досліджень та основі розуміння поняття *«креативність дитини дошкільного віку»* уточнено змістову структуру зазначеного феномену, що репрезентована взаємопов'язаними та спільнозумовленими компонентами, тобто критеріями креативності:

- психоемоційним критерієм, що полягає в розумінні дошкільниками середнього та старшого віку засобів вирішення проблем;
- особистісно-поведінковим критерієм, що охоплює самостійність, розсудливість та готовність до партнерської взаємодії;
- мистецько-діяльнісним критерієм, який включає мистецько-ігрову грамотність, імпровізаційно-творчу діяльність дитини з сучасним мистецько-ігровим матеріалом.

Відповідно до змістової структури визначено показники сформованості креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку, а саме психоемоційний критерій визначається такими показниками:

- когнітивний показник, що характеризується мисленням та інтерпретацією свого оточення дитиною (Я та мама, Я та тато, Я та бабуся, Я та дідусь, Я та інші однолітки, дорослі), сприйняттям предметів, подій (навколишнього середовища);
- емоційний показник, що полягає в позитивному (або навпаки) емоційному (діапазон емоцій) ставленні дитини до свого оточення, інтенсивності та адекватності емоційних реакцій;
- оцінно-контрольний показник – бажання дитини, її прагнення до позитивного результату в ігровій діяльності з мистецько-ігровим

матеріалом незалежно від заданих часових термінів та здатність відповідно орудувати сучасним мистецько-ігровим матеріалом.

Одночасно з цим особистісно-поведінковий критерій креативності дошкільнятка характеризується такими показниками:

- самостійність, як уміння усвідомлювати та ставити мету гри, добирати мистецько-ігровий матеріал; готовність дитини самостійно долати ігрові перешкоди засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу; здатність самостійно приймати відповідальні рішення й неухильно реалізовувати їх у грі;
- комунікативний показник особистісно-поведінкового критерію креативності характеризується позитивним ставленням дитини до інших гравців, стиль та манера дошкільника вирішувати інтерперсональні ситуації в мистецько-ігровій діяльності, уміння пояснювати, розповідати, розмірковувати в ігровій діяльності із сучасним мистецько-ігровим матеріалом;
- розсудливість дитини як володіння прийомами аргументовано вести канву гри, залучаючи до неї імпровізаційні пошуки задля особистої зацікавленості;
- готовність дошкільника до партнерської взаємодії як бажання сприймати партнерство з дорослими та дітьми в пошуках персональних рішень, уміння робити гру відкритою для всіх охочих через довіру, діалогічність, розподілене лідерство, відповідальність.

Мистецько-діяльнісний критерій креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку містить такі показники:

- мистецько-ігрова грамотність, що полягає в обізнаності дитини в сучасних мистецько-ігрових матеріалах, їх властивостях та функціональних можливостях, у бажанні прийняти рішення щодо послідовності ігрової діяльності, у відкритості дошкільника до пізнання мистецько-ігрового матеріалу;

- мистецько-ігрові вміння як практична вправність дитини використовувати в ігровій діяльності різні види сучасного мистецько-ігрового матеріалу;
- імпровізаційно-творча діяльність як вправність дитини в імпровізаційному комбінуванні різноманітних форм, матеріалів у грі та її видах задля породження нових ідей та сюжетів індивідуальної або спільної гри, що формується на основі взаємодії з сучасним мистецько-ігровим матеріалом, вмотивованість дошкільнятка до пошуку нових можливостей задля розширення ігрових рішень.

Виокремлено та схарактеризовано три рівні сформованості креативності: високий, середній та низький.

4. Теоретично обґрунтовано та виявлено педагогічні умови формування креативності в дітей засобами СМІМ. Зокрема, 1 умова – *інтегрований та діяльнісний підходи у формуванні креативності дітей засобами СМІМ*, 2 умова – *установлення партнерської взаємодії між вихователем та дітьми у формуванні креативності засобами СМІМ* та 3 умова – *упровадження вітагенних методів розвитку дітей дошкільного віку із залученням СМІМ*. Ураховуючи окреслені нами педагогічні умови формування креативності в роботі з дітьми середньої та старшої груп, ми використовували такий педагогічний інструментарій: розробка, планування та реалізація занять із залученням СМІМ, вільна або спонтанна гра дітей з СМІМ, надання пропозицій організації гурткової роботи в дошкільних закладах, що ґрунтується на меті формування креативності дошкільників середньої та старшої вікових груп, створення осередків СМІМ.

5. Розроблено та експериментально перевірено модель формування креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку, у якій передбачено два підходи: *збагачення* змістового й операційно-діяльнісного компонентів занять із різних розділів програм розвитку дітей, залучених до навчальної діяльності ЗДО засобами СМІМ або *уведення* в освітній процес ЗДО гурткової роботи з метою формування креативності в дітей засобами

СМІМ за розробленою авторською програмою «Маг_і_Я», до якої залучено більшість видів СМІМ. Констатувальний експеримент надав можливість виявити початковий стан креативного розвитку дошкільників старшого та середнього дошкільного віку й показав такі загальні результати: високий рівень мали 18,36% дошкільників, дещо вищими були результати середнього рівня 38,95% та 42,69% низького рівня. Отримані результати підтверджують актуальність впровадження фахової методики формування креативності дітей середнього та старшого дошкільного віку та сприяють всебічному розвитку дітей в набутті необхідних у сучасності компетенцій.

Структурними компонентами дослідно-експериментальної моделі формування креативності в дітей засобами СМІМ визначено такі: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольньо-регулятивний та оціночно-результативний компоненти.

Отримані результати формувального етапу експерименту підтверджують що є вагомим складником створюваних умов цілеспрямованого комплексу формувальних впливів завдяки практичному втіленню програми формування креативності «Маг_і_Я». В експериментальних групах середнього та старшого дошкільного віку динаміка зростання рівнів сформованості креативності змінилась в позитивний бік – на фінал формувального експерименту кількість дітей з високим рівнем сформованості креативності зросла на 12,52 %; з середнім – збільшилась на 9,45 % і найефективніше методика формування креативності зреалізувалася в групах дітей з низьким рівнем креативності, а саме -21,97%. Тобто, ясно простежується тенденція статистично значимого підвищення рівня креативності в експериментальній групі порівняно з контрольною групою.

Проведене дослідження підтвердило актуальність розроблених педагогічних умов формування креативності, ефективність програми «Маг_і_Я» та змістово-методичного забезпечення формування креативності засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу дітей дошкільного віку в

дошкільних закладах. Зауважимо, що процес формування дитячої креативності є складним етапом фахової роботи, який потребує ретельної підготовки та подальших наукових розвідок із пошуку сучасних ігрових форм, розширення та поглиблення методологічного складника формування креативності в групах, гуртковій роботі, на тематичних заходах і, враховуючи нові реалії українського суспільства, під час дистанційного навчання в ЗДО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альтшуллер Г. С. Знайти ідею. Введення в теорію розв'язання винахідницьких задач. Київ : Наука, 1986.
2. Антонішина В. Л. Методика дослідження креативності старших дошкільників. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 рік / за ред.: О. В. Сухомлинської, І. Д. Беха, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника. Івано-Франківськ, 2014. С. 39–42.
3. Антонішина В. Розвиток креативності старших дошкільників засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2014. № 4. С. 27–38.
4. Архипкіна Н. Креативність та її діагностика. *Психолог*. 2003. № 41 (89). С. 15–17.
5. Архіпова С. П., Кушнірик Н. Я. Методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць / Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2009. Вип. 2. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/704_2
6. Атаманчук Н. М. Інтелектуальний і творчий розвиток обдарованої особистості. *Психологія розвитку творчої особистості в освітньому просторі* : монографія / авт. кол.: С. Яланська, Н. Атаманчук, Т. Дзюба ; за ред. С. П. Яланської ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2018. С. 48–69.
7. Атемасова О. А. Агресивна дитина: Як їй допомогти? Харків : Ранок, 2010. 176 с.
8. Атемасова О. А. Проблеми розвитку та корекція емоційної сфери дітей дошкільного віку. Харків : Ранок, 2010. 176 с.
9. Базовий компонент дошкільної освіти України. 1998. URL: https://sadiк.ua/attachments/article/124/Bazovyj_komponent.pdf

10. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А. М. Богущ. Київ, 2012. 26 с.
11. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради до організації освітнього процесу. 2021. URL: <https://ezavdnz.expertus.com.ua/book?bid=37876>
12. Беленька Г., Семенов О. Творчо спрямована особистість в грі. *Дошкільне виховання*. 2020. № 4. С. 3–6.
13. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 137 с.
14. Біла І. Творчість як ціннісна потреба дошкільника. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 10. С. 38–41.
15. Бітянова М. Дитина у школі: технології розвитку. Київ : Главник, 2007. 143 с.
16. Богущ А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : підручник для студ. вищих навч. закладів факультетів дошкільної освіти. Київ : Слово, 2006. 304 с.
17. Бойко А. М. Сутність, закономірності та принципи виховання і самовиховання як особистісно-соціального явища. *Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії* / за ред. А. М. Бойко. Київ ; Полтава, 2004. С. 63–86.
18. Бушуєва Н. О. Педагогічні умови формування навчальної мотивації дітей шестирічного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Кривий Ріг, 2008. 20 с.
19. Варяниця Л. О. Дитяча субкультура як фактор соціалізації в молодшому дошкільному віці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2005. 20 с.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2014. 1440 с.
21. Виготський Л. С. Психологія розвитку людини. 2005. <http://medbib.in.ua/psihologiya-razvitiya-cheloveka.html>

22. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: метод. посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; [ред. Н. Гавриш]. Харків: Мадрид, 2015. 220 с.
23. Гаврилюк С. М. Творчий розвиток дітей дошкільного віку – результат педагогічної творчості вихователя. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. Т. 2. URL: <https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/TOM-2-2015.pdf#page=50>
24. Гавриш Н. Дитячі фантазії, або як розвивати креативність дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2022. № 10. С. 4–6.
25. Гавриш Н. Інновації в освітньому процесі ЗДО: суспільні запити, освітні тренди. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=l5UaMX5XDcM>
26. Гавриш Н. Коректурні таблиці як засіб стимулювання креативності дітей. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 9. С. 34–44.
27. Гавриш Н., Ліннік О. Організувати, але не обмежувати. Управління розвитком дітей в освітньому середовищі дитсадка. *Дошкільне виховання*. 2013. № 1. С. 8–13.
28. Гавриш Н. Сучасне заняття: формальні, змістові та структурні ознаки Лекція: Технологія інтелектуально-творчого розвитку дошкільників (коректурні таблиці). URL: http://slovyanochka.at.ua/publ/suchasne_zanjattja_formalni_zmistovi_ta_strukturni_oznaki/1-1-0-5
29. Гілен П. Культура та інші фундаменталізми / пер. О. Смерек. Харків: IST Publishing, 2019. 112 с.
30. Гнізділова О., Федій Т. Дослідно-експериментальна діяльність дітей з природними об'єктами в умовах ДНЗ. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. 106 с.

31. Гнізділова О., Манжелій Н. Ігрова діяльність як засіб розвитку креативності дошкільників. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*. Полтава, 2006. Вип. 3 (50). С. 142–148. (Педагогічні науки).
32. Гнізділова О. А. Організаційні засади діяльності сучасної наукової школи. *Творчий розвиток особистості – запорука успішності людини в умовах інтернаціоналізації освіти* : тези доповідей / Міжвуз. наук.-практ. конф., 21 трав. 2009 р. Харків, 2009. С. 50–55.
33. Гнізділова О., Сулаєва Н. Проблема формування креативності дітей в оновленому базовому компоненті дошкільної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2021. Вип. 28. С. 26–31. URL: <http://sources.pnpu.edu.ua/article/view/250329/247911>
34. Гнізділова О. А. [Формування креативності дошкільників засобом сучасних ігрових та мистецьких матеріалів із magic-effect](http://pednauki.pnpu.edu.ua/article/view/249778/247302). *Педагогічні науки*. 2021. № 78. С. 5–10. URL: <http://pednauki.pnpu.edu.ua/article/view/249778/247302>
35. Голуб Н. М. Використання пізнавальних завдань випереджаючого характеру у процесі навчання дітей 6-річного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2006. 20 с.
36. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
37. Горностаєва А. Ми – чарівники й винахідники. Заняття з креативного розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Психолог дошкілля*. 2018. № 4. С. 28–29.
38. Гра. *Вікіпедія (Wikipedia)* – загальнодоступна вільна онлайн-енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%B0f>
39. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / В. О. Огнев'юк (наук. кер.) ; авт. кол.: Г. В. Беленька. О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна [та ін.]. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.

40. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посіб. / за ред. Т. О. Піроженко ; НАПН України, Ін-т психології імені Г. С. Костюка. Київ ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
41. Дихта-Кірфф В. Л. Формування у старших дошкільників креативності в центрах розвитку дитини : дис. ... канд. пед. наук. Миколаїв, 2018. 283 с.
42. Дичківська І. М., Поніманська Т. І. М. Монтессорі: теорія і технологія. Київ : ВД «Слово», 2009. 304 с.
43. Дода М. Осередки для розвитку і творчості наймолодших. *Дошкільне виховання*. 2010. № 4. С. 28–29.
44. Дойдж Норман. Самовідновлення мозку. Київ: Наш формат, 2022. 416 с.
45. Дронова О. О. Активізація художньо-творчого потенціалу старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/2166/1974>
46. Дяченко С. В. Підготовка майбутніх вихователів дошкільного закладу до формування основ комп'ютерної грамоти у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2009. 20 с.
47. Ельконін Д. Б. Психологія гри. URL: <http://medbib.in.ua/psihologiya-igryi.html>
48. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
49. Іванюк Г., Клок Н. Актуальні ідеї Марії Монтессорі щодо розвитку особистості дитини дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2019. № 7. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3234>
50. Іграшка (List_of_toys). *Вікіпедія (Wikipedia)* – загальнодоступна вільна онлайн-енциклопедія. URL: https://en.Wikipedia.org/wiki/List_of_toys
51. Зайченко І. В. Історія педагогіки : у 2 кн. Кн. I: Історія зарубіжної педагогіки : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Київ : ВД «Слово», 2010. 624 с.

52. Зайцева Л. І., Казанцева Л. І., Гавриш Н. В. та ін. Теорія та практика дошкільної освіти в сучасних експериментальних дослідженнях. Харків : Діса плюс, 2015. 447 с.
53. Зімакова Л. В. Виховання комунікативно-мовленнєвих мотивів дошкільників. *Педагогіка та психологія* : збірник наукових праць / за заг. ред.: І. Ф. Прокопенка, С. Т. Золотухіної. Харків : Вид-ць Рожко С. Г., 2017. Вип. 56. С. 136–148.
54. Зімакова Л. В., Крамаренко В. О. Інноваційні можливості сучасного ігрового матеріалу у формуванні креативності дітей дошкільного віку. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/7005%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-13081-1-10-20201213.pdf>
55. Зімакова Л. В., Крамаренко В. О. Класифікація сучасного мистецько-ігрового матеріалу у контексті формування креативності дитини дошкільного віку. *Modern Technology and Innovative Technologies* (Німеччина). 2021. Is. 17, part 4. С. 6–14. URL: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/issue/view/meit17-04/meit17-04> (дата звернення 28.11.2021)
56. Зімакова Л., Ковалевська Н. Підготовка майбутніх вихователів до мовленнєвої соціалізації дітей дошкільного віку засобами театрального мистецтва. *Педагогічні науки*. 2018. № 71. С. 70–74.
57. Zimakova L., Kramarenko V., Kovalevska N., Turuytsya O., Mokhirieva Y. Підготовка майбутнього вихователя комунікативними методиками до соціальної адаптації дітей 5–7 років засобами сучасного мистецтва. (Treinamento de futuro educador de fala comunicativa para a adaptação social de crianças de 5 a 7 anos por meio da arte moderna). *Revista on line de Política e Gestão Educacional*. 2021. Вип. 25. DOI: <https://doi.org/10.22633/rpge.v25iesp.3.15594>. URL <https://www.editoraiberoamericana.com>.

58. Зімакова Л. В. Сучасна дитяча книга у комунікативно-мовленнєвому розвитку дитини. *Педагогіка та психологія* : збірник наукових праць / за заг. ред.: І. Ф. Прокопенка, С. Т. Золотухіної. Харків : Вид-ць Рожко С. Г., 2016. Вип. 54. С. 84–96.
59. Зімакова Л., Крамаренко В. Сучасна дитяча книга як мистецько-ігровий матеріал формування креативності дітей дошкільного віку. *Витоки педагогічної майстерності*. 2020. № 26. С. 78–83. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17640>
60. Значення понять, що вживаються в Стандарті. *Базовий компонент дошкільної освіти*. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/867885>
61. Калакура Я. С., Войцехівська І. Н., Корольов Б. І., Павленко С. Ф., Палієнко М. Г. Історичне джерелознавство. Київ : Либідь, 2002. 486 с.
62. Камінська О. П., Лалаєва В. А., Плуцагаренко Т. Г., Пхенда Н. А., Якименко К. О. Реалізація ідей розвитку творчих здібностей та виховання креативності в умовах ДНЗ. Матеріали методичного об'єднання вихователів старших груп. *Дошкільний навчальний заклад*. 2012. № 10. С. 2–19.
63. Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2015. 188 с.
64. Карасьова К. В., Піроженко Т. О. Ігровий простір дитини. Київ : Шк. світ, 2010. 128 с.
65. Карасьова К. В., Піроженко Т. О. Методика дослідження рівнів розвитку творчих ігор дошкільників. *Дитячий садок. Мистецтво*. 2020. № 10. С. 18–54.
66. Карзан К., Скалько С. *Думай як Леонардо да Вінчі*. Харків : Ранок, 2019. 95 с.
67. Карпа І. *Луї та його монстри*. Київ : Люта справа, 2017. 50 с.
68. Карпенко Н. А. Психологія творчості : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 156 с.

69. Карпенко Н. В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя) : навч. посіб. Київ : Каравела, 2008. 192 с.
70. Кей Еллен URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D0%BD_%D0%9A%D0%B5%D0%B9
71. Кіндерблог «Вулик» URL: http://kzdnz75ktkmr.blogspot.com/p/blog-page_10.html
72. Книга Керівника дошкільного навчального закладу: Довідково-методичне видання / упоряд.: О. А. Копейкіна, Л. В. Гураш. Харків : Торсінг плюс, 2006. 512 с.
73. Козак С. І. Розвиток креативності як базової якості особистості дітей старшого дошкільного віку засобами сприйняття творів живопису. *Бібліотечка вихователя дитячого садка*. 2019. № 1. С. 71–89.
74. Коломоєць Т. Г. Розвиток творчості дітей дошкільного віку на заняттях з художньої праці. 2017. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284175.pdf>.
75. Коновець С. Впровадження креативних, освітніх технологій у практику початкової школи. *Початкова школа*. 2001. № 7. С. 44–45.
76. Кононко О. Дитяча креативність крізь призму Базової програми "Я у світі". *Дошкільне виховання*. 2008. № 7. С. 3–7.
77. Корх-Черба О. В. Теорія і практика підготовки домашніх наставників в Україні в другій половині XIX століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2005. 20 с.
78. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. шк., 1989. 608 с.
79. Котелянець Н. В. Педагогічні умови формування конструкторської діяльності дітей старшого дошкільного віку. *Грааль науки*. 2021. № 10. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.11.2021.082>
<https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/16567/14766>

80. Котелянець Ю. С. Розвиток творчості дітей дошкільного віку. *Wielokierunkowosc Jako Gwarancja Postepu Naukowego*. 2020. Т. 2. С. 132–136.
81. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 200 с.
82. Крамаренко В. О. Використання пластичного матеріалу для формування креативності дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному* : зб. наук. пр. / [ред. О. А. Гнізділова]. Полтава : ФОП Цьома С. П., 2019. № 3. С. 102–106. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15513/1/23.pdf>
83. Крамаренко В. О., Зімакова Л. В. Інноваційні можливості сучасного мистецько-ігрового матеріалу, його вплив на формування креативності дітей дошкільного віку. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/article/view/7005/6979>
84. Крамаренко В. Креативність дітей дошкільного віку: сутнісний аналіз поняття. *Педагогічні науки*. 2019. Вип. 74. С. 21–24. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13883/1/KRAMARENKO.pdf>
85. Крамаренко В. О. Порівняльні характеристики сучасного мистецько-ігрового матеріалу та дитячої іграшки. Їх ефективність у процесі формування креативності дітей дошкільного віку. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/11235-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-20069-1-10-20210420.pdf>
86. Крамаренко В. О. Сучасна гра та її значення у процесі формування особистості дитини дошкільного віку. *Гуманізація – найкоротший шлях до особистості* : матеріали Всеукр. наук.-практ. майстерні. Кременчук, 2019. С. 63–66. URL: <https://pu.org.ua/%d0%9c%d0%b0%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%96%d0>

[%b0%d0%bb%d0%b8%20%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%84%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%bd%d1%86%d1%96%d1%97%2013.09.2019.pdf](https://pu.org.ua/%D0%9C%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%86%D0%90%D0%9B%D0%98%20%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%86%D0%87%2010-11.10.2019.pdf)

87. Крамаренко В. О. Сучасний мистецько-ігровий матеріал «Слайм» та його роль у формуванні креативності дітей дошкільного віку. *Дитинство XXI століття: інноваційна освіта* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. / ред. Т. В. Кулікова. Кременчук, 2019. С. 22–25. URL: <https://pu.org.ua/%D0%9C%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%86%D0%90%D0%9B%D0%98%20%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%86%D0%87%2010-11.10.2019.pdf>
88. Крамаренко В. О. Формування креативності дітей: порівняльний аналіз ЗДО України та Німеччини. *Модернізація змісту освіти в контексті полікультурного середовища та реалізації ідей нової української школи* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2019. С. 62.
89. Крамаренко В. О. Формування креативності дітей дошкільного віку за допомогою сучасного мистецько-ігрового матеріалу. *Дитинство XXI століття: інноваційна освіта* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Кременчук, 2018. С. 33.
90. Крамаренко В. О. Характеристика мистецько-діяльнісного критерію сформованості креативності дитини дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу. *Педагогічні науки*. 2021. № 78. С. 38–42. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/18503>
91. Крамченкова В. О. Психодіагностика розвитку дошкільників: ранній та молодший вік. Харків : Ранок, 2013. 160 с.
92. Краснобокий Ю. М., Лемківський К. М. Словник-довідник науковця-початківця. 2-е вид., випр. і доп. Київ : НМЦВО, 2001. 72 с.
93. Кривда В., Новіцька Л., Василенко І. Методичний супровід дослідно-експериментальної роботи з креативного розвитку дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 7. С. 38–42.

94. Кривоніс М. Л., Хвостова В. М. Розвиток творчих здібностей дошкільників засобами ТРВЗ-технологій. *Дошкільний навчальний заклад*. 2011. № 2. С. 29–34.
95. Кудикіна Н. Гра: феноменологічна та педагогічна характеристики. *Освітологічний дискурс*. 2013. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/5>
96. LEGO-технологія – чарівні цеглинки успіху. URL: <https://osnova.com.ua/lego-tehnologiya-charivni-tseglinki-uspihu>
97. Локк Джон. *Вікіпедія (Wikipedia) – загальнодоступна вільна онлайн-енциклопедія*. URL: http://wiki.kneu.edu.ua/HistOfEcoTeor/index.php/%D0%9B%D0%BE%D0%BA%D0%BA_%D0%94%D0%B6%D0%BE%D0%BD
98. Локтєв В. Збереження та реформування науки в Україні. *Світогляд*. 2008. № 1. С. 48–53.
99. Лучанська В. Проблема креативності в сучасній психології. *Соціальна психологія*. 2007. № 3. С. 154–161.
100. Маліцький Б. А. Сучасний стан наукової сфери України та нова стратегічна доктрина її розвитку. *Наука та наукознавство*. 2006. № 2. С. 16–32.
101. *Малюнок: Програма виховання дітей дошкільного віку*. Київ : НДІ педагогіки України, 1991. 109 с.
102. Манилюк Ю. С. Розвиток дошкільнят: нетрадиційні техніки зображувальної діяльності. Київ : Ред. газет з дошк. та початк. освіти, 2013. 112 с.
103. Матеріал. *Вікіпедія (Wikipedia) – загальнодоступна вільна онлайн-енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB>
104. Медіна Джон. *Правила розвитку мозку дитини / пер. Т. Рабчак*. 2 вид. Київ : Наш Формат, 2016. 320 с.

105. Методичні рекомендації до програми виховання дітей дошкільного віку «Малюк». Київ : Свенас, 1993. 256 с.
106. Методичні рекомендації та матеріали до програма «Дитина». Київ : Освіта, 1994.
107. Миронюк Ж. Не бійся монстриків. Львів : Вид-во Старого Лева, 2019. 29 с.
108. Михайліченко Т. Інтеграція пошуково-дослідницької діяльності з різними видами діяльності дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 7. С. 42–50.
109. Михида С. Психологічні аспекти креативності. *Наукові записки. Філологічні науки*. 2013. Вип. 114. С. 214–221.
110. Моляко В. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2008. 208 с.
111. Монтессорі М. Метод наукової педагогіки та практики його в «Домах для дитини» / пер. з італ. В. Щербаненко. Київ : Держ. вид-во, 1921. 154 с.
112. Моргун В. Ф. Основи психологічної діагностики : навч. посіб. Київ : ВД «Слово», 2009. 464 с.
113. Мостепанюк В. Розвиток креативності методами ТРВЗ. *Палітра педагога*. 2007. № 4. С. 8–12.
114. Мухіна В. С. Вікова психологія. Феноменологія розвитку: дитинство, отрочтво. URL: <http://medbib.in.ua/vozrastnaya-psiologiya-fenomenologiya.html>
115. Ничкало С. А. Мистецтвознавство : короткий тлумачний словник. Київ : Либідь, 1999. 207 с.
116. Образотворча діяльність дітей. За ідеями Софії Русової / упоряд. Л. Синєкоп. Київ : Шк. світ, 2013. 112 с.
117. Огар Е. Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби) : монографія. Львів : Світ, 2012. 320 с.

118. Онищук І. А. Інноваційні форми, методи і прийоми оптимізації художньо-творчої діяльності дошкільників. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту імені Тараса Шевченка*. 2014. Вип. 2. С. 92–100. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvkogpth_2014_3_14.pdf
119. Онищук І. А. Синтез мистецтв як засіб активізації прагнення дошкільника творчо виразити себе. *Наука і освіта*. 2011. Вип. 4. С. 284–288. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/3.pdf
120. Організація та методика науково-дослідної діяльності. Київ, 2003. 295 с
121. Освітній напрям «Особистість дитини». *Базовий компонент дошкільної освіти*. URL: <https://ezavdnz.mcfrr.ua/867844>).
122. Освітня програма «Впевнений старт» / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук. Київ : Українська академія дитинства. URL: (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programavpevneniy-start.pdf>)
123. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 432 с.
124. Палій А. Діагностуємо творчі здібності, або Креативність у тренді. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2014. № 12. С. 23–30.
125. Панасюк І. С. Альбом «Творчість в дитячому садку. 6-7 років». Харків : Ранок-креатив, 2017. Ч. 1-2.
126. Пасічніченко А. В. Особливості процесу формування креативності дітей дошкільного віку. *Психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості в сучасному світі* : зб. наук. праць. Полтава, 2007. С. 87–91.

127. Пасічніченко А. Формування креативності у дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки*. 2021. № 78. С. 17–21. URL: <http://pednauki.pnpu.edu.ua/article/view/249780/247417>
128. Передерій О. Л. Засоби формування творчих здібностей дітей дошкільного віку у світлі сучасних освітніх реформ. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 66. С. 162–165. URL: <http://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/66-2019/40.pdf>
129. Перелік ігрового та навчального обладнання : наказ Міністерства освіти та науки України від 19.12.2017 № 1633. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/perelik-igrovogo-ta-navchalno-didaktichnogo-obladnannya/>
130. Персонологічні концепції педагогічної майстерності. URL: https://stud.com.ua/89074/pedagogika/personologichni_kontseptsiyi_pedagogichnoyi_maysternosti
131. Підвищення пізнавальної та мовленнєвої активності дітей із загальним недорозвиненням мовлення засобами розвитку психічних процесів. Концепція Л. С. Виговського про закони розвитку вищих психічних функцій. *Бібліотечка вихователя дитячого садка*. 2009. № 11. С. 75–81.
132. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку : навч.-метод. посіб. / за наук. ред. Т. Піроженко, С. Ладивір, Ю. Маланюк. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с. (Дитина замовляє розвиток).
133. Піроженко Т. О. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. *Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі* : збірник наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ. Т. IV (8). С. 212–223. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32305249.pdf>
134. Піроженко Т. О. Ціннісні орієнтації дітей старшого дошкільного віку в сьогоденних реаліях життя. *Актуальні проблеми психології* : Збірник

- наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Срібна хвиля, 2014. Т. IV: Психологія розвитку дошкільника, вип. 1. С. 172–186. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32306499.pdf>
135. Пихтіна Н. П. Теорія і методика ігрової діяльності дітей : навч. посіб. / Ніжинський держ. ун-т імені Миколи Гоголя. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 368 с.
136. Погляди Б. М. Теплова на проблему здібностей і обдарованості. URL: <http://um.co.ua/10/10-17/10-178095.html>
137. Поліщук К. М. До питання класифікації сучасної іграшки. *Збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів ун-ту за 2011 рік* / уклад.: Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Симоненко, О. П. Ємельянова. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2012. Ч. 2. С. 96–97. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4516/1/Polishchuk_1.pdf
138. Половина О. А. Інтегративна функція мистецтва у формуванні творчої особистості дитини. *Мистецтво та освіта*. 2018. № 4. С. 22–25.
139. Половина О. А., Карабаєва І.І. Авторський підхід до рівня визначення та формування художньо-продуктивної компетенції дітей старшого дошкільного віку. (2020) *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools* (39 (3)). Збірник наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / с. 26-32. ISSN 2708-0994
- a. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31672/1/4.-KarabayevaJ-I.J-PolovinaJ-O.-26-32.pdf>
140. Половина О. А., Котляр М. А. Особливості організації художньо-педагогічних спілкувань в умовах закладу дошкільної освіти. *Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. семінару (20 травня 2021 р., м. Київ). Київ : Ін-т психології імені

Г. С. Костюка НАПН України, 2021. С. 131–136. URL:
https://lib.iitta.gov.ua/725229/1/%D0%9C-%D0%BB%D0%B8%20%D0%86%D0%86%20%D1%81%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%83_20.05.2021.pdf

141. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2004. 456 с.
142. Портницька Н. Інвенційні дії як основа розвитку творчості у дошкільному віці / Житомирський державний університет імені Івана Франка. URL:
<http://eprints.zu.edu.ua/6260/2/%D0%86%D0%9D%D0%92%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%86%20%D0%94%D0%86%D0%87%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3%20%D0%A2%D0%92%D0%9E%D0%A0%D0%A7%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%A3%20%D0%94%D0%9E%D0%A8%D0%9A%D0%86%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%A3%20%D0%92%D0%86%D0%A6%D0%86.pdf>
143. Потреба в творчості як цінність в житті дошкільника. *Дитина у сучасному соціопросторі* : навч. посіб. / за ред. Т. О. Піроженко; НАПН України, Ін-т психології імені Г. С. Костюка. Київ; Кіровоград, 2014. С. 114–145.
144. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : наказ Міністерства освіти та науки України. URL:
https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
145. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. В. Низковської. Тернопіль : ТОВ «Мандрівець», 2017. 256 с.
146. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Від трьох до шести (семи) років : [нова редакція] : у 2 ч. / О. П. Аксьонова,

- А. М. Анищук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. Ч. II. 452 с.
147. Проект LEGO «Сприяння освіти» в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/profesijna-skarbnichka/proekt-lego-spriyannya-osviti-v-ukrayini>
148. Проценко О. В. Розвиток здібностей та обдарувань у дошкільників. Київ : Шк. світ, 2011. 128 с. (Бібліотека "Шкільного світу").
149. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
150. Психологічний словник / ред. В. І. Войко. Київ : Вища школа, 2006. 216 с.
151. Психологічні принципи розвитку креативності обдарованої особистості. *Обдарована дитина*. 2008. № 10. С. 2–10.
152. Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука : збірник статей / Ніжинський держ. ун-т імені Миколи Гоголя, за ред. М. В. Папучі. Ніжин, 2020. Вип. 2/3. 419 с.
153. Разом до гармонії: розвиток дитини раннього віку : метод. посіб. / авт.-упоряд.: І. В. Братусь, Н. В. Кошечко, О. Л. Нагула ; за ред. І. Д. Зверєвої. Київ : Кобза, 2004. 160 с.
154. Рапацевич Е. С. Педагогика : большая современная энциклопедия. Минск : Современное слово, 2005. 720 с.
155. Рибалка В. Лев Виготський: культурно-історична теорія розвитку вищих психічних функцій і вчення про особистість. *Психологія і суспільство*. 2002. № 2. С. 9–25.
156. Роджерс Карл. Про становлення особистістю: психотерапія очима психотерапевта. URL: <http://psychologis.com.ua/-1-379.htm>
157. Ройз С., Черняк И. Добрые взросления. Я иду сегодня в садик. Киев : Книголав, 2019. 24 с.
158. Романченко Т. Розвиток творчої уяви дошкільників як умова формування креативності. *Психолог дошкілля*. 2010. № 9. С. 35–41.

159. Саприкіна О. В. Розвиток активного мовлення дітей третього року життя художньо-продуктивній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2008. 20 с.
160. Семенов О. Творча дитина: зрозуміти і підтримати. *Дошкільне виховання*. 2016. № 4. С. 2–5.
161. Сидоренко В. К., Дмитренко Г. І. Основи наукових досліджень : навч. посіб. для вищих закладів освіти. Київ : РНЦ «ДІНІТ», 2000. 260 с.
162. Система поглядів на гру в філософії культури. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/12113/>
163. Создавайте мир вместе с нами. URL: <https://www.legofoundation.com/en/>
164. Список игрушек. URL: https://en.Wikipedia.org/wiki/List_of_toys
165. Стасевський Ю. С. Креативність у творчому розвитку учнів: від поняття до пізнавальної діяльності. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2018. № 3. С. 37–39.
166. Стеценко І. Г. Дослідження як технології отримання знань для дошкільників та молодших школярів. *Інформатика*. 2007. № 33/34. С. 36–46.
167. Сулаєва Н. В. Вітчизняна мистецька освіта XIII – середини XIV століть: неформальні і формальні ознаки. «Вітчизняна мистецька освіта». *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2015. Вип. 31. URL: <https://dspu.edu.ua/pedagogics/arhiv/31/31.pdf>
168. Сулаєва Н. В. Неформальна мистецька освіта майбутніх учителів у художньо-творчих колективах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 591 с.
169. Сулаєва Н. В. Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти : монографія. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. 408 с.
170. Сулаєва Н. В. Основні підходи до менеджменту неформальної мистецької освіти в художньо-творчих колективах вищих педагогічних

- навчальних закладів. *Витоки педагогічної майстерності*. 2011. Вип. 8, ч. 2. С. 256–262.
171. Сухорукова Г. В., Дронова О. О., Голота Н. М., Янцур Л. А. *Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник*. Київ : ВД «Слово», 2010. 376 с.
172. Терлецька Л. Г. *Психологія дитинства : практикум : навч. посіб.* Київ : Главник, 2006. 144 с.
173. *Технологія розвитку креативності. Сучасна школа України*. 2021. № 6. С. 4–159.
174. Ткаченко Л. І. *Креативність і творчість: сучасний контент. Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9/10. С. 32–35.
175. Горшина К. А. *Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии. Вопросы психологии*. 1998. № 4. URL: <https://hr-portal.ru/article/sovremennye-issledovaniya-problemy-kreativnosti-v-zarubezhnoy-psihologii>
176. Улюкаєва І. Г. *Історія дошкільної педагогіки : підручник*. Київ : Слово, 2016. 423 с.
177. Фонд «The LEGO Foundation» (Данія) Проект «Сприяння освіті». 2010. URL: <https://www.legofoundation.com/en/>
178. Фребель Фрідріх. *Вікіпедія (Wikipedia) – загальнодоступна вільна онлайн-енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%96%D1%85_%D0%A4%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D1%8C
179. Фуллер Ендрю. *Про виховання дітей, які плюються їжею*. Київ : Ріпол Класік, 2013. 320 с.
180. Хомуленко Т. Б. *Теоретичні та практичні аспекти неперервної освіти психологів : навч. посіб.* Харків : Оригінал, 1998. 100 с.
181. *Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / уклад.: З. Н. Борисова, В. У. Кузьменко*. Київ : Вища шк., 2004. 511 с.

182. Чепур О. Розвиток творчих здібностей у ДНЗ. *Психолог дошкілля*. 2013. № 12. С. 10–12.
183. Чепур О. Соціально-педагогічна робота дошкільних закладів з розвитку креативності дитини. *Актуальні проблеми педагогічної науки* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. заоч. конф. (м. Миколаїв, 09-11 листопада 2012 р) / Всеукр. громад. об'єднання Нова освіта, Наук.-учбов. центр прикладної інформатики НАН України. Миколаїв, 2012. С. 19–21.
184. Чепур О. Творча лінія розвитку в різних видах дитячої діяльності [в ДНЗ]. *Психолог дошкілля. Всеукраїнська газета для психологів, вихователів*. 2016. № 2 (79). Вкладка.
185. Червонна Т. Обдаровані діти: Діагностика та супровід. Київ : Шк. світ, 2008. 128 с.
186. Чернова О., Чернов А. Розвиток креативності дошкільника методами ТРВЗ. *Імідж сучасного педагога*. 2010. № 6/7. С. 108–110.
187. Чудновский В., Юркевич В. Как учитель должен ставиться к одаренности. *Обдарована дитина*. 2004. № 8. С. 10–16.
188. Шабельник Р. Ігрова діяльність дошкільників. Правові документи та міжнародний досвід. *Дитячий садок*. 2021. № 15/16. С. 10–17.
189. Шевчук А. Розвиток дошкільнят в музично-руховій діяльності : навч.-метод. забезпеч. прогр. "Дитина". Київ : Шкіл. Світ : Вид. Л. Галіцина, 2006. 128 с.
190. Шевчук А. Творче освоєння дитиною світу культури. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 12. С. 4–10.
191. Шиліна Н. Є. Покоління «зет» та «альфа»: психологічні особливості навчання і виховання. *Znanstvena misel journal. Ljubljana*. 2020. № 40. С. 36–39. URL: <http://www.znanstvena-journal.com/wp-content/uploads/2020/10/Znanstvena-misel-journal-%E2%84%9640-2020-Vol-2.pdf#page=36>
192. Школа для життя через життя. Ж. О. Декролі. URL: <https://studfile.net/preview/5511894/page:21/>

193. Шульга Л. Забезпечення педагогічних умов розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку в процесі сприйняття живопису. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. 2015. № 1. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/Nivoo_2015_1_13.pdf
194. Шульга Л. М. Ігрова технологія як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 11. С. 25–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_11_6
195. Шульга Л. М. Інформаційно-освітнє середовище в професійному розвитку педагога ЗДО. *Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області в контексті реалізації Концепції Нової української школи у 2018/2019 навчальному році* : метод. рекомендації : у 3 ч. / відп. ред. О. В. Варецька ; ред.-упоряд. О. М. Байєр ; ДОН ЗОДА, КЗ «ЗОШПО» ЗОР. Запоріжжя : СТАТУС, 2018. Ч. III: Дошкільна освіта. С. 57–81.
196. Шульга Л. М. Науково-понятійний апарат проблеми розвитку творчих здібностей дошкільників в образотворчій діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 49. С. 242–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_49_35
197. Шульга Л. Упровадження технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наук. праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. Дрогобич, 2019. Т. 3, № 23. С. 179–183.
198. Шумей Т. І., Сергєєва І. Л. Маленькі дослідники. *Палітра педагога*. 2008. № 2. С. 11–18.
199. Щодо забезпечення реалізації проекту «Сприяння освіті» у дошкільних навчальних закладах : наказ Міністерства освіти та науки України від

- 10.02.2016 № 108. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0108729-16#Text>
200. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР Україна», 2019. 448 с.
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y-sviti.pdf>
201. Hamid Rajaei. URL:
#Creativity_theory.2C_The_prolixes_and_the_simplifiers.2C_Epistemologica
l_attitude. URL: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2014/9-10/8.pdf>
202. Lahdreth G. Children communicate through play. *Texas Personnel and Guidance Journal*. 1978. No 6 (1). P. 41–42.
203. Lauren Child. I've won, no I've won, no I've won. London : Grosset & Dunlap, 2006.
204. Linde Faas. Come with me. London : Lemniscaat, 2019.
205. Maslow A. H. The Farther Reaches of Human Nature. Harmondsworth : Penguin, 1971.
206. Maslow Abraham H. Motivation and personality. URL:
<https://www.eyco.org/nuovo/wp-content/uploads/2016/09/Motivation-and-Personality-A.H.Maslow.pdf>
207. Shulha Liudmyla, Hnizdilova Olena, Matishak Marianna, Marchii-Dmytrash Tamara, Yaroslavtseva Milena, Chorna Hanna. Developing Creative Abilities in Preschoolers in Painting Classes via the Principles of Neuroped agogy and Psychology of Creativity in Ukraine. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2021. Vol. 13, is. 4. URL:
<https://www.lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/3848/3295>
208. Slime toys contain toxic chemical – environment group. URL:
<https://news.mb.com.ph/2019/09/23/slime-toys-contain-toxic-chemical-environment-group/>

209. World Economic forum. The Future of Jobs. URL:
https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf

ДОДАТКИ

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
(ЯСЛА – САДОК) № 63
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**
вулиця Володимира Великого, будинок 50, місто Кременчук, 39622
E-mail: krdnz63@ukr.net . Web: https://krdnz63.wixsite.com/dnz63, Код ЄДРПОУ 24831036

17.09.2021р. № 105

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача освітнього ступеня доктора філософії

Крамаренко Валентини Олександрівни

*«Формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного
мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах»*

зі спеціальності 012 Дошкільна освіта

У комунальному закладі «Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №63 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області протягом 2019 – 2020 років були апробовані результати науково-педагогічного дослідження Крамаренко Валентини Олександрівни з формування креативності дошкільників засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах.

В умовах закладу дошкільної освіти дослідно-експериментальним шляхом Валентина Олександрівна підготувала авторську ігрову розробку «Магнітна гра» та впровадила її в освітній процес. Педагогічний експеримент проводився у середній та старшій вікових групах Кременчуцького ЗДО №63. Колективом відмічено, що Валентина Олександрівна провела якісну підготовку зразків мистецько-ігрового матеріалу, обґрунтувала використання авторської розробки «Магнітна гра», практичним шляхом продемонструвала їх ефективність у формуванні креативності дошкільників. Крім того, у процесі експерименту не тільки вихованці ЗДО, але й вихователі виявили зацікавленість новітньою методикою, а останні висловили бажання більш широко залучати сучасний мистецько-ігровий матеріал до освітнього процесу.

Враховуючи сучасність, новизну та експериментально підтверджену ефективність науково-педагогічного дослідження В. О. Крамаренко, вважаємо за потрібне поширення практики ЗДО України результатів дисертаційної роботи «Формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу».

Директор

Ольга ШАМРАЙ

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ
(ЯСЛА – САДОК) № 65
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**
вулиця Київська, будинок 12 – А, місто Кременчук, 39631
E-mail: krdnz65@ukr.net . Web: <https://dnzn65.wixsite.com/dnzn65>, Код ЄДРПОУ 25166546

09.12.2021 р. № 169

№ _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Крамаренко Валентини Олександрівни
*«Формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного
мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах»*
зі спеціальності 012 Дошкільна освіта

У продовж 2019-2021 років результати наукових доробок Крамаренко В. О. з теми «Формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах» впроваджувались в освітній процес Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №65 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області з метою формування креативності у дітей дошкільного віку, запровадження сучасного мистецько-ігрового матеріалу, та авторської ігрової розробки «Магнітний матеріал». Впевнені, Крамаренко В. О. провела якісну підготовку з упровадження результатів дисертаційного дослідження, визначивши мету, завдання, зміст та дидактичні засоби проведення занять із мистецько-ігровим матеріалом з дітьми середньої та старшої груп закладу дошкільної освіти. Особливим у суті дослідження Валентини Олександрівни виявилось те, що методологія впровадження результатів дисертаційного дослідження повністю продумана і враховує вікові параметри дитячих груп. Упродовж науково-педагогічного дослідження Валентиною Олександрівною проведено значну кількість занять із формування креативності дошкільників.

Колектив закладу дошкільної освіти зацікавився методикою впровадження у виховний процес сучасного мистецько-ігрового матеріалу, його видами, класифікацією та засобами підвищення інтересу дітей до мистецько-ігрової діяльності та формування їх креативності.

Вважаємо, що результати впровадження наукових розробок Крамаренко В. О. свідчать про високу якість науково-педагогічного дослідження і можуть бути впроваджені в освітній процес інших закладів дошкільної освіти України.

Директор

Наталія ТИТАРЕНКО

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ
(ЯСЛА-САДОК) КОМБІНОВАНОГО ТИПУ № 61
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Героїв України, 15, м. Кременчук, Полтавська область, 39622
E-mail: krdnz61@ukr.net, Web: <http://dnz61kr.wix.com/dnz61>, Код ЄДРПОУ 24832490

01.12.2021 № **01-38/199**

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Крамаренко Валентини Олександрівни

*«Формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного
мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах»*

зі спеціальності 012 Дошкільна освіта

У продовж 2019-2021 років результати наукових доробок Крамаренко В. О. з теми «Формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах» впроваджувались в освітній процес Кременчуцького дошкільного закладу (ясла-садок) комбінованого типу № 61 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області з метою через методично розроблену програму формування креативності дітей дошкільного віку та запровадження сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Крамаренко В. О. провела якісну теоретичну та практичну підготовку з упровадження результатів дисертаційного дослідження, визначивши мету, завдання, зміст та дидактичні засоби проведення занять із сучасним мистецько-ігровим матеріалом з дітьми середньої та старшої груп закладу дошкільної освіти. Особливим, у змісті дослідження Валентини Олександрівни виявилось те, що методологія впровадження результатів дисертаційного дослідження ретельно підготовлена з врахуванням вікових параметрів дитячих груп. Під час науково-педагогічного дослідження Валентиною Олександрівною проведено достатню кількість занять із формування креативності дошкільників з залученням сучасного іграшкового матеріалу.

Колектив закладу дошкільної освіти зацікавився методикою впровадження у виховний процес сучасного мистецько-ігрового матеріалу та засобами підвищення інтересу дітей до мистецько-ігрової діяльності та розвитку креативності.

Вважаємо, результати впровадження наукових розробок Крамаренко В. О. свідчать про якісне науково-педагогічне дослідження і можуть бути впроваджені в освітній процес інших закладів дошкільної освіти України.

**Директор
Кременчуцького ЗДО № 61**

Євгенія ШОСТАК

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
(ЯСЛА-САДОК) № 68
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**
39601, м. Кременчук, проспект Свободи, 21,
e-mail: krdnz68@ukr.net, код ЄДРПОУ 24828034

08.11.2021 № 01-05/175

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Крамаренко Валентини Олександрівни

*«Формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного
мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах»*
зі спеціальності 012 Дошкільна освіта

У Кременчуцькому закладі дошкільної освіти (ясла-садок) № 68 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області протягом 2019 – 2020 та 2020 – 2021 навчальних років була проведена апробація та розпочато процес впровадження у освітній процес результатів дисертаційної роботи Крамаренко Валентини Олександрівни, що викладені у статтях фахових загальноукраїнських та міжнародних інформаційних ресурсів за темою дисертаційного дослідження «Формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу».

За матеріалами та загальними висновками проведеної наукової роботи Крамаренко В.О. розробила авторську дитячу гру «Магнітна гра» з метою розвитку креативності дітей дошкільного віку. Дисертанткою було ґрунтовно вивчено ринок сучасної іграшки для дітей та сформульовано розвивальні новітні можливості її розробки. У освітній процес закладу дошкільної освіти протягом 2019 – 2020 та 2020 – 2021 навчальних років було впроваджено магнітну гру нового типу та проведено семінар з методології залучення до занять з образотворчої діяльності елементів математики та конструювання.

Практичне впровадження результатів дослідження Крамаренко В.О. посприяло загальному зацікавленню дітей, завдяки новим ігровим можливостям.

Враховуючи сучасність, новизну, актуальність, що підтверджено експериментально, ефективність наукових досліджень Крамаренко В.О. вважаємо за *доцільне рекомендувати до поширення в освітній процес закладів дошкільної освіти.

Директор

Тетяна ЛЯПКА

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
(ЯСЛА – САДОК) № 82
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Європейська, 33, м. Кременчук, 39601, тел. 74-71-51
E-mail: krdnz82@ukr.net, Web: dnz822.wix.com/dnz82 Код ЄДРПОУ 23550453

08.11.2021 № 02-17/142

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Крамаренко Валентини Олександрівни

*«Формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного
мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах»*

зі спеціальності 012 Дошкільна освіта

Результати наукових досліджень Крамаренко В.О. з теми «Формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу» впроваджувалися у освітній процес Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №82 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області на протязі 2019 – 2020 та 2020 – 2021 років з метою формування креативності дітей груп середнього та старшого дошкільного віку.

Позитивної оцінки заслуговує ретельна підготовка дисертантки в рамках дослідження сучасного мистецько-ігрового матеріалу та методології проведення експериментальної частини дослідження. Вважаємо, Крамаренко Валентина Олександрівна якісно обґрунтувала значущість нових підходів до ігрової діяльності дітей дошкільного віку, задля розвитку креативності та приділила достатньо уваги теретико-практичній підготовці фахівців закладу дошкільної освіти щодо засвоєння нових ігрових форм роботи з дошкільнятами.

Особливу зацікавленість педагогічного колективу викликали методичні розробки дисертантки, їх впровадження в навчальний процес закладу посприяли росту педагогічної майстерності та фаховому рівню вихователів.

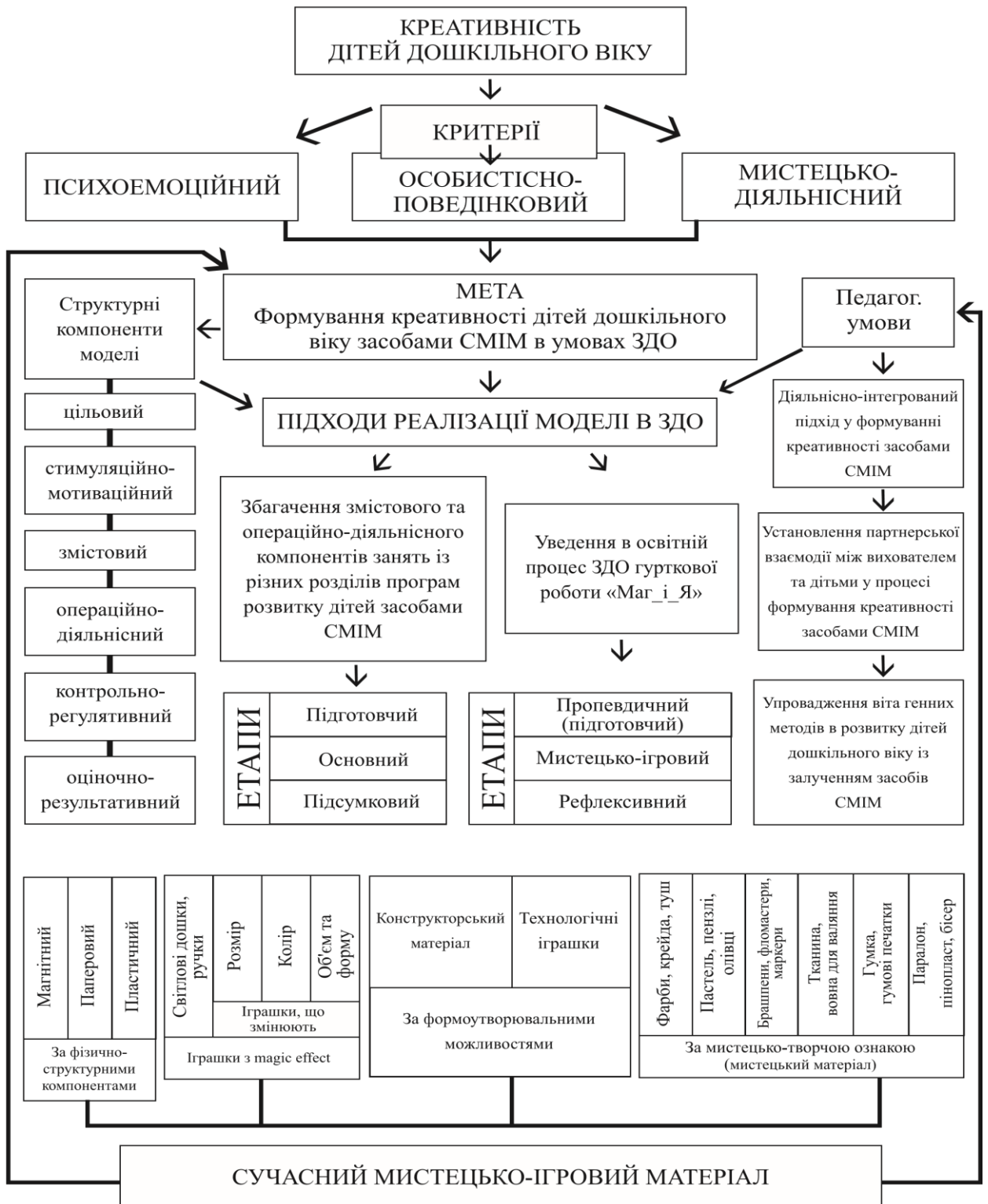
Вважаємо, що результати наукових досліджень та експериментальної роботи Крамаренко Валентини Олександрівни заслуговують широкого впровадження до навчального процесу закладів дошкільної освіти країни.

Директор

Людмила НІМЧЕНКО

Модель формування креативності у дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в умовах ЗДО.

**Орієнтовні конспекти інтегрованих занять за програмою «Маг_і_Я» із
формування креативності у дітей засобами сучасного мистецько-
ігрового матеріалу в дошкільних закладах .**

Заняття №1 (сер. гр.) Блок «Досліджуй»

Тема «Магнітна Маг_і_я. Дослідження властивостей та ігровотворення магнітними об'єктами . Подружка Мавпочка»

Мета: розвиток пізнавального інтересу до розмаїття світу природи, стимулювання нестандартного мислення, розвиток мистецько-ігрових умінь із залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу, уміння імпровізаційного комбінування магнітних форм гри «ФОРМАГ» у заданий сюжет або об'єкт, формування креативності.

Матеріали й інструменти:

дитяча книга з рухомим елементом – жабкою та ілюстративним матеріалом в образі Мавпочки, магнітна гра «ФОРМАГ» з достатньою кількістю форм з чорного тла для кожної дитини, ілюстрації різних видів дерев.

Попередня робота. Знайомство дітей з особливостями магнітних ігор («Магнітні звірятка», набори магнітних букв, магнітна гра «Навколо світу») через надання можливостей розуміння принципів магнітного кріплення.

Хід заняття

1. Створення позитивного складника заняття.

Діти, до нас сьогодні завітала жабка Кваря. Вона розумниця, живе в книжці, має багато друзів і бажає подружитись з вами. Кваря прийшла до нас за допомогою її подружки – Мавпочки. Спочатку допоможемо Кварі розгадати загадку.

Загадка

Він захистить і допоможе,

Й не вимагатиме подяк.

І сонце вигляне погоже,

І сонечку зрадіє всяк. (*Друг*).

http://kazkar.info/ua/zagadki_pro_drugbu/

2. Мотиваційна діяльність.

- Загадку розгадали. Молодці! З'ясуймо, яка ж допомога потрібна Кварі?

Кваря розповідає, що Мавпочка дуже сумує за теплою Африкою, де багато пальм. Пальми – звичне місце мешкання мавпочок. Пальмами вони можуть лазити, скакати, зривати та їсти плоди з них. Які плоди ростуть на пальмах? (Фініки, банани). Згадаймо, який вигляд мають пальми. (Діти згадують, що пальми – високі дерева з кроною на верхівці. На пальмах виростають плоди – банани й фініки, згадують форми листя пальми. Деякі діти розповідають про те, що мають удома пальми в горщиках.)

3. Проблемне питання.

- Діти, допоможімо Мавпочці, створивши для неї багато пальмових дерев з магнітних елементів, щоб вона відчула себе на своїй Батьківщині – в Африці? Згадаймо, з яких частин складається дерево. (Діти згадують – стовбур, коріння, крона, листочки та плоди). А чим відрізняються, наприклад, пальмове дерево від ялинки? Діти відповідають (листя пальми – широке й велике, а на ялинці маленькі голки й вони зверху до низу стовбура, а на пальмі – тільки зверху). Молодці! Тепер, самостійно вибирайте різноманітні форми гри «ФОРМАГ», які нагадують Вам частини пальмового дерева, і викладайте їх на тлі чорного кольору. Якщо захочете, можете викласти цілий африканський ліс. Діти самостійно вибирають форми для викладення на тлі чорного кольору. За

бажанням вони об'єднуються для спільної творчої ігрової діяльності та задля доповнення завдання своїми фантазійними елементами сюжету.

4. Творча робота з руханкою.

- А зараз уявімо себе стрункими пальмами, станемо рівненько, піднімемось на носочки, піднімемо руки високо до неба, як листя пальми, потім ще вище й униз спочатку ліву ручку, потім праву, а тепер – ми маленькі пальмочки (присіли). Зробімо разом пальмовий ліс, станьмо щільно, щоб Мавпочці було зручно перестрибувати з дерева на дерево. Діти об'єднуються в спільному образі пальмового лісу.
- Молодці, діти. Повернімось до своєї гри, вибраних вами форм і створімо з них для подружки Кварі багато пальмових дерев. Як Ви вважаєте, чи всі пальми високі? А який вигляд має маленька пальмочка? Діти, можете доповнювати свої магнітні історії новими друзями Мавпочки! Ми з задоволенням послухаємо ваші розповіді.

5. Перегляд та обговорення результатів заняття.

Діти обмінюються враженнями від результатів роботи та своїми рефлексіями щодо вигаданих сюжетів та героїв.

Заняття №2 (сер. гр). Блок «Досліджуй»

Тема «Пластична Маг_і_я. Дослідження властивостей та ігроворення пластичним матеріалом. Друже Бегемот»

Мета: сприяння розвитку нестандартного мислення, розвитку пізнавального інтересу до розмаїття світу природи, розширення знань про різноманітні середовища існування рослин і тварин, виховання уважного й шанобливого ставлення до всіх виявів життя, розвиток мистецько-ігрових умінь із залученням пластичного СМІМ, формування креативності.

Матеріали й інструменти:

дитяча книга з рухомим елементом – жабкою та ілюстративним матеріалом в образі Бегемота, пластичний матеріал (пластилін), стеки, дощечки для ліплення, серветки.

Попередня робота. Бесіди в груповій кімнаті або на прогулянці на тему природозбереження та унікальності природного світу. Бесіда «Як можна нестандартно використовувати пластичний матеріал (пластилін, глину тощо)?»

Хід заняття

1. Створення позитивного складника заняття.

Діти, до нас завітала добра знайома – жабка Кваря, що живе в книзі. Привітаємо її! Кварі знов треба наша допомога для її друга Бегемотика. Він ув'яз у болоті, не може самостійно вилізти й потребує допомоги. Як ми можемо йому допомогти? Діти пропонують багато варіантів, серед них – викликати трактор, щоб прив'язати Бегемотика й витягнути його, об'єднатись із батьками й витягнути разом, зробити зручну доріжку з болота для Бегемотика, викликати найсильнішу людину світу. Діти разом вирішили виготовити ті засоби, які можуть зробити своїми силами, тобто зручну доріжку з пластилінових (пластичний матеріал) камінців. Потім

об'єднати її в один спільний шлях, яким можуть гуляти улюблені іграшкові герої, наявні в групі дошкільного закладу.

2. Мотиваційна діяльність.

Як дружити з Бегемотом

Як дружити з бегемотом?	Бо друзів Бегемоту
Це не проста робота,	Жувати неохота .
Потрібно тонни поту	Тож він відкриє рота
Пролити сто разів,	і просто проковтне.
Щоб друг тебе ледачий	Ох не проста робота
Прокинувся й побачив	Благати Бегемота
А вже коли побачить –	Відкрий-но ще раз рота
Щоб друг тебе не з'їв.	І випусти мене.

(І. Андрусак. *«Як дружити з Бегемотом»*. Збірка віршів «Лякація». Вид. Фонтан казок – 2017).

Діти, допоможімо Бегемоту – разом створімо доріжку довгу та зручну з пластилінових камінців, щоб він виліз із болота, нарешті зустрівся з Кварею й нікого не ковтав, а разом з друзями грав, наприклад, у квача. Але ви за бажанням можете створити рослини вздовж доріжки, або комашок, або інших тваринок, що теж чекають Бегемота біля болота. Які рослини ростуть біля водойм? Діти згадують – очерет, латаття, травичка, кущики. Які комашки літають біля болота? Діти згадують – комарі, бабки, метелики.

3. Творча робота з руханкою.

Діти, ви знаєте, що Бегемот живе у водоймах і добре плаває. Згадаймо, які рухи треба робити у воді, щоб пливти. Ручками робимо так (показ), ніжками теж (сидячи на стільчиках). Тепер можна поплавати по груповій кімнаті, роблячи рухи руками. Наші рухи плавні, ми не

поспішаємо й можемо плисти ланцюжком, а тепер пливіть у різні боки й знову шикуємось у ланцюжок.

Молодці, тепер повертаємось за столики й продовжуємо ліпити доріжку для того, щоб допомогти Бегемоту вилізти з болота до його подружки Кварі. Згадаймо, як правильно розкочувати кульку (колоподібними рухами), і щоб з кульки створити камінець, треба долоньками зверху та знизу притиснути кульку, але не сильно, бо тоді буде не камінчик, а млинець. Камінчик готовий. Але їх треба багато, щоб доріжка була міцна. Діти, хто бажає виліпити очерет? Для того, щоб виліпити очерет, треба розмістити долоньки прямо, одна до однієї та розкатувати в долоньках шматочок пластиліну до себе – від себе. Отримуємо циліндричну форму. Тепер разом викладаємо виліплені камінці і поряд розміщуємо рослини. Ось яка довга. Гарна і зручна доріжка. Молодці! Бегемот зможе вибратись до подружки Кварі. Покажімо йому, як улюблені іграшки вільно гуляють нашою доріжкою.

4. Перегляд та обговорення результатів заняття.

Порада: виготовити з малечею спільну доріжку таким чином, щоб вона не заважала проводити заходи життєдіяльності й залишити її як частину ігрового приладдя групи. Діти з задоволенням повертаються до гри з нею.

Заняття №3 (сер. гр). Блок «Досліджуй»

Тема «Паперова Маг_і_я. Дослідження властивостей та ігроворення паперовим матеріалом. Друже Восьминіг»

Мета:

сприяння розвитку нестандартного мислення, розвитку пізнавального інтересу до розмаїття світу природи, розширення знань про різноманітні середовища існування рослин і тварин, виховання уважного й шанобливого ставлення до всіх виявів життя, розвиток мистецько-ігрових, художніх умінь із залученням паперового СМІМ, формування креативності.

Матеріали й інструменти:

дитяча книга з рухомим елементом – жабкою та ілюстративним матеріалом в образі Восьминога, папір (білий, кольоровий, вирізані елементи на морську тематику), клей-олівець. Заготовлені паперові стрічки різного кольору, лялькові очі пластикові, пластилін.

Попередня робота.

У груповій кімнаті на підлозі розкладається велика кількість м'ятого паперу. Дітям пропонується погратись, рухаючи паперовим покриттям, послухати його шурхіт, уявивши собі що їм нагадує такий рух. Обов'язковий дозвіл гратись папером.

Хід заняття

1. Створення позитивного складника заняття.

Діти, є таке прислів'я *«Друга шукай, а знайдеш – бережи»*. Як ви вважаєте, про що це? Сенс цього виразу в тому, що в кожного з нас є багато знайомих людей, але не всі вони є нашими близькими друзями. При цьому, якщо вам вдалося знайти справжнього друга, його потрібно цінувати, поважати, берегти й допомагати йому. У жодному разі не можна

сваритися з другом і образати його, тому що йому це буде дуже неприємно. Кваря дуже мріє про нових справжніх друзів.

Мотиваційна діяльність з руханкою.

Скільки паперу в нас сьогодні в групі, зробимо з паперу друзів для жабки Кварі – восьминогів?

Я величезний восьминіг!

І на ноги наступати.

У мене є вісім ніг!

А спробуйте ви самі

Я вмю танцювати.

Стількома зробити крок ногами!

Дивіться, як восьминіг рухає своїми ніжками (театралізація з отвором книги), ще вони називаються щупальці.

2. Творча робота.

Подивіться, діти, перед вами на столах паперові смужечки. Що вони вам нагадують (ніжки)? Скільки ніжок треба для восьминога? Рахуємо разом (вісім). Рахуйте й вибирайте ті кольори, розміри, які вам подобаються. Ніжки маємо, тепер треба уявити до чого ми будемо поєднувати усі вісім ніжок. Які ще частини тіла є у восьминога, як ви вважаєте? Голова! Хто з якого матеріалу (папір, пластилін) бажає зробити голову? Ті, хто вибрав пластилін, ліплять кульку або циліндр. Ті діти, хто забажав працювати з папером – виготовляють паперові кульки та приклеюють вісім смужечок паперу. За бажанням або малюють, або наклеюють очі. Далі пропонуємо дітям вибрати заготовлені паперові елементи з фото на морську тематику (рибки, морські зірки, камінці тощо) та наклеїти їх на аркуш для створення простору мешкання восьминогів.

3. Перегляд та обговорення результатів заняття.

- Дивіться діти, скільки нових друзів ви зробили для Кварі. Молодці! Вони будуть гарними друзями: допомагати одне одному, гратись і

навіть розраджувати одне одного, якщо в когось із них буде поганий настрій.

Заняття №4 (сер. гр). Блок «Фантазуй»

Тема «Магічні тіні. Обведення та розмальовка тіней різних форм з залученням мистецько-ігрового матеріалу (пластилін, олівці, папір)»

Мета:

сприяння формуванню нестандартного мислення, розвитку пізнавального інтересу до розмаїття світу природи, розширення знань про різноманітні природні явища, виховання уважного й шанобливого ставлення до всіх виявів життя, розвиток мистецько-ігрових та художніх умінь із залученням мистецького СМІМ, формування креативності.

Матеріали й інструменти:

мотузочка, листочки з дерев різних форм, папір, олівці, фломастери, пензлики, фарби.

Попередня робота. Читання та обговорення твору Ірени Карпи «Луї та його монстри»

Хід заняття

1. Створення позитивного складника заняття.

Загадки:

Поруч іде,

А сліду не лишає. (*Тінь*)

Очима бачиш,

А руками не візьмеш. (*Тінь*).

2. Мотиваційна діяльність.

Поспостерігаймо за тінями на майданчику. Дивіться, яку тінь мають дерева, кущі, наші гойдалки та сходинки-турнік. На що схожі ці тіні? Ми теж маємо тінь. Дивіться. У мене вона велика й довга, у вас менша. Якщо ми рухаємось, тінь теж починає рух. (Рухаємось ланцюжком, спостерігаючи, як змінюється тінь. Гра «Ланцюжок»)

3. Творча робота.

Діти, дивіться: у нас у групі над столами на мотузочках прищеплені різноманітні листочки з дерев. Поспостерігайте: це листя теж відкидає тінь на аркуші паперу. Треба спіймати ту тінь, обмалювавши її. Спробуймо. Молодці! Гарні листочки! А тепер можете розмалювати листочки або фарбами, або олівцями. Уявіть, хто може жити навколо листочків або на листочках (комахи, метелики, пташки, гусінь). Намалюйте історію листочків з дерева.

4. Перегляд та обговорення результатів заняття.

Діти, зробімо виставку з наших художніх робіт! Кому чий малюнок сподобався? Чому? (Спільне обговорення).

Заняття №5 (сер. гр). Блок «Фантазуй»

Тема «Шукай та створи. Створення скульптур, малюнків, колажів з наявних у групі мистецько-ігрових матеріалів та ігровотворення. «Я – митець»»

Мета:

сприяння розвитку нестандартного мислення, формування пізнавального інтересу, умінь розвивати імпровізаційний пошук та реалізувати свої ідеї через практику з залученням мистецького, конструкторського, пластичного, паперового, магнітного СМІМ тощо, сприяння формуванню креативності.

Матеріали й інструменти:

Наявні та доступні іграшки, мистецько-ігровий матеріал у груповій кімнаті.

Попередня робота.

Перегляд мультсеріалу «Дивосвіт» (1 епізод) створений за мотивами художніх образів Марії Примаченко.

<https://www.youtube.com/watch?v=UCOYy7Ff4G8>

Хід заняття

1. Створення позитивного складника заняття.

Обговорення мультсеріалу. Який герой сподобався, чому, який найліпший звір, з яких елементів або частин складений його образ художницею? (Лисиця з рибок, корова з квіток, сонечко, як соняшник або млинець, видра з кабачків або огірків) Чи можливо відтворити цих звірів з матеріалів, що наявні в груповій кімнаті? На що схожі форми тіла лева, лисиці, зміючки, видри тощо? Які кольори тваринок у мультику? (яскраві, веселі)

2. Мотиваційна діяльність.

Пісенька з мультфільму «Дивосвіт»

Лиш справжній друг
Він зрадити не може
Завжди підтримає
Як треба допоможе,

Нехай він менший
Від тебе на зріст
Зате не затремтить його
Хоробрий хвіст.

3. Творча робота.

Діти, погляньмо, що в нашій групі допоможе зробити незвичайних тваринок, як у мультфільмі. Ми маємо пластилін, конструктор, фарби, олівці, папір (білий та кольоровий), книжки, іграшки тощо. Що ви ще бажаєте узяти? Беріть! Діти відтворюють (малюють, конструюють, ліплять) образи героїв мультфільму з різних мистецько-ігрових матеріалів наявних у груповій кімнаті.

4. Перегляд та обговорення результатів заняття.

Молодці! Тепер ми можемо самі вигадати продовження історії або свою казку. (Театралізована ігрова діяльність протягом дня).

Заняття №6 (ст.гр). Блок: Вигадуї

Тема: Веселі камінці. Створення з пластичного матеріалу різнокольорових пласких камінців та викладення сюжету за сучасним літературним твором для дітей. (Ж. Миронюк. *Не бійся монстриків.* 2019 р.)

<https://www.youtube.com/watch?v=ZPDChzlf3LU>

Мета: розвиток імпровізаційно-творчої діяльності через імпровізаційне комбінування різних форм задля породження нових ідей та сюжетів, формування готовності сприймати партнерство з дорослими та дітьми, сприяння розвитку здатності втілювати ігрові рішення в умовах дефіциту інформації.

Матеріали й інструменти: кольоровий пластилін (ліпаки, декоративна глина), дощечка для роботи пластиліном, стека, книжка Ж. Миронюк «Не бійся монстриків», сканкопія аркушів для розмальовки дітьми.

Попередня робота.

Знайомство з сюжетом книжки «Не бійся монстриків». Виконання завдань з книги: домалюй, розфарбуй, полічи баранчиків.

Хід заняття

1. Створення позитивної складової заняття.

Обговорення монстриків Шкарпетика, Мерзлячка, Шурхотуна. Створення візуальної маски їх образів, характерів та дій за сюжетом завдяки питанням:

- Як Ви вважаєте, чому монстриків так назвали?
- Як, на Вашу думку виглядають монстрики Шкарпетик, Шурхотун, Мерзлячок?
- Як вони можуть бути вдягнені, якого кольору їх одяг? Він охайний чи ні?
- Вони добрі, веселі чи злі і жадібні?

2. Мотиваційна діяльність.

- Діти, давайте уявимо, як виглядають монстрики, для цього подивимось у книжку, як їх уявляє художник-ілюстратор (художник, який малює ілюстрації до книжок). Ми маємо кольоровий пластилін і можемо виліпити багато кольорових камінчиків та скласти з них голову, тулуб та кінцівки монстриків. Якщо розміри камінчиків будуть різними, то Ви можете створити різноманітні образи своїх монстриків. Великий пластиліновий камінчик – велика голова або тулуб, маленький – навпаки. Створивши своїх монстриків, можна вигадати їм імена або виліпити Шкарпетика, Мерзлячка, Шурхотуна. Можна з камінчиків, що залишаться викласти доріжку або будиночок для монстриків або для машинок чи для Ваших іграшок.

3. Творча робота.

Діти виконують завдання. За бажанням діти вигадують та наклеюють на виготовлені камінчики елементи одягу, стекою малюють риси обличчя.

4. Перегляд та обговорення результатів заняття

Молодці, діти. Грайтесь своїми монстриками. Сподіваюсь, що вони добрі і лагідні, будуть допомагати Вам не боятись темноти та упорядковувати безладдя в Ваших іграшках, шухлядках та шафках.

Заняття №7 (ст. гр). Блок «Вигадуї»

Тема *«Відбиток як мистецтво. Створення відбитків різних форм, предметна або сюжетна домальовка та ігровотворення»*

Мета:

сприяння формуванню нестандартного мислення, розвитку пізнавального інтересу до розмаїття світу природи, розширення знань про різноманітні природні явища, виховання уважного й шанобливого ставлення до всіх виявів життя, розвиток мистецько-ігрових, художніх умінь із залученням мистецького, паперового СМІМ, іграшок, розвиток спостережливості, візуальної пам'яті, сприяння формуванню креативності.

Матеріали й інструменти:

фарби гуашеві, папір, набір надрізаних з одного краю пластмасових соломинок, пензлики, олівці, фломастери.

Попередня робота.

Спостереження на прогулянці за відбитками пташиних лапок, створення в пісочниці різноманітних відбитків (човник, машинка, лялька, м'яч, обруч, гілочки тощо) та відбитків взуття, долонь. Запропонувати уявити, на що або на кого схожі ці відбитки.

Хід заняття

5. Створення позитивного складника заняття.

Діти, пам'ятаєте, ми на прогулянці робили відбитки й спостерігали за відбитками лапок пташок? Відбитки можна залишати на різних поверхнях, наприклад, на сніжку. Ось віршик саме про це.

Сніг-сніжок! Сніг-сніжок!

На снігу сліди пташок.

Це горобчики стрибали,

Мабуть, їстоньки шукали.

Та поживи, бач, нема —

Замела усе зима...

Ой ви, пташки куцохвості.

Наші друзі, наші гості.

Прилітайте під вікно —

Є в кормушці вам пшоно. (*Грицько Бойко*)

6. Мотиваційна діяльність.

Діти, згадайте, як ми робили відбитки різних поверхонь на прогулянці. Сьогодні ми з вами будемо робити відбитки фарбою на папері. Вибирайте різні соломинки, які вам подобаються, занурюйте надрізані краї соломинок у фарбу та робіть відбитки на аркуші. Розміщуйте за бажанням, посередині – буде схоже на букет, по краям аркуша – буде схоже на орнамент або на цікавий сюжет, який ви нам розповісте.

7. Творча робота.

Діти роблять відбитки у вигляді квіткових орнаментів. Після закінчення роботи пропонується роздивитись уважно і уявити на що вони схожі (на колючки, відбитки пташиних лапок, жовті кульбабки, морських зірок, сонечко, матусину прикрасу) і домалювати недостатні елементи (елементи орнаменту, гілочки, листочки тощо) фломастерами, олівцями, фарбами та пензлями.

8. Перегляд та обговорення результатів заняття.

Спільне облаштування виставки робіт дітей, обговорення та висловлення думок щодо своїх малюнків та творчості інших.

Заняття №8 (ст. гр). Блок «Вигадуї»

Тема *«Конструктори-архітектори. Створення архітектурних форм з дерев'яних паличок і паралонових форм та ігровотворення»*

Мета:

сприяння формуванню нестандартного мислення, розвитку пізнавального інтересу до розмаїття світу людей та комах, розширення знань про різноманітність архітектурних конструкцій та принципи їх з'єднань, виховання уважного ставлення до конструктивних форм, розвиток мистецько-ігрових, конструкторських умінь із залученням СМІМ, сприяння формуванню креативності.

Матеріали й інструменти:

набори готових дерев'яних паличок однієї довжини, нарізаний кубиками поролон (3-5 см.).

Попередня робота.

Бесіди на тему конструктивізму/будівництва на прогулянці зі спостереженнями за павутинками, конструкцією ігрового павільйону. Питання дітям: яким чином кріпляться стійки павільйону, на чому тримається дах, до чого павучки приєднують своє павутиння, воно міцне, чому? Розповідь про значення слова «архітектура». Спостереження за архітектурними об'єктами навколо (будівля садочку, навколишні будинки). Обговорення та розповіді дітей, які брали участь у будівництві дачі, будинку тощо.

Хід заняття

1. Створення позитивного складника заняття.

Спільний перегляд мультфільму «Пригоди моторної Мурашки» (1 с.)

<https://www.youtube.com/watch?v=iy9J81i-Y-k>

Обговорення мультфільму «Пригоди моторної Мурашки» з питаннями: куди їхав Мурашка, що віз, якої форми були будівельні матеріали, для чого вони потрібні?

2. Мотиваційна діяльність.

Загадка-руханка:

Сталевий довгий журавель (*потягнулись*)

За разом раз поклони б'є. (*нахили тулуба вперед і назад*)

Він допомагає будувати (*потиснули лівою праву руку*)

І дзьобом плити подає. (*витягуємо шийки і клюємо, як дзьобчиками*)

(*Підйомний кран*).

Діти, де працює підйомний кран? (на будівництві) Чому тільки там? (бо дуже важкі будівельні матеріали треба високо піднімати)

3. Творча робота.

Діти, ми сьогодні з вами теж, як конструктори-архітектори, будемо конструювати з дерев'яних паличок та поролонових цеглинок будівлі різних форм для гри. Беріть палички й скріплюйте їх між собою за допомогою поролонових цеглинок. Скріплювати можна і вдовж, і вшир, і вгору. Спочатку з'єднайте дві поролонові цеглинки за допомогою палички, потім ще і ще. Дивіться, які цікаві й різноманітні архітектурні форми у вас вибудовуються.

На що ще схожі наші конструкції? (на туристичну палатку, на будиночок для тваринки, на павутинку, на кіоск, на будку, на ліжечко, на стіл)

Павук

- Що майструє цей дивак

Серед ночі чути стук.

В пізню пору нашвидку?

- Хто це стукає?

- Для гостей, для мух, гамак

- Павук.

Він розвішує в кутку. (*Ігор* *Січовик*)

4. Перегляд та обговорення результатів заняття.

Діти діляться враженнями та в подальшому грають з виготовленими конструкціями залучаючи до гри нові іграшки (машинки, ляльки) та роблять гру спільною.

Заняття №9 (ст. гр). Блок «Вигадуї»

Тема *«Зооперетворення. Конструювання з картонних циліндричних скляночок різних тваринок з подальшим ігровим творенням»*

Мета:

сприяння формуванню нестандартного мислення, розвитку пізнавального інтересу до розмаїття світу тварин, розширення знань про елементи частин тіла тварин, виховання уважного ставлення до навколишнього природного середовища, розвиток мистецько-ігрових, конструкторських умінь із залученням мистецького, паперового СММ, сприяння формуванню креативності.

Матеріали й інструменти:

картонні скляночки, кольоровий папір пастельних кольорів нарізаний невеличкими прямокутниками, трикутничками, овалами, клей, фломастери, лялькові очі.

Попередня робота.

Діти, відгадайте загадки:

Згадки:

Я вмю чисто митися

Не водою, а язичком.

Мяу! Як часто мені сниться

Блюдце з теплим молочком!

(Кішка)

Живе в нірці,

Гризе кірки.

Короткі ніжки.

Боїться кішки.

(Миша)

Замість хвостика – гачок,

Замість носа – п'ятачок.

П'ятачок дірявий,

А гачок вертлявий.

(Свиня)

Про кого загадки? Що в побудові тіла тваринок спільне? (чотири лапки, два вушка, хвіст).

Хід заняття

1. Створення позитивного складника заняття.

Пригадаймо, де мешкають екзотичні тварини. Екзотичні тварини – це ті, що мешкають на інших континентах – в Африці, Америці, Австралії, Індії та інших країнах земної кулі. Для того, щоб ви могли познайомитись із ними, засновані зоопарки, де тваринам створені природні умови, про них піклуються – лікують, годують, розважають.

Послухайте вірш про зоопарк

Йду гуляю класним парком

Раптом бачу пропонують,

Ще він зветься зоопарком.

На слоні фотографують.

Запитав я у павлінів,

Слон про це не знав, звичайно,

Як знайти мені пінгвінів.

А казати йому марно.

Ті на мапі показали,

Хоч великі в нього вуха

Яку їм колись віддали.

Та не хоче чути й звука.

Я, подякувавши їм,

Тому я не хвилювався

Погуляв хвилин ще сім.

Й з зоопарку повертався.
(Михайло Комаров)

2. Мотиваційна діяльність.

Діти, яких ще тварин ми не згадували? (Динозаврів). Пригадаймо (роздивимось іграшку в групі), чим відрізняється динозавр від інших тварин? У нього на спині багато гострих наростів. Якої вони форми? (трикутної). А вушка в свинки або у киці? (теж трикутної). А ніжки якої форми? (прямокутної). А носик у поросятка якої форми? (овальної). Дивіться, дітки у нас є паперові скляночки, що схожі на тулуб тваринки, а нарізані елементи трикутної, прямокутної, овальної форми допоможуть нам зробити вушка, ніжки, ніс тощо.

3. Творча робота з руханкою.

Спочатку беремо одну скляночку та вибираємо частини тулуба тваринки, яку ви вирішили зробити (вушка, лапки, хвостик, а для динозавра – трикутні колючки на спині).

Тепер разом порухаємось!

Руки вгору – руки вниз

За руками потягнись

Руки в боки – покрутись

Вліво-вправо нахились

Головою похитай

І руками помахай

З нами рухається світ

Вам усім привіт! (*М. Бурмака*)

Молодці! Беріть клей і охайно приклеюйте вибрані вами частини тулуба. Ось є очі. Ви можете або приклеїти, або намалювати очі створеним вами тваринкам за бажанням.

4. Перегляд та обговорення результатів заняття

Діти після закінчення заняття разом граються, діляться враженнями й погоджуються, що в них тепер є свій зоопарк.

Заняття № 10. (ст. гр.) Блок «Створюю»

Тема. Створення зіна (англ.- *magazine*) «Малювалка-Уявлялка».

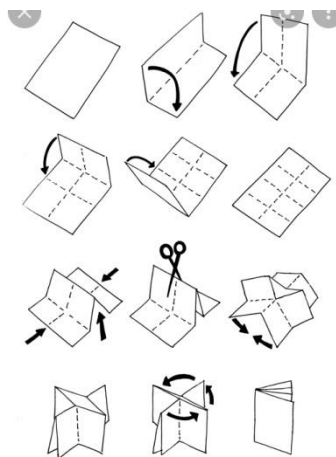
Мета: сприяння формуванню нестандартного мислення, розвитку пізнавального інтересу до розмаїття художніх матеріалів та засобів їх застосування, розширення імпровізаційних можливостей, розвиток мистецько-ігрових, конструкторських вмінь із залученням паперового, мистецького СМІМ, сприяння формуванню креативності.

Матеріали й інструменти:

Аркуш А-3, широкий пензлик, фломастери, олівці.

Попередня робота.

Підготовка аркуша А-3 (спільне навчання складанню та допомога в

розрізанні аркушів білого паперу для Zine

(Додаток II)

Хід заняття

1. Створення позитивного складника заняття.

І знову у мандри запрошують книги...

В далекі часи, в дивовижні країни.

Відкриються вам таємниці великі,

Знайдете ви справді безцінні перлини.

Нехай не минає вас байка чи казка,

Хай міфи і вірші у душу вам линуть.

Та тільки уважно читайте, будь ласка,

Тоді лиш почувте слово нетлінне.
 І мудрі поради, і жарти дотепні,
 Й думки, що летять крізь кордони і мури.
 Усе, чим приваблює світ цей безмежний,
 Усе, що дарує нам література!

(<https://mamabook.com.ua>)

2. Мотиваційна діяльність.

Діти, сьогодні ми разом будемо малювати, створюючи свою історію у вигляді книжечки. Аркуші паперу ми з вами підготували і навіть навчилися їх складати в книжечку.

3. Творча робота з руханкою.

Щоб зробити свій Зін, спочатку малюємо на великих аркушах, а потім будемо складати їх у невеличку книжку. Беріть широкий пензлик, перед вами декілька кольорів фарб (блакитна, жовта, зелена), пензлик умочіть у колір, який вам подобається, і декілька разів проведіть по аркушу зліва направо або по діагоналі від верхнього до нижнього куточка аркуша, додайте декілька плям. Усе! Поки висихає фарба на ваших аркушах, ми разом порухаємось.

Ти і ти хутчіш іди,	Двічі підстрибни,
І руханку роби.	Раз і два, і не сиди,
Сонце світить нам,	І руки догори!
Високо ось там,	Подивись на нас,
Ти і ти як я роби,	Рухатися час,
Швидко повтори!	Разом з нами покрутись,
Ручки розімни,	Вгору потягнись!

Тепер фарби висохли і нам треба скласти аркуш паперу в книжечку, а потім розрізати посередині згину. Ось, у нас вийшла книжечка, де на кожній сторінці кольоровий елемент. Погортайте свою книжечку, уявіть, про що вона або про кого, про якого героя або подію. Уявіть, де відбувається подія: у лісі (зелений), на річці (синій), у полі, у лузі,

у пустелі (жовтий). Пригадайте, хто мешкає у лісі, у воді, у лузі? Ось і домалюйте фломастерами або олівцями свою історію в книжечці про зайчика, рибку, лисичку або про себе чи будь-кого та їх пригоди.

4. Перегляд та обговорення результатів заняття

Протягом дня діти можуть домальовувати свою історію. Після вечері організувати в груповій кімнаті загальну презентацію-розповідь книжкової історії кожного дошкільнятка.

Заняття № 11. (ст. гр.) Блок «Створюю»

Тема. Малюю карту. Створення авторської карти шляху від дому до садочка засобами *magic effect*.

Мета:

сприяння формуванню нестандартного мислення, розвитку пізнавального інтересу до розмаїття художніх матеріалів та засобів їх візуалізації, розширення імпровізаційних можливостей, розвиток художніх умінь, візуальної пам'яті з залученням мистецького, паперового СМІМ, СМІМ з *magic effect*, формування креативності.

Матеріали й інструменти:

папір А-3, фломастери зі зміною кольору, світлові ручки.

Попередня робота.

Бесіда з батьками щодо спільної уваги на шляху дитини з дому до садочка. Прохання звертати увагу дитини на будівлі навколо (положення, висота, особливості: широкий будинок, високий будинок, довгий будинок, рослини, кольори будинків, квітів тощо), рахувати кроки, запам'ятовувати пішохідні переходи, світлофори, зупинки, тваринок, що зустрічаються та інші особливості шляху дитини до садочка.

Хід заняття

1. Створення позитивного складника заняття.

Діти, зранку ви з батьками приходите до садочка, долаючи певний шлях. Хтось з вас – не дуже довгий, бо мешкає поруч, хтось приїжджає на авто, а хтось долає шлях у декілька кварталів. Ваш шлях цікавий? Чим? Що саме цікаве? Чому?

2. Мотиваційна діяльність.

Дивіться, діти, і ведмежатко з татком прийшли до садочка (знайомство з двома іграшковими ведмедиками).

Вірш «В дитячий садок»

Йде маленьке	Будем гратися
Ведмежатко,	ляльками.
Поруч – клишоногий	Будем їсти, будем
татко.	спати,
В дитсадочок	Нянеці допомагати.
поспішають,	А як підемо надвір,
Букви там малюк	То влаштуємо турнір.
вивчає.	Дитсадочок – просто
Повторяє: А, О, У,	клас!
Татка міцно обійму.	Там турбуються про
Татко до роботи йде,	нас.
А мене в садок веде.	(В. Гринько)
У садочку з малюками	

3. Творча робота з руханкою.

Намалюймо ведмежатку ваш шлях з дому до садочка у вигляді карти. Згадайте, коли вранці ви виходите з дому, біля під'їзду стоять лавки, під однією з них мешкає кіт чи літають голуби, потім переходите проїжджу частину по пішохідному переходу, на який колір світлофора? А далі прямуйте поза магазин і красивий кущ троянд, або який ваш шлях, опишіть нам, а коли ви пригадаєте – намалюємо карту!

Тепер разом порухаємось!

Музично-ритмічна гра «Йшла Коза доріжкою»

<https://www.youtube.com/watch?v=AxqkV-emA48>

Тепер чарівними фломастерами, що змінюють колір, коли перетинаються аркуші паперу, намалюйте свою карту, щоб ведмедик зрозумів, як ви зранку дістаєтесь садочка. Коли ви відобразите свою дорогу до садочка, кожен світловою ручкою продемонструє йому, як він виходить зі свого будинку і прямує до садочка – кожен на своїй карті.

4. Перегляд та обговорення результатів заняття

Обмін враженнями від виготовлених карт одне одного. За бажанням можна домальовувати свою карту протягом дня.

Заняття № 12. (ст.гр.) Блок «Створюю»

Тема. Створюємо картину «Мої друзі», «Мій друг». Створення тематичної картини на картоні мистецько-ігровим матеріалом.

Мета:

сприяння формуванню нестандартного мислення, розвитку пізнавального інтересу до розмаїття художніх матеріалів та можливостей їх утілення в мистецько-ігровій діяльності, розширення імпровізаційних можливостей, розвиток художніх умінь, візуальної пам'яті з залученням пластичного, паперового, мистецького СМІМ, спостережливості, формування креативності.

Матеріали й інструменти:

картон А-4, пластилін, фломастери, наліпки з відображенням різноманітних фактур.

Попередня робота.

Попередньо пояснити, нагадати та обговорити з дошкільнятами образотворчі можливості наданого на заняття мистецько-ігрового матеріалу (пластиліном можна робити різні форми та образи, також приліплювати та розтягувати його на твердій основі, фломастером малювати не тільки на папері, а й на картоні, фломастери зі зміною кольору цікаво змінюють колір, на місці перетину ліній на папері, картоні тощо.

Хід заняття

1. Створення позитивного складника заняття.

Спільний перегляд та обговорення мультфільму «Хочу мати друзів» <https://www.facebook.com/watch/?v=413144243386498>

2. Мотиваційна діяльність.

Бесіда з дітьми груп старшого дошкільного віку на тему «Мої друзі». Важливо, що дошкільнята можуть сприймати за друзів домашню пташку, песика, кицю. Пояснення дітей щодо своїх друзів: мій папуга любить мене

безумовно, моя киця завжди рада мене бачити й сидить у мене на ручках, мій песик завжди виляє хвостиком, коли зустрічає мене з садочка. Важливо звернути увагу дітей на друзів у дитячому закладі, обговорити особливості характеру, зовнішності задля впізнаваності на зображенні (колір волосся, особлива зачіска, яскравий одяг). Продовжити бесіду про друзів-батьків або дорослих у теплому колі дитини. Разом обговорити значення слова «дружба».

Секрет

Що зробити, щоб удвічі
торт здавався вам смачнішим?
Що зробити, щоб удвічі
кожний день для вас побільшав?
Щоб і радості, і щастя
вам було – аж ніде діти?
Тут – ніякою секрету!
Треба з другом все ділити!
(*А. Костецький*)

3. Творча робота з руханкою.

Діти, ви маєте картон, пластилін, наліпки та фломастери. Ми разом згадали про своїх друзів. Відображуймо на картоні образ свого друга. Якщо це пташка, то де вона мешкає? (У лісі, на дереві, вдома в клітці). Можете відобразити середовище проживання ваших друзів: тваринок чи пташок – у природі. Для вашого кращого друга або подружки ви можете намалювати, виліпити, вибрати з наклейок будь-який пейзаж або кімнату або будиночок. Перемістити їх у навіть найбільш казковий світ своєї картини.

Тепер, порухаймося разом!

Ти і ти хутчіш іди,
І руханку роби.
Сонце світить нам,

Високо ось там,
Ти і ти як я роби,
Швидко повтори!

Ручки розімни,
Двічі підстрибни,
Раз і два, і не сиди,
І руки догори!

Рухатися час,
Разом з нами покрутись,
Вгору потягнись!

Подивись на нас,

4. Перегляд та обговорення результатів заняття

Після закінчення роботи над картинами з тематичним складником «Мій друг» можна запропонувати дітям допомогу в оформленні в рамки їх картин (білий або кольоровий скотч наклеїти по краям аркуша).

Додаток Д

Пояснення до вибору статистичного критерію визначення результатів експериментальної складової наукового дослідження.

Ми використали статистичний критерій φ^* Фішера (кутове перетворення Фішера) тому, що:

1) Він встановлює достовірність різниці між процентними частинами виявлення ознаки в досліджуваних вибірках. У нас в роботі вже всі результати виражені якраз в %. Отже, залишається лише встановити чи статистично значима різниця між цими процентами.

2) Використавши критерій φ^* Фішера ми встановили, що на початку експерименту контрольна і експериментальна групи були однорідні (однакові) по всім трьом рівням креативності дошкільників, які розглядаються в роботі. Також, ми математично обґрунтували, що в кінці експерименту показники експериментальної групи статистично значимо відрізняються від показників контрольної групи по усім трьом рівням креативності дошкільників, які розглядаються в роботі, в бік покращення показників.

3) Статистичний критерій φ^* Фішера (кутове перетворення Фішера) має лише одне обмеження на використання: не дозволяється, щоб у одній із груп, що порівнюються, значення дорівнювало 0%. У нас такі дані відсутні.

4) Критерій φ^* Фішера можна використовувати у випадку коли результати дослідження виміряні за допомогою будь якої шкали вимірювання (в тому числі і за допомогою найпростішої шкали – номінальної шкали(ще говорять шкала назв)).

**Результати статистичного дослідження до формувального етапу
експерименту**

Рівні креативності	Емпіричне значення критерію	Статистичний висновок
Низький	$\varphi^* = 0,72$	Різниця статистично не значима
Середній	$\varphi^* = 0,815$	Різниця статистично не значима
Високий	$\varphi^* = 0,105$	Різниця статистично не значима

Додаток 3

**Результати статистичного дослідження після формувального етапу
експерименту**

Рівні креативності	Емпіричне значення критерію	Статистичний висновок
Низький	$\varphi^* = 3,526$	Різниця статистично значима ($p \leq 0,01$)
Середній	$\varphi^* = 1,718$	Різниця статистично значима ($p \leq 0,05$)
Високий	$\varphi^* = 1,688$	Різниця статистично значима ($p \leq 0,05$)

Додаток Е

Порівняння результатів рівнів креативності дошкільників після формувального етапу експерименту												
Рівні	Об'єм ЕГ	Об'єм КГ	P1 (відсоток)	P2 (відсоток)	корінь із P1	корінь із P2	Кут1	Кут2	Результат	крит 0,05	крит 0,01	Висновок
високий	105	91	0,3062	0,2015	0,55335341	0,44888751	1,17277	0,93104	1,688	1,64	2,31	p<=0,05
середній	105	91	0,5103	0,3882	0,71435285	0,62305698	1,591398	1,34529	1,718	1,64	2,31	p<=0,05
низький	105	91	0,1835	0,4103	0,428369	0,64054664	0,885374	1,39042	3,526	1,64	2,31	p<=0,01

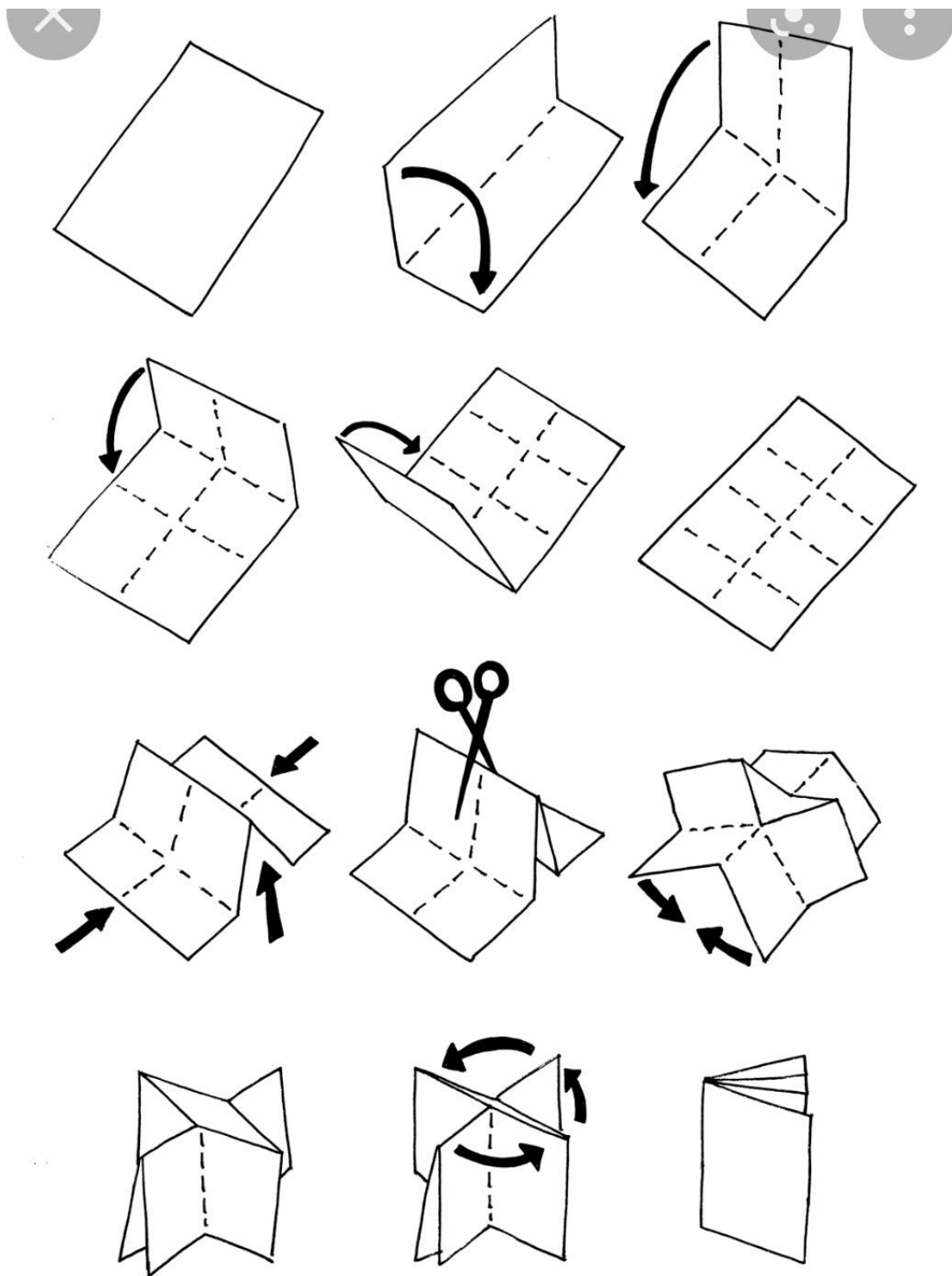
Порівняння результатів рівнів креативності дошкільників до формувального етапу експерименту												
Рівні	Об'єм ЕГ	Об'єм КГ	P1 (відсоток)	P2 (відсоток)	корінь із P1	корінь із P2	Кут1	Кут2	Результат	крит 0,05	крит 0,01	Висновок
високий	105	91	0,181	0,1868	0,42544095	0,4322037	0,8788981	0,89387	0,105	1,64	2,31	статистично не значима
середній	105	91	0,4158	0,359	0,64482556	0,5991661	1,4015901	1,284918	0,815	1,64	2,31	статистично не значима
низький	105	91	0,4032	0,4542	0,63498031	0,6739436	1,3759661	1,479068	0,720	1,64	2,31	статистично не значима

Авторська магнітна гра ФОРМАГ для формування креативності дітей дошкільного віку (середня вікова група)

Схема виготовлення Зіна (англ.- magaZINe)

Варіативність паперового СМІМ у процесі формування креативності.

Мистецька гра з пластичним СМІМ (старша вікова група)

**Фотозвіт з занять за авторською програмою формування креативності
«Маг_і_Я» (середній і старший дошкільний вік).**

